

RI GENESIS

Keb' oxib' tzij puwi' Ri Genesis

Ri job' nab'e taq wuj pa ri B'ibli'a, are wa' ri Torah (enseñanza) chkech ri eajjudi'o. Ri nab'e wuj are' ri Genesis. Ri tzij Genesis, petinaq pa ri ch'ab'al Griego; pa ri ch'ab'al Hebreo we wuj ri' ub'i' b^ere'syt, che pa ch'ab'al k'iche' kub'ij "majib'al". Ri wuj Genesis keb' uch'aqapil k'olik: 1. Kapitulos 1-11, kamajtajik ruk ri ub'anik ri uwachulew e kopan ruk' ri ri Abraham. 2. Ri Kapitulos 12 – 50, are kutzijoj ri jetaq ri'umam ri Ab'raham, Isaak e Jakob' e kopanik aretaq chi keb'e pa ri Egipto.

Ri tz'ib'am pa jetaq ri kapitulos 1-11, ri jetaq chomab'al tz'ib'am waral ri', petinaq uloq pa ri Mesopotami'a. K'atek'uri' ri eajtz'ib'ab' pa ri Israel xkitzib'aj we jetaq chomab'al ri' rumal ri kikojonik chrech ri Yahweh. Are ri Yahweh xb'anow ri uwachulew e man are ta jun dyos chik e ronojel "utz", 1,10: *"10 Ri Dyos, xub'ij chrech ri ulew: «uwachulew», e chrech ri ja': 'polow', e ri Dyos xrilo che utz weri'."* Pa ri uk'isb'al ri jetaq chomab'al, xoquje' ri Dyos kuk'ol ri šabat, (Sabado) 2,3: *"Ri Dyos, kutewchi'j ri uwuq q'ij e kutyoxrisaj, rumal rech che xtani' ri Are' chrech ronojel ri uchak xub'ano."* Ri "itzel" kpetik xas ruk' ri achi' e ri ixoq (kapitulo 3).

Pa ri kapitulo 4, are ri Ka'in ri kuchakuj ri ulew e are ri Ab'el ri ajuuq'. Ri B'ibli'a, ronojel mul are kuto' uwach ri ajuuq', rumal rech che pa ri tz'inalik ulew, ri ajuuk' man kakowin taj kumol ri uq'inomal (Genesis 13).

Ri nimalaj Jab' pa ri jetaq kapitulo 6-9, jun tzijob'elil che petinaq uloq pa ri Mesopotami'a, weri' man petinaq ta kuk' ri Israel. Pa taq ri uwuj ri Mesopotami'a, ri edyoses are kakaj kachupisaj kiwach ri winaq rumal rech che ri e'are' sib'alaj ketararik e ri edyoses man loq' taj kewarik. Pa ri B'ibli'a ri Yahweh are kraj kuchupisaj kiwach ri winaq rumal rech che xkijal sib'alaj e'itzel taq winaq.

Pa ri kapitulo 10 are kuk'utu ri eri' taq kiman kanoq ri jetaq amaq'. E ri kapitulo 11 are katzijox ri B'abiloni'a, katzijox jun k'ax puwi', e ri B'abiloni'a are xuk'is tzij puwi' ri Jerusalem pa ri junab' 587. Pa ri kapitulo 11, 27ss are katzijox ri Abram. We jetaq kapitulo ri' man xtz'ib'ax taj rumal xa jun winaq, xane xtz'ib'axik kumal ek'i ajtz'ib'anelab'.

Pa ri Genesis 12,1-25,18 are katzijon puwi' ri Ab'raham, che are utat ri Israel e are kitat ri e'ajismael (Kapitulo 16) xoquje' are kitat ri e'ajamon e ri e'ajmoab (19,30ss). Ri uchak ri Ab'raham, nimalaj ub'antajik xub'ano aretaq chi' xchup uwach ri rija'lil ri David puwi' ri ajawareb'al. Chiwila' B'ix 89 e B'ix 105. Ri tzijob'elil puwi' ri Melkisedek (Genesis 14,17-24) petinaq uloq pa taq ri q'ij aretaq chi' ri jetaq B'ix kuk'ut chi jumol ri David che are are' xumajij ri q'ijlanik pa ri Nim Rachoch ri Dyos (B'ix 110). Chiwila': Bernard Gosse, David and Abraham: Persian Period traditions, Pendé 2010. URL, Quetzaltenango).

Pa ri Genesis 25,19- 50,26 katzijon pakiwi' ri Isaak e ri Jakob' chi k'ate' na aretaq chi' xeb'e pa ri Egipto. Ri Tzij puwi' ri José pa 37,2ss kuk'utu che ri Dyos kub'ano ri jastaq che ri kraj ri are' kub'ano e che kakowinik kub'an utzil ruk' ri itzel kakib'an ri winaq. Chiwila' 50,20: *"Kne'b'a' ri ix xichomanj ri ub'anik ri k'ax chwech, ri Dyos xuchomaj rech utzil, arech kopan we q'ij ri' che kukol ri kik'aslemal ek'ilaj winaq pa ri tinimit."*

RI GENESIS

Ri Dyos kub'an ri kaj e ri uwachulew

¹Pa ri uxe'q'ijseq uloq, ri Dyos kub'an ri kaj e ri uwachulew. ²K'atek'ut, ri uwach ulew jamalik, sachib'al uwach e q'equ'm puwi' ri siwan, jun ukyaqiq'al ri Dyos xusutij rij ri ja'.

³Ri Dyos kub'ij: «Chpetoq ri saqil», e ri saqil xpetik. ⁴Ri Dyos, xrilo che utz ri saqil, e xujach uwach ri saqil ruk' ri q'equ'm. ⁵Ri Dyos, xub'ij chrech ri saqil «q'ij» e chrech ri q'equ'm «chaq'ab'». Xqaj uwach ri q'ij, xsaqirisan uwach ri q'ij: nab'e q'ij.

⁶Ri Dyos kub'ij: «Chpetoq ri uwachchikaj pa ri upanik'yaj ri ja'». E xpetik weri'. ⁷Ri Dyos, are xb'anow ri uwachchikaj che xujach ri taq ja', ri ja' che xuya' kan chuxe' ri uwachchikaj e ri ja' che xuya' kan ajsik ri uwachchikaj. ⁸Ri Dyos xub'ij chrech ri uwachchikaj: «kaj». Xok aq'ab', xsaqirisanik: ukab' q'ij.

⁹Ri Dyos kub'ij: «Chkimulij kib' ri ja' chuxe' ri kaj, chi junam uk'olib'al, chuk'utu' rib' ri ulew». E weri' xpetik. ¹⁰Ri Dyos, xub'ij chrech ri ulew: «uwachulew», e chrech ri ja': «polow», e ri Dyos xrilo che utz weri'.

¹¹Ri Dyos kub'ij: «Ri uwachulew, chuwachij b'a' ronojel rax cho q'ijseq: chuwachij b'a' ichaj che kkiya' taq ija', chuwachij b'a' tiko'n che kkiya' taq kiwach e ri taq ub'aq' chupam rech taq ija' waral chuwachulew». E jeri' xb'antajik. ¹²Ri uwachulew xuraxro'b'isaj uwach ronojel: k'o q'ayes che k'o kija', tiko'n che k'o kiwach jeri' je' jas ri kib'anik e xoquje' k'o ri ub'aq' rech ija', e ri Dyos, xrilo che weri' utz. ¹³E xqaj uwach ri q'ij, xsaqarisan chik: urox q'ij.

¹⁴Ri Dyos kub'ij: «Chpetoq ri jetaq chäjb'al pa ri kaj che kkijach uwach ri q'ij e ri chaq'ab', che kkik'ut ri nimaq'ij, ri jetaq q'ij e ri jetaq junab'; ¹⁵arech, ichäjb'al cho ri uwachulew», e xpetik weri'. ¹⁶Ri Dyos xub'an ri keb' nima'q taq chäjb'al, ri nim che k'o uchuq'ab' paq'ij, e ri alaj che k'o uchuq'ab' chaq'ab', xoquje' ri alaj taq ch'imil. ¹⁷E ri Dyos, xe'uk'ol cho ri kaj arech kkiya' ri usaqil ri uwachulew, ¹⁸xoquje' arech ketaqan chrech ri q'ij e chrech ri chaq'ab', arech kkijach uwach ri saqil ruk' ri q'equ'm, e ri Dyos xrilo che utz weri'. ¹⁹Xqaj uwach ri q'ij, xsaqarisan chi uwach: ukaj q'ij.

²⁰Ri Dyos kub'ij: «Ri taq ja' chinoj b'a' chrech ek'i chikop, e cherapap b'a' chikop ajuwokaj cho ri kaj». Xpe weri'. ²¹Ri Dyos xe'ub'an ri enimalaj taq chikop pa ri polow e konojel ri echikop che kemuxnik, xoquje' xe'ub'an ri kumatz e konojel chikop che k'o kixik' e kija'al, e ri Dyos xrilo che utz weri'. ²²Ri Dyos ke'utewchi'j e kub'ij: «Chipoq'isaj iwach e chinojisaj ri polow, e ri chikop ajuwokaj chek'iy b'a' cho ri uwachulew». ²³Xqaj uwach ri q'ij, xsaqarisan chi jumul: uro' q'ij.

²⁴Ri Dyos kub'ij: «Ri uwachulew, che'uwachij b'a' ronojel kiwach echikop ruk' taq ri kija'al: enima'q chikop, e'alaj chikop, echikop rech ulew e kuk' ri kija'al». E weri' xpetik. ²⁵Ri Dyos, are xb'anow ri echikop rech ri uwachulew ruk' ri kija'al, xoquje' ri enima'q chikop ruk' ri kija'al e konojel ri e'alaj taq chikop ruk' ri kija'al; e ri Dyos xrilo che utz weri'.

²⁶Ri Dyos kub'ij: «Chqab'ana' ri winaq rech ri uwachulew, qaka'yib'al qawachib'al, je' jas ri uj; k'atek'ut, k'o ukowinem puwi' ri ekar pa ri polow, ri echikop pa ri uwokaj, ri

e'awaj e konojel ri echikop rech ri uwachulew e konojel ri echikop che kkijuruj kib' cho ri ulew».

²⁷Ri Dyos, xub'an ri winaq, uwachib'al, uka'yib'al; uwachib'al ri Dyos ke'ub'ano, chi achi, chi ixoq xe'ub'ano.

²⁸Ri Dyos, ke'utewchi'j ri e'are' e kub'ij chkech: «Chk'o'ji' ta b'a' sib'alaj iwija'al, nimalaj kya ta b'a' ri ewejelab'al; chinojisaj b'a' ri uwachulew e chikojo' ri ikowinem puwi'; puwi' ri kār pa ri polow, pakiwi' ri echikop ajuwokaj e konojel ri echikop che kkijuruj kib' cho ri ulew».

²⁹Ri Dyos kub'ij: «Ri in, kinya' chiwech ronojel uwach q'ayes ruk' ri ija' e ronojel che' che k'o uwach e k'o rija', are wa' ri iwa. ³⁰Konojel ri echikop rech ri uwachulew e rech ri uwokaj e konojel ri echikop che kkijuruj kib' cho ri ulew, chi konojel chi k'o kik'aslemal, ri rax q'ayes, kinya' chiwech che iwa». ³¹Ri Dyos, krilo ronojel ri xub'ano e ronojel utz xub'ano. Xqaj uwach ri q'ij, xsaqarisan chi jumul: uwaq q'ij.

²Jewa' uk'isib'al ub'anik ri kaj e ri uwachulew e xoquje' konojel ri erajch'o'jab'. ²Ri Dyos pa ri uwuq q'ij xuk'is ri uchak. Pa ri uwuq q'ij, ri Are' katani' chrech ronojel ri uchak che xub'ano. ³Ri Dyos, kutewchi'j ri uwuq q'ij e kutyoxrisaj, rumal rech che xtani' ri Are' chrech ronojel ri uchak xub'ano.

^{4a}Are wa' ri umajib'al ri kaj e ri uwachulew aretaq chi' xb'antajik.

Ri utzalaj ulew pa ri Eden

^{4b}Pa taq ri q'ij, aretaq chi' ri Yahweh Dyos xub'an ri uwachulew e ri kaj, ⁵maja' k'o jun alaj che' ri' pa ri ulew e maja' k'o ri' jun q'ayes che kak'iy cho ri ulew, rumal rech che ri Yahweh Dyos man upetisam ta ri jab' cho ri uwachulew e xoquje' man k'o ta jun winaq che kuchakuj ri ulew. ⁶K'atek'uri', k'o jun ja' che kab'ulb'utik uloq pa ri ulew e kuja'aj ri uwachulew. ⁷K'atek'uri' ri Yahweh Dyos, kub'an ri achi ruk' xoq'ol rech ulew, kukoj pa ri utz'am jun kyaqiq' che rech k'aslemal e jeri' xk'o'ji' uk'aslemal ri achi.

⁸Ri Yahweh Dyos kuchakuj ri utzalaj ulew pa ri Eden, pa ri relb'al q'ij e chila' xuya' wi ri achi che xub'ano. ⁹Ri Yahweh Dyos kuk'iyisaj chila' ronojel uwach che' che je'lik chuwach ronojel woq'ochaj e che utz chrech ri achi; xoquje' ri jun che' che rech k'aslemal k'o chuxo'l e ri jun chik che' che rech reta'maxik ri utzil e ri etzelal.

¹⁰Jun nimaja', kel uloq pa ri Eden e kuja'aj ri utz ulew e chi pa ri k'olb'al ri', ri nima' kutas uwach, kijeb' uq'ab' kub'ano. ¹¹Ri nab'e uq'ab' ub'i' Pison e we jun ri' kusutij rij ri tinimit Havila, jawi' ri k'o wi ri q'an pwaq, ¹²ri q'an pwaq rech we jun tinimit ri', je'likalaj q'an pwaq, man uyujim ta rib', xoquje' k'o pa we tinimit ri' ri b'edeli'o e ri ab'aj kornali'a. ¹³Ri ukab' uq'ab' ri nima', ub'i' Gihon: Ri are', kusutij rij ri tinimit Kus. ¹⁴Ri urox uq'ab' nima' ub'i' Tigris: are wa' ri kab'linik pa ri relb'al q'ij ri Asur. Ri ukaj uq'ab' ri nima', are ri E'ufrates.

¹⁵Ri Yahweh Dyos, kuk'am uloq ri achi e kukoj ri are' pa ri utzalaj uk'olb'al ulew rech ri Eden, arech kuchakuj e kuchajij.

¹⁶E ri Yahweh, xuya' we pixab' ri' chech ri achi: «Ri at, katkownik katij ronojel uwach ri taq che' che k'o pa we utz ulew ri'. ¹⁷K'atek'ut, ri jun che' che rech ri reta'maxik ri utzil e ri etzelal, matijo; rumal rech che pa ri jun q'ij che katijo, kaq'attaj tzij ri' chawij che rech kamikal».

¹⁸Ri Yahweh kub'ij: «Man utz taj che ri achi xaq kawonwotik. Rajawaxik wa' che ri in kinb'an jun rachi'l jeri' jacha ri are'».

¹⁹Ri Yahweh Dyos xub'an ruk' ulew, konojel ri jetaq awaj e konojel ri echikop rech uwokaj e ke'uk'am uloq chuwach ri achi arech krilo jas kib'i' kukojo; ri achi, konojel xukoj kib'i'.

²⁰Ri achi, xukoj kib'i' konojel ri e'awaj, ri echikop ajuwokaj e konojel ri echikop erech ulew; k'atek'uri', ri achi man xuriq ta jun rachi'l che jeri' jacha ri are'.

²¹Ri Yahweh Dyos, xupetisaj jun waram chrech ri achi, k'atek'uri' ri are' xwarik. Ri Yahweh kuk'am ub'i jun chrech ri uk'alk'ax e ri uk'olib'al kutz'apij ruk' ti'ojal. ²²Ruk' ri jun k'alk'ax che xuk'am ub'ik, ri Yahweh Dyos xub'an jun ixoq e xuk'am uloq chuwach ri achi.

²³K'atek'uri', ri achi ko kuraqaqej uchi':

«K'ate' qas ri are' ri',

b'aq che rech ri nub'aqil in

e ri uti'ojal rech ri nuti'ojal ri in.

Ri are' ri', "ixoq ri ub'i".

Rumal rech che ruk'

ri achi xk'am ri are'».

²⁴Rumal k'u wa' weri', ri achi, ke'uya' kan ri unan utat e kunut rib' ri' ruk' ri rixoqil e xa jun chi winaqil kkib'ano.

²⁵K'atek'uri', ekeb' ech'analik, ri achi e ri rixoqil, e man k'o ta jun chkech kak'ix chuwach ri jun chik.

Ri kumatz e ri itzel

³Ri kumatz are jun chikop k'ask'atik chkixo'l konojel chikop che xub'an ri Yahweh Dyos. Kub'ij chrech ri ixoq: «¿Jasche ri' che ri Dyos xub'ij chiwech che man k'o ta jun chkech ri che' kitijo che k'o pa we utzalaj ulew ri'?». ²Ri ixoq kub'ij: «Ri uj, kuya'o kaqatij ronojel ri uwach ri taq che' k'o pa we utzalaj ulew ri'. ³K'atek'ut, ri uwach ri jun che k'o panik'aj, ri Dyos xub'ij: "Man kitij taj, man kichap ta ukoq, we man jeri' kib'ano, ri ix, kixkamik' ". ⁴Ri kumatz kub'ij chrech ri ixoq: «¿Jayi', ri ix man kixkam ta ri'! ⁵Ri Dyos reta'm, che pa ri jun q'ij che ri ix xitij weri', kajaqataj na ri' ri iwoq'och, e kexux ri' ix je' jas ix dyos, che keweta'maj ri' ri utzil e ri etzalal».

⁶Ri ixoq, kurayij ri uchi' e je'lik chuwach ri uwoq'och, e krilo che utz che ri reta'maxik ri utzil e ri etzalal. Kuch'up ri uwach, kutijo e kuya' chrech ri rachajil che k'o ruk' e ri are' xoquje' kutijo. ⁷K'atek'uri', kajaqataj ri kiwoq'och e xketa'maj che ech'analik; xa jek'uri' xkit'is keb' oxib' uxaq wikox e xkib'an jujun taq ch'uqib'al kib'.

⁸Kakita ri ub'inb'al raqan ri Yahweh Dyos, che kab'in pa ri utzlaj ulew aretaq chi' k'o ri inlaj kyaqiq'; ri achi e ri ixoq kkik'u' kib' chuwach ri Yahweh Dyos, chuxo'l taq ri che' che k'o pa ri utzlaj ulew. ⁹Ri Yahweh Dyos kusik'ij ri achi e kub'ij chrech: «¿Jawije' at k'o wi ri at?». ¹⁰Ri are' kub'ij: «Ri in, xinta' ri ab'inb'al pa ri utzlaj ulew, k'atek'uri' ri in xinxib'ij wib' rumal rech che ri in inch'analik e xink'u' wib'». ¹¹E ri Dyos kub'ij: «¿Jachin xb'in chaweche che ri at atch'analik? ¿La xatij puch uwach ri che' che ri in xinb'ij chaweche che man katij taj?». ¹²Ri achi kub'ij: «Ri ixoq che xaya' wuk', are are' xya'ow chwech e ri in xintijo». ¹³Ri Yahweh Dyos kub'ij chrech ri ixoq: «¿Jas xab'ano?», e ri ixoq kub'ij: «Are ri kumatz xinusub'u e ri in xintijo».

¹⁴K'atek'uri', ri Dyos kub'ij chrech ri kumatz: «Rumal rech che xab'an weri', ri at itzel katokik chkixo'l konojel ri echikop e chkixo'l konojel ri e'awaj che erech ri uwach ulew. Ri

at kajururej na ri' ri apam cho ri ulew e ulew katij na ri' ronojel q'ij rech ri ak'aslemal. ¹⁵Ri in kinkoj na ri' k'ax chixo'l ruk' ri ixoq, chxixo'l ri awija'al e ruk' ri rija'al are'. Ri are' kuqajb'ej na ri' ri ajolom e ri at kati' ri' ri ukux raqan».

¹⁶Chrech ri ixoq kub'ij: «Ri in kinb'an ri', che kariq sib'alaj k'ax ri' chi jumpa' mul katwasnik ruk' ak'al. Ri at, ruk' k'ax ri' kawil na kiwach ri e'awal. Ri urayixik uwach, kub'an ri' chawech che ri at katpe ruk' ri awachajil. E ri are' k'o ri' ri ukowinem paw'i».

¹⁷Chrech ri achi kub'ij: «Rumal rech che ri at, xatatab'ej ri uno'j ri awixoqil e che xatij uwach ri che' che xinb'ij chawech che man katij taj, kyaqsaq ri ulew awumal at. Ruk' k'ax kawesaj ri' ri awa chuwach ronojel taq q'ij rech ri ak'aslemal. ¹⁸Kuya' ri' chawech ri k'ix e ri k'ax taq q'ayes e ri at chi katij wi ri' ri q'ayes rech ri ulew. ¹⁹Ruk' ri uwa'l awach katij na ri' ri akaxlanwa chi k'ate' na ri at kattzalij pulew, rumal rech che ri at xatok rech ri are'. Rumal rech che ri at, at ulew e kattzelej na ri' chrech ri ulew».

²⁰Ri achi, «Eva» xcha chrech ri rixoqil, rumal rech che are are' ri nan chkech konojel ri k'o kik'aslemal. ²¹Ri Yahweh Dyos, xub'an jun katz'yaq ri achi e ri ixoq ruk' tz'um e xukoj chkech: ²²K'atek'uri' ri Yahweh kub'ij: «Je' nak'ut, ri winaq xub'ano je' jas ri uj che reta'm ri utzil e ri etzelal. Kamik ri', mulik' b'a' ri uq'ab' che uch'upik ri che' che rech k'aslemal e mank'o'ji' b'a jun junalik uk'aslemal».

²³E ri Dyos kuk'yaq uloq pa ri utzalaj ulew rech ri Eden, arech kachakun cho ri ulew jawije' xk'am ukoq e petinaq wi are'. ²⁴Kresaj ub'ik ri winaq e ke'ukoj chuwach ri utzalaj ulew rech ri Eden ri ekerub'im e ri q'aq' rech ri ch'ich' rech ch'o'j, arech kkichajij ri b'e che kb'e ruk' ri che' che rech k'aslemal.

Ri Ka'in e ri Ab'el

⁴Ri achi, xuch'ob' uwach ri Eva, ri rixoqil; ri Eva yawab' chichu' chik e kril uwach ri Ka'in e kub'ij: «Ri in xk'o'ji' jun ala wal rumal ri utoq'ob' ri Yahweh». ²Xoquje', kril chi uwach ri Ab'el, che uchaq' ri Ka'in. K'atek'uri' ri Ab'el are' ajoyuq' chkech e'alaj taq chikop e ri Ka'in kuchakuj ri ulew.

³K'atek'uri', pa jun q'ij, ri Ka'in, kuk'am ub'ik jujun taq jastaq che uwach ri ulew kuchakuj, rech tab'al toq'ob' chuwach ri Yahweh, ⁴e xoquje', ri Ab'el ke'uya'o, ejujun chkech ri enab'e taq kal ri uchij e xoquje' xuya' ri xepo. E utz ri tab'al toq'ob' rech ri Ab'el chuwach ri Yahweh. ⁵K'atek'uri', man utz taj kril ri Ka'in e xoquje' man utz ta ri utab'al toq'ob' chuwach ri Yahweh, xa jek'uri', ri Ka'in sib'alaj royowal e itzel xub'an ri uwach.

⁶E ri Yahweh kub'ij chrech ri Ka'in: «Jasche che sib'alaj awoyowal e jasche che man utz taj ub'anom ri awach? ⁷Weta at utz, ¿la man kk'o'ji' ta ri' ri makaj cho ri uchi'ja, jeri' jas jun chikop che awatalik, che katraj ri at, e ¿la man k'o ta ukowinem paw'i?».

⁸K'atek'uri' ri Ka'in kub'ij chrech ri rachalal Ab'el: «Jo' ub'ik», e aretaq chi' ek'o chi pa ri ulew, ri Ka'in, xuk'yaq rib' chrij ri rachalal Ab'el e kukamisaj ri are'.

⁹Ri Yahweh kub'ij chrech ri Ka'in: «¿Jawije' k'o wi ri awachalal Ab'el?».

Ri are' kub'ij: «Man weta'm ta ri in, ¿la in ajchajinel rech puch ri wachalal?».

¹⁰Ri Yahweh kub'ij: «Jas xab'an chrech ri awachalal? ¿Katatajik ri ukik'el ri awachalal che kuraqaqej uchi' chi chuwach ri ulew uloq! ¹¹Kamik ri', kyaqsaq awech at, naj wa' katb'e wi cho ri utzalaj ulew ri' che xuk'ab' uchi' che uk'amik pa ri aq'ab' ri ukik'el ri awachalal. ¹²We kachakuj we ulew ri', man k'o ta uwach wa' kuya'o: ri at, man k'o ta jun ak'olb'al wa' cho we uwachulew».

¹³K'atek'uri' ri Ka'in kub'ij chrech ri Yahweh: «Ri q'atoj tzij panuwi' sib'alaj k'ax chwech. ¹⁴Kamik b'a' wa' ri' kinak'yaq ub'ik chi we utzalaj ulew ri', rajawaxik b'a' ri' che kink'u' wib'

chawach, e man k'o ta nuk'olb'al ri' chuwach we uwachulew e xaq apachin nab'e kinriqowik, kinukamisaj ri'».

¹⁵Ri Yahweh kub'ij chrech: «Je' nak'ut, we jun winaq kukamisaj ri Ka'in, ri are', wuqub' mul chi na uk'axel ri kutoj chi na». K'atek'uri', ri Yahweh, xuk'oj jun retal k'utb'al ri Ka'in, arech ri nab'e kriqow ri are', man kukamisaj taj ri are'.

¹⁶Ri Ka'in, xb'e ub'ik chuwach ri Yahweh e xkanaj kan pa ri tinimit Nod, chi pa ri relb'al q'ij chrech ri Eden.

Ri Ka'in e ri rija'al

¹⁷Ri Ka'in e ri rixoqil, xkiriq kib' e yawab' chichu' ri rixoqil e kril uwach ri Henok. Ri Ka'in, tajin kuyak jun tinimit e xukoj Henok chrech ri jun tinimit ri' jacha ri ub'i' ri uk'ojol. ¹⁸Ri Henok xralk'uwa'laj ri Irad e ri Irad xralk'uwa'laj ri Metusa'el e ri Metusa'el xralk'uwa'laj ri Lamek. ¹⁹Ri Lamek k'o keb' rixoqil. Ri nab'e, ub'i' Ada e ri ukab' ub'i' Sila. ²⁰Ri Ada xralk'uwa'laj ri Yab'al e ri are' are nim winaq chkech ri kekanaj kan pa taq kab'al e ri kekik'iyisaj jupuq taq kimeb'il. ²¹Ri rachalal, ub'i' Yub'al e are are' nim winaq chkech konojel ri koq'esaj ri sitara e ri su'. ²²Ri Sila, xralk'uwa'laj ri Tub'al-Ka'in: ri are', are nim winaq chkech konojel ri kechakun ruk' q'aq' e ch'ich'; ri ranab' ri Tub'al-Ka'in, are ri Na'ama.

²³Ri Lamek, kub'ij chkech ri erixoqilal:

«Ada e Sila, chitatab'ej ri nuch'ab'al ri ix rixoqilal ri Lamek, chitatab'ej ri nutzij:

Ri in xinkamisaj jun achi rumal rech che xinusoko. E jun ala rumal rech che xinuch'ayo.

²⁴Ri Ka'in, wuqub' mul ri' ri k'ax kuriqo, k'atek'ut ri Lamek, oxk'al lajaj mul ri k'ax kuriqo!».

Ri Set e ri rija'al

²⁵Ri Adam e ri rixoqil, xkich'ob' chi jumul kiwach e ri are' xril chi uwach jun ral e xukoj ub'i': Set, e kub'ij: «Ri Dyos, xuya' chi jun wal, uk'exwach ri Ab'el, rumal rech che ri are' xkamisax rumal ri Ka'in». ²⁶Xoquje' ri Set, xk'oji' jun ralk'uwa'l e xukoj ub'i' Enos. Ri are', are qas nab'e ri' xusik'ij ri ub'i' ri Yahweh.

Ri rija'al ri Adam

⁵Are wa' ri wuj kech ri rija'al ri Adam: Pa ri jun q'ij che ri Dyos xub'an ri Adam, xub'ano je' jas uwachb'al ri Dyos.

²Chi achi, chi ixoq xe'ub'ano, ke'utewchi'j e xukoj kib'i' «winaq», chi pa ri q'ij che xe'ub'ano.

³Aretaq chi', ri Adam k'o ok'al juwinaq lajaj (130) ujunab', xralk'uwa'laj jun ralk'uwa'l je' jas uwachb'al are' e xukoj ub'i', Set. ⁴Ri jetaq ujunab' xk'asi' chi na ri Adam aretaq chi' xk'oji' ri Set, kaq'o' (800) junab' chi na e xe'ralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al. ⁵Ronojel ri taq junab' che xk'asi' ri Adam, kaq'o' waqk'al lajaj (930) junab', k'atek'uri' xkamik.

⁶Aretaq chi' ri Set k'o ok'al job' (105) ujunab', xralk'uwa'laj ri Enos. ⁷Ri ujunab' chi na ri Set, are taq chi' xk'oji' ri Enos, xk'asi' chi na kaq'o' wuqub'(807) junab', e xeralk'uwa'laj chi na e'uk'ojol e e'umi'al. ⁸Ri Set, xuk'aslemal kaq'o' ok'al kab'lajaj (912) junab', k'atek'uri' xkamik.

⁹Aretaq chi' ri Enos k'o jumuch lajuy (90) ujunab', xralk'uwa'laj ri Kenan. ¹⁰Ri ujunab' chi na ri Enos, aretaq chi' k'o ri Kenan, xk'asi' chi na kaq'o jo'lajuy (815) junab', xe'ralk'uwa'laj chi na e'uk'ojol e e'umi'al. ¹¹Ri Enos xk'asi' kaq'o' ok'al job' (905) junab', k'atek'uri' xkamik.

¹²Aretaq chi' ri Kenan k'o oxk'al lajuy (70) ujunab', xralk'uwa'laj ri Mahalalel. ¹³Ri ujunab' chi na ri Kenan aretaq chi' k'o ri Mahalel, xk'asi' chi na, kaq'o' kawinaq (840) junab' e xe'ralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al. ¹⁴Ri Kenan xuk'aslemal (910) kaq'o' ok'al lajuy junab', k'atek'uri' xkamik.

¹⁵Aretaq chi' ri Mahalel k'o oxk'al job' (65) ujunab', xralk'uwa'laj ri Yered. ¹⁶Ri ujunab' chi na ri Mahalel aretaq chi' k'o chi ri Yered, xk'asi' chi na kaq'o' juwinaq lajuy (830) junab', e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol, e'umi'al. ¹⁷Ri Mahalel xk'asi' kaq'o' jumuch' o'lajuy (895), k'atek'uri' xkamik.

¹⁸Aretaq chi' ri Yered k'o chi oxk'al kab'lajuy (162) ujunab', xralk'uwa'laj ri Enok. ¹⁹Ri ujunab' chi na ri Yered aretaq chi' k'o chi ri Enok, xk'asi' chi na kaq'o' (800) junab', e xe'ralk'uwa'laj chi na e'uk'ojol e e'umi'al. ²⁰Ri Yered xk'asi' kaq'o' waqxaqk'al (962) junab', k'atek'uri' xkamik.

²¹Aretaq chi' ri Henok k'o oxk'al job' (65) ujunab', xralk'uwa'laj ri Matusalem. ²²Ri Henok xb'in ruk' ri Dyos. Ri ujunab' chi na ri Henok aretaq chi' k'o chi ri Matusalem, xk'asi' chi na jo'lajuy k'al (300) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al. ²³Ri Henok, xuk'aslemaj wajxaqlajujk'al job' (365) junab'. ²⁴Ri Henok, xb'in ruk' ri Dyos, k'atek'uri' xsachik, rumal rech che xk'am ub'i rumal ri Dyos.

²⁵Ri Matusalem k'o b'elejk'al wuqub' (187) ujunab', aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Lamek. ²⁶Ri ujunab' chi na ri Matusalem, aretaq chi' k'o chi ri Lamek, xk'asi' chi na juq'o' b'elejlajujk'al keb' (782) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al. ²⁷Ri Matusalem, xk'asi' kaq'o' wajxak'al b'elejeb' (969) junab', k'atek'uri' xkamik.

²⁸Aretaq chi' ri Lamek k'o b'elejk'al keb' (182) ujunab', xralk'uwa'laj jun uk'ojol. ²⁹Xukoj ub'i, No'e, rumal rech che xub'ij: «We are' ri', kukub'isaj na qak'u'x wa' chuwach ri qachak e chuwach ri ukosik ri qaq'ab', rumal rech ri ulew che xukyaqsaqarisaj uwach ri Yahweh».

³⁰Ri ujunab' chi na ri Lamek, aretaq chi' k'o chi ri No'e, xk'asi' chi na juq'o' b'elejk'al jo'lajuy (595) junab', k'atek'uri', xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al. ³¹Ri Lamek, xk'asi' juq'o' wajxaqk'al wuqlajuy (777) junab', k'atek'uri' xkamik.

³²Aretaq chi' ri No'e k'o juq'o' ok'al (500) ujunab', xeralk'uwa'laj ri Sem, ri Cham e ri Jafet.

Ri e'uk'ojol ri Dyos e ri ekimi'al ri achijab'

⁶¹Aretaq chi' ri winaq xpoq' kiwach cho ri uwachulew, k'atek'uri' xek'oji' kimi'al, ²ri e'uk'ojol ri Dyos, kkilo che e'utz ri ekimi'al ri achijab' chkech, k'atek'uri' xe'kik'am che kixoxilal konojel ri e'utz xekilo chkixo'l.

³Ri Yahweh kub'ij: «Ri wuxlab'al, man kk'oji' ta wa' pa junalik ruk' ri achi pa k'ax, rumal rech che ri are' xaq b'aqilal; xa jek'uri', ri uk'aslemal xaq waqk'al (120) junab'».

⁴Ri Enifilim, ek'o ri' cho ri uwachulew pa taq we q'ij ri', e xoquje' chuwach chi aq'anoq we q'ij ri', aretaq chi' ri e'uk'ojol ri Dyos kkiriq kib' kuk' ri ekimi'al ri achijab' e kkiya' kalk'uwa'l; e'are' wa' ri enima'q taq winaq che rech ojer tzij, e'are' wa' ri achijab' che k'o nimalaj kitzijoxik.

Ri ketzelal ri winaq

⁵Ri Yahweh, krilo, che ri retzelal ri achi k'o cho ri uwachulew, e che ri ranima' kuchomaj ri itzel taq chomab'al ronojel taq q'ij. ⁶Ri Yahweh, kuchomaj, che man utz taj che xub'ano, xutiko ri winaq cho ri uwachulew e sib'alaj k'ax xb'e wi pa ri ranima'.

⁷K'atek'uri', ri Yahweh kub'ij: «Kinchup na uwach wa' cho ri uwachulew, ri winaq che in xinb'anowik; kuk' e'are', kinchup kiwach ri enima'q taq chikop, ri e'alaj taq chikop, ri echikop e'ajuwokaj, rumal rech che kinchomaj che man utz ta wa' ri jastaq che in xinb'ano xintiko».

⁸K'atek'ut, ri No'e utz winaq chuwach ri Dyos.

⁹Pa taq ri uq'ij ri No'e:

Ri No'e, jun suk'laj winaq, utz are' chkixo'l ri winaq e ri are' xb'in ruk' ri Dyos. ¹⁰Ri No'e, xeralk'uwa'laj oxib' uk'ojol: ri Sem, ri Cham e ri Jafet. ¹¹Ri uwachulew xretzelaj rib' chuwach ri Dyos e xunojisaj rib' chrech ch'o'j. ¹²Ri Dyos kuka'yej ri uwachulew e krilo che itzel ub'anom, rumal rech che ronojel b'aqilal itzel ub'anom chrech ri uk'aslemal chuwach ri uwachulew.

Ri jukub'

¹³Ri Dyos kub'ij chrech ri No'e:

«Ri uk'isik tzij puwi' ronojel b'aqilal, xb'antaj wumal, xinchomaj weri', rumal rech che k'o sib'alaj ch'o'j cho ri uwachulew kumal ri winaq e ri in, kinb'an na wa', arech ksach kiwach cho ri uwachulew. ¹⁴Chab'ana' b'a' jun jukub' rech che', che k'o sib'alaj uq'ol; chakojo' patz'an chrech, xoquje' chakojo' q'eq' ab'aj chupam e chrij. ¹⁵Jeri' kb'an chrech: jo'lajujk'al (300) q'ab' unimal, kawinaq lajuj (50) q'ab' ri uwach e juwinaq lajuj (30) ri raqan. ¹⁶Kb'an jun uxotal, kb'an ri uchi'ja pa ri utzaltmal e chab'ana' jun nab'e, jun ukab' e jun urox ja che kb'e ajsik.

¹⁷«K'atek'uri' ri in, kinb'an na ri' arech kpetik sib'alaj jab', kpetik nimalaj taq jab' cho ri uwachulew, arech kink'is tzij pakiwi' konojel b'aqilal che k'o ri ruxlab'al k'aslemal ruk': Rajawaxik, che kkam ronojel ri jastaq che k'o cho ri uwachulew. ¹⁸K'atek'ut, ri in kinb'an na ri chapb'alq'ab' awuk'; katok na ri' pa ri jukub', ri at e ri e'ak'ojol, ri awixoqil e ri ekixoqilal ri e'ak'ojol. ¹⁹Chkixo'l konojel ri ek'ask'oj cho ri uwachulew, chkixo'l ronojel b'aqilal, ke'a'okisaj na ri' pa ri jukub' juk'ulaj chkech chkijujunal, arech kek'asi' kan awuk'; ka'okisaj jun ama' e jun ati't. ²⁰Ronojel uwach chikop ajuwokaj, ronojel uwach nim on alaj chikop che ek'o cho ri uwachulew, ejuk'ulaj ri' ke'ok awuk' arech kek'asi' kanoq awuk'. ²¹Chi at ri', chak'ama' ub'i' ronojel uwach wa, chatzukuj uk'olib'al, e wa' weri' awa at e kiwa ri enik'aj chik». ²²Ri No'e, xub'an weri' e ronojel ri xub'ij ri Dyos chrech, xub'ano.

⁷¹Ri Yahweh, kub'ij chrech ri No'e: «Chatokoq pa ri jukub', ri at e konojel ri awinaq, rumal rech che xuwi ri at, at suk' xinwil chkixo'l konojel ri winaq che ek'o cho ri uwachulew. ²Chkixo'l konojel ri esuk' ech'ajch'oj taq chikop, che'ak'ama' ub'i awuk' wuqub' juk'ulaj, chi ama' e chi ati't; chkixo'l ri echikop che man esuk' taj e man ech'ajch'oj taj, xa juk'ulaj kak'am ub'ik, chi ama' e chi ati't, ³xoquje' jeri' chkixo'l ri echikop e'ajuwokaj, wuqub' juk'ulaj, chi ama' chi ati't, arech konojel kiwach ri chikop kek'asi' kan cho ri uwachulew. ⁴Rumal rech, che pa wuqub' q'ij, ri in, kinpetisaj na ri' jun nimalaj jab' cho ri uwachulew e we jab' ri' kawinaq q'ij e kawinaq chaq'ab' kub'ano e kinchup na kiwach ri' cho ri uwachulew konojel ri ek'ask'oj taq uwach che xinb'an in».

⁵Ri No'e, xub'ano ronojel ri tzij che xub'ij ri Dyos chrech. ⁶Ri No'e, k'o juq'o' lajujk'al (600) ujunab' aretaq chi' xpe ri sib'alaj jab', aretaq chi' xpe ri nimalaj taq ja' cho ri uwachulew.

⁷Ri No'e, xok pa ri jukub' kuk' ri e'uk'ojol, ruk' ri rixoqil e kuk' ri kixoqilal ri e'uk'ojol; arech man k'o ta itzel kub'an ri jab' chkech. ⁸Xoquje' ri esuk' e ech'ajch'oj chikop e ri man esuk' taj; xoquje' ri echikop ajuwokaj, konojel echikop che ek'o cho ri uwachulew, ⁹ejuk'ulaj rech ronojel uwach chikop xe'ok pa ri jukub' ruk' ri No'e, jun ama' e jun ati't je' jas xub'ij ri Dyos chrech ri No'e. ¹⁰Aretaq chi' xok'ow wuqub' q'ij, ri sib'alaj jab' xpe cho ri uwachulew.

¹¹Aretaq chi' juq'o' lajujk'al (600) ujunab' ri No'e, pa ri ukab' ik, aretaq chi' wuqlajuj (17) q'ij che ri ik, pa ri jun q'ij ri' xeb'ulb'utik uloq konojel ri b'ulb'u'x pa ri nimalaj siwan e xetortaj uloq ri uchi' ri kaj. ¹²Ri jab', xpe cho ri uwachulew, kawinaq q'ij e kawinaq aq'ab'. ¹³Pa we jun q'ij ri', ri No'e e ri e'uk'ojol: Ri Sem, ri Cham e ri Jafet, ruk' ri rixoqil ri No'e e ri oxib' kixoqil ri e'uk'ojol, xe'ok pa ri jukub'; ¹⁴e kuk' e'are' xe'ok konojel ri echikop ek'o chuwachulew, chi enima'q chi e'alaj taq chikop, ri echikop e'ajuwokaj, konojel ri k'o kixik'. ¹⁵Xe'ok ruk' ri No'e pa ri jukub', juk'ulaj chkech konojel b'aqilal che k'o ruxlab'al k'aslemal ruk', ¹⁶ri tajin ke'okik, jun ama' e jun ati't rech ronojel b'aqilal, jeri' jas xub'ij ri Dyos chrech.

Ri sib'alaj jab'

¹⁷K'atek'uri', ri sib'alaj jab', xuq'i' kawinaq q'ij e kawinaq aq'ab'; xek'iy taq ri ja' e xutelej ri jukub' e rumal k'uri' xk'o'ji' puwi' ri ulew. ¹⁸Sib'alaj kpaqi' ri ja' e kpaqi' chrech ri ulew e ri jukub' kale'w puwi' ri ja'. ¹⁹Sib'alaj kpaqi' chi na ri taq ja' cho ri ulew e xch'uqitaj kan kij ri juyub' che xas enim ek'o chuxe' ri kaj. ²⁰Ri nimalaj taq ja' kpaqi' chi jo'lajuj q'ab' e xch'uqitaj kij konojel ri juyub'.

²¹K'atek'uri', xkam ronojel b'aqilal che k'o chuwachulew: ri kib'in cho ri ulew, ri chikop ajuwokaj e ronojel ri k'ask'oj cho ri uwachulew e xoquje' konojel winaq choq'ijsaq. ²²Konojel ri k'o jun kuxlab'al rech k'aslemal pa ri kitza'm, konojel ri ek'ask'oj cho ri uwachulew, xekamik. ²³E ruk' weri', xsach kiwach konojel b'aqilal che k'o cho ri uwachulew, kwaj taj kuk' ri winaq e kopan kuk' ri chikop, ri e'alaj taq chikop chi k'ate' ri chikop e'ajuwokaj: xchuptaj kiwach cho ri uwachulew; xuwi xkanaj kanoq ri No'e e ri ek'o ruk' are' pa ri jukub'. ²⁴Ri nimalaj ja', xkanaj kan cho ri uwachulew ok'al kawinaq lajuj (150) q'ij.

Ri Dyos kuna'taj ri No'e

¹K'atek'uri', ri Dyos, ke'una'taj ri No'e e konojel ri chikop rech ri uwachulew che ek'o ruk' pa ri jukub'; ri Dyos xukoj jun kyaqiq' cho ri uwachulew e ri nimalaj taq ja' xqajik. ²Ri taq b'ulb'u'x pa ri nim siwan e ri uchi' ri kaj, xtz'apitajik e man xpe ta chi uloq ri jab' chikaj. ³Pa taq b'iq'al ri ulew xub'iq' ub'i ri ja'; aretaq chi' xq'ax wuqk'al lajuj (150) q'ij, ri ja' qajinaq chi cho ri uwachulew. ⁴K'atek'uri', pa ri wuqub' ik', pa ri q'ij wuqlajuj che ri ik', ri jukub' xch'opi' pa ri juyub' Ararat. ⁵Ri ja' pa b'iq'al xqajik e chi pa ri ulajuj ik', pa ri nab'e q'ij che we ik' ri', xq'aljinik ri uwi' ri jetaq juyub'.

⁶K'atek'uri', pa ri kawinaq q'ij, ri No'e kujaq ri inlaj nitz' uchi'ja che xub'an pa ri jukub'. ⁷Kutzaqopij uloq ri joj e ri are' k'i taq mul kb'ek e ktz'alij chi na uloq chi k'ate' na kchaqi'jar ri uwachulew. ⁸K'atek'uri', xutzaqopij chi ub'ik ri palomax, arech krilo we qajinaq chik le

ja' cho ri uwach ri ulew. ⁹Ri palomax man kuriq ta jun k'olib'al jawije' kchaki' wi, ktzalij ruk' ri No'e pa ri jukub', rumal rech che k'o na ri ja' puwi' ronojel ri uwachulew; kulik' uloq ri uq'ab' ri No'e e krokisaj ub'i ruk' pa ri jukub'. ¹⁰Xreye'j chi na wuqub' q'ij, k'atek'uri' xutzaqopij chi ub'i jumul ri palomax. ¹¹Ri palomax, xtzalij uloq aretaq xqaj uwach ri q'ij e ruk'am uloq jun uq'ab' olivo cho ri utz'am e rumal k'u wa' weri', ri No'e xreta'maj che ri jetaq ja' xtzaj cho ri uwachulew. ¹²Xreye'j chi wuqub' q'ij e xutzaqopij chi ub'i jumul ri palomax e ri are' xkanaj kanoq man xtzalij ta chi uloq ruk' ri No'e.

¹³Pa ri juq'o' lajujk'al jun (601) junab', pa ri nab'e ik' e pa ri nab'e q'ij che ri ik' ri', xchaqi'jar ri taq ja' cho ri uwachulew.

Ri No'e, xresaj ub'ik ri utz'apib'al ri jukub', k'la taq xka'y wi e xrilo che chaqi'j chi ri uwachulew.

¹⁴Pa ri ukab' ik', pa ri wuqlajuj (17) q'ij che we ik' ri', xchaqi'jar ri uwachulew.

Chatel ub'ik pa ri jukub'

¹⁵K'atek'uri', ri Dyos kub'ij weri' chrech ri No'e: ¹⁶«Chatel ub'ik pa ri jukub', ri at, ri awixoqil, ri e'ak'ojol e ri ekixoqilal ri e'are'. ¹⁷Xoquje' konojel ri echikop che ek'o awuk', ronojel b'aqilal, ri chikop ajuwokaj, ri enima'q chikop e konojel ri ek'ask'oj cho ri uwachulew, che'ak'ama' ub'i awuk'. Chepoq' b'a' e chkinojisaj ri uwachulew».

¹⁸Ri No'e, kel ub'i kuk' ri e'uk'ojol, ruk' ri rixoqil e ri ekixoqilal ri e'uk'ojol; ¹⁹xoquje' ri echikop rech ri uwachulew, ri enima'q chikop, ri chikop e'ajuwokaj, konojel ri ek'ask'oj cho ri uwachulew, ke'el ub'ik pa ri jukub'.

²⁰Ri No'e, xub'an jun tab'al toq'ob' chrech ri Yahweh, k'atek'uri' ke'uk'am ub'i jujun chkixo'l konojel ri esuk' e ech'ajch'oj chikop, xoquje' ejujun chkixo'l ri esuk' e ech'ajch'oj chikop e'ajuwokaj, e ke'uchi'j puwi' ri tab'al toq'ob'.

²¹Aretaq chi' ri Yahweh, kuna' ri uk'ok'al, kub'ij pa rech wi: «Man k'o ta chi jumul wa' kinkyaqsagarisaj chi wa' ri uwachulew rumal ri winaq; rumal rech che ri are' chi aretaq chi' ak'al uloq k'o wa' ri itzel chomanik pa ranima'; man k'o ta chi jumul wa' kinb'an k'ax chrech jun che k'o uk'aslemal, je' jas we xinb'ano ri'.

²²Xas jumpa ne q'ij kuq'i' ri uwachulew, ri tikonijik e ri makow, ri saqtew e ri q'aq', ri saq'ij e ri q'älaj, ri paq'ij e ri chaq'ab' man k'o ta uk'isik ri'».

Ri chapb'alq'ab' ruk' ri winaq

⁹¹Ri Dyos, ke'utewchi'j ri No'e e ri e'uk'ojol e kub'ij chkech: «Ri ix, chipoq'isaj b'a' iwach e chinojisaj ri uwachulew. ²Ri echikop rech ri ulew, ri echikop e'ajuwokaj e ronojel ri ek'ask'oj cho ri uwachulew e konojel ri kar pa ri polow, kkixib'ij kib' ri' chiwach e keniman ri' chiwach. Konojel we chikop ri', kekanaj kanoq pa ri iq'ab'. ³Ronojel ri ksilob'ik e k'o uk'aslemal, are kitzuqb'ej iwib' ri', ronojel kinya' chiwech, xoquje' kinya' chiwech ronojel ri raxroj k'o cho ri uwachulew. ⁴Xuwi mitij ri ti'ojal ruk' ruxlab'al weri' uk'ik'el. ⁵E ri in, kinya' nutzij chiwech che kinch'a' ri' ri ikik'el chi nimalaj iwonojel; kinch'a' ri' chkech konojel chikop e chekch ri winaq. Chkech konojel e chkech chkijujunal, kinch'a' na ri' ri ruxlab'al ri winaq.

⁶Jachin, kutixej na uki'ke'l winaq, rumal jun winaq ri' ktixex chi na ri uk'ik'el ri are', rumal rech che ri Dyos, uwachib'al uka'yb'al xub'an chrech ri winaq.

⁷E k'u ri ix, chipoq'isaj iwach, chinojisaj ri uwachulew e chixtaqan puwi' ri are'».

⁸Ri Dyos, kub'ij chkech ri No'e e ri e'uk'ojol: ⁹«Ri in kinb'an ri chapb'alq'ab' iwuk' ri ix e kuk' konojel iwija'al, ¹⁰e xoquje' kuk' konojel chikop che ek'o iwuk': ri chikop ajuwokaj, ri ek'o chuwachulew e konojel ri xe'el ub'ik pa we alaj jukub' ri'. ¹¹Kinb'an ri chapb'alq'ab' iwuk': Ronojel jas uwach, man jumul chik kk'is tzij puwi' rumal ri nimalaj jab'; xoquje' man k'o ta chi jun nimalaj jab' ri', che kuk'isa' tzij puwi' ri ulew».

¹²K'atek'uri', ri Dyos kub'ij: «are wa' ri uk'utb'al chapb'alq'ab' kinkoj na arech kkil konojel ri mayilq'ijsaq, kinkoj chqaxo'l, ri ix e ri in e chkixo'l konojel chikop che ek'o iwuk': ¹³are kinkoj ri raxkyaq'ab' pa ri sutz', k'utb'al rech ri chapb'alq'ab' wuk' in e ri uwachulew.

¹⁴Aretaq chi' kinmulij na in ri sutz' puwi' ri uwachulew, kel na uloq ri' e kq'aljanik ri' ri raxkyaq'ab' pa ri sutz', ¹⁵xa jek'uri', kna'taj ri' chwech in ri chapb'alq'ab' xinb'an iwuk' ix e kuk' konojel chikop, kuk' ronojel ek'ask'oj chuwachulew e man k'o ta chi jumul ri' jun nimalaj jab' che kuk'is tzij puwi' ronojel b'aqilal». ¹⁶Aretaq chi' k'o ri raxkyaq'ab' pa taq ri sutz', ri in kinwil ri' arech kana'taj chwech ri junalik chapb'alq'ab' k'o chuxo'l ri Dyos e konojel ri ek'ask'oj cho ri uwachulew, ronojel b'aqilal che k'o cho ri uwachulew.

¹⁷E kub'ij chrech ri No'e: «Are wa' ri nim uk'utb'al ri chapb'alq'ab' che kinkoj ruk' ronojel b'aqilal k'o cho ri uwachulew».

Ri e'uk'ojol ri No'e

¹⁸Ri e'uk'ojol ri No'e che xe'el uloq chi pa ri jukub', are ri Sem, ri Cham, ri Jafet; ri Cham are utat ri Kana'an. ¹⁹Are wa' ri e'oxib' uk'ojol ri No'e e chi kuk' ub'i ri e'are' xnoj ri uwachulew kumal winaq.

²⁰Ri No'e, xuchakuj ri ulew e xutik jun rulew che uva. ²¹Xutij ri amaja', xq'ab'arik e ch'analik xkanaj kan panik'yaj chech ri tz'um rachoch. ²²Ri Cham, che tatxel chrech ri Kana'an kril ri utat che ch'analik, kuya' ub'ixik weri' chkech ri ekeb' rachalal chik. ²³K'atek'uri', ri Sem e ri Jafet, kkik'am ub'i jun uq'u', kkiya' ub'i cho kiteleb', e keb'in chkij, kisutim ri kiwach e xkich'uq ri uch'analik ri kitat e man xkil taj. ²⁴Aretaq chi' xk'astaj ri No'e che ri uq'ab'arik e xreta'maj ri xub'an ri ch'i'p uk'ojol chrech, ²⁵ri are' kub'ij:

«Itzel chrech ri Kana'an, ri are' ajchak chkech ri erachalal are k'isb'al chkech ri e'ajchakib'».

²⁶K'atek'uri', xoquje' kub'ij:

«Utzil chrech ri Yahweh, ri Udyos ri Sem, ri Kana'an are rajchak.

²⁷Ri Dyos, chukojo' b'a utzil chrech ri Jafet, chkanaj b'a' ri are' pa taq ri tz'um rachoch ri Sem, e chok b'a' ri Kana'an rajchak are'».

²⁸Ri uk'aslemal chi na ri No'e aretaq chi' xk'is ri kamikalaj jab', are wuqlajujk'al lajaj (350) junab'. ²⁹Ri No'e, xk'asi' kaq'o' wuqlajujk'al lajaj (950) junab', k'atek'uri' xkamik.

Ri esiwantinimit ek'o cho ri uwachulew

10¹Are wa' ri kija'al ri e'uk'ojol ri No'e: ri Sem, ri Cham e ri Jafet. Ri e'are' xk'oji' kik'ojol chi aretaq chi' xk'is ri kamikalaj jab'.

²Ri e'uk'ojol ri Jafet: ri Gomer, ri Magog, ri Medo, ri Yavan, ri Tub'al, ri Mesek e ri Tiras. ³Ri e'uk'ojol ri Gomer: ri Askanas, ri Rifat, ri Togarma. ⁴Ri e'uk'ojol ri Yavan: ri Elisa, ri Tarsis, ri Ekittim e ri Edodanim. ⁵Chi kuk' ub'ik we winaq ri', ri jetaq ch'aqap ulew pa ri polow, xk'oji' winaq chkiwach.

Are wa' ri e'uk'ojol ri Jafet, rumal ri kulew e rumal ri kich'ab'al, rumal ri kija'al e rumal ri taq kitinimit.

⁶Ri e'uk'ojol ri Cham: ri Kus, ri Misrayim, ri Put, e ri Kana'an. ⁷Ri e'uk'ojol ri Kus: ri Seb'a, ri Jab'ila, ri Satb'a, ri Rama e ri Sab'teka. Ri e'uk'ojol ri Rama: ri Cheb'a e ri Dedan.

⁸Ri Kus, xralk'uwa'laj ri Nemrod, che are ri nab'e ajaw cho ri uwachulew. ⁹Ri are', jun utzalaj ajtzukunel chkech ri chikop chuwach ri Yahweh, rumal k'uwa' weri' kb'ix ri tzij puwi' ri': Utzalaj ajtzukunel chuwach ri Yahweh jacha ri Nemrod. ¹⁰Pa ri umajib'al ri rajawib'al, are nab'e pa ri B'ab'el, ri Erech, ri Akad e ronojel we taq tinimit ri' ek'o pa taq rulew ri Sena'ar. ¹¹Chi pa taq we ulew ri' kpe ri Asur, che are xyakow ri Ninive, ri Rejob'ot, ri Kalaj, ¹²ri Resen che k'o panik'aj chkech ri Ninive e ri Kalaj, che are nim tinimit.

¹³Ri Misrayim, xeralk'uwa'laj ri eluditas, ri e'anamitas, ri elehab'itas e ri enaftujitas, ¹⁴ri e'ajpatros, ri e'ajkasluj, e ri e'ajkaftor, jawije' xe'el wi ri efiliste'o.

¹⁵Ri Kana'an, xeralk'uwa'laj ri Sidon ri nab'e uk'ojol e ri Het, ¹⁶ri e'ajjeb'use'o, ri e'amorre, ri eguirgasita, ¹⁷ri ejivita, ri e'ajarke'o, ri e'ajsine'o, ¹⁸ri e'ajarba'de'o, ri e'ajsemare'o, e ri e'ajmate'o. Nata'm chi aq'anoq, xe'el ri kija'al ri e'ajkana'an. ¹⁹Ri retal kulew ri e'ajkana'an kel ub'i pa ri Sidon kb'e pa ri ub'e ri Guerar e kopan pa ri Gasa; xoquje' kel ub'i pa ri Sodoma, Gomorra, Adma e Seb'oyim e kopan pa ri Lesa.

²⁰E'are wa' ri e'uk'ojol ri Cham, rumal ri kija'al, rumal ri kich'ab'al, rumal ri kulew e rumal ri kitinimit.

²¹Xoquje', xek'oji' e'uk'ojol ri Sem. Are are' ri tatxel chkech konojel ri e'uk'ojol ri Heb'er e are nab'e'al ratz ri Jafey.

²²Ri e'uk'ojol ri Sem e'are ri Elam, ri Asur, ri Arpaksad, ri Lud e ri Aram.

²³Ri e'uk'ojol ri Aram: Ri Us, ri Jul, ri Gueter e ri Mas.

²⁴Ri Arpaksad, xralk'uwa'laj ri Selaj e ri Selaj xralk'uwa'laj ri Heb'er. ²⁵Ri Heb'er xek'oji' keb' uk'ojol; ri ub'i jun chkech are ri Peleg, rumal rech che pa taq ri uq'ij are' xkitas uxol' ri ulew. Ri rachalal, ub'i' Yoktan. ²⁶Ri Yoktan, xeralk'uwa'laj ri Almodad, ri Selef, ri Jasarmab'et, ri Yeraj, ²⁷ri Hadoram, ri Usal, ri Dikla, ²⁸ri Ob'al, ri Ab'ima'el, ri Seb'a, ²⁹ri Ofir, ri Jab'ila, e ri Yob'ab'. Konojel ri e'are' e'uk'ojol ri Yoktan. ³⁰Ri uk'olb'al, lik'ilik xb'e k'a ri Mesa, kb'e pa ri ub'e ri Sefar e kopan ri relb'al q'ij.

³¹Are wa' ri e'uk'ojol ri Sem, rumal ri kija'al, rumal ri kich'ab'al e rumal ri kitinimit.

³²Chiri' kopan wi ri kija'al ri e'uk'ojol ri No'e, rumal ri kik'olb'al e ri kitinimit. E chi kuk' uloq ri e'are', xkijab'uj kib' ri winaq cho ri uwachulew, aretaq chi' xk'is ri kamikalaj jab'.

Ri B'ab'el

11¹Ronojel ri uwach ulew, xa junam kich'ab'al k'olik e junam taq ri kitzij. ²Aretaq chi' ri winaq xeb'e pa ri relb'al q'ij, xkiriq jun ulew jela' pa ri ramaq' Sena'ar e chila' xekanaj wi. ³Xkib'ij chkiwach e ri tz'aqb'al rech are ri utikb'alil». ⁴Xkib'ij: «Utz b'a', chqayaka' jun tinimit e jun keq'te' che t'ist'ik kb'e pa ri kaj e chqanimarisaj uq'ijil ri qab'i', wene' kaqajub'uj qib' pa ronojel ri uwachulew».

⁵Ri Yahweh, xqaj uloq che rilik ri tinimit e ri jun keq'te' che xkiyak ri winaq. ⁶K'atek'uri', ri Yahweh kub'ij: «Konojel xa jun kiwach winaq e xa jun kich'ab'al, chi are wa' ri umajib'al kichak. Kamik, man k'o ta jun kichak wa' che ri mata kb'antaj chkiwach. ⁷Jo' b'a', chujqaj ub'ik e chqasacha' b'a' uwach ri kich'ab'al arech man kkita ta ri kich'ab'al chkixo'l». ⁸Ri Yahweh ke'utaq ri e'are' puwi' ronojel ri uwachulew e man xkik'is ta uyakik ri kitinimit. ⁹K'atek'uri', B'ab'el xb'ix chrech, rumal che ri Yahweh chila' xutukij uwach ri kich'ab'al konojel ri winaq chuwachulew e xas chila' wi xe'ujub'uj pa ronojel uwachulew.

Ri rija'al ri Sem

¹⁰E'are wa' ri rija'al ri Sem:

Aretaq chi' ri Sem k'o chi ok'al (100) ujunab', xralk'uwa'laj ri Arpaksad. Keb' junab' chi aq'anoq chuwach ri kamikalaj jab'. ¹¹Ri Sem aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Arpaskad, xk'asi' chi na juq'o' ok'al (500) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

¹²Ri Arpaksad, k'o juwinaq jo'lajuj (35) ujunab' aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Selaj. ¹³Ri Arpaksad, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Selaj, xk'asi' chi na juq'o' oxib' (403) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

¹⁴Ri Selaj, k'o juwinaq lajuj (30) ujunab' aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Heb'er. ¹⁵Ri Selaj, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Heb'er, xk'asi' chi na juq'o' oxib' (403) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

¹⁶Ri Heb'er k'o juwinaq kajlajuj (34) ujunab' aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Peleg. ¹⁷Ri Heb'er, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Peleg, xk'asi' chi na juq'o' juwinaq lajuj (430) ujunab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

¹⁸Ri Peleg k'o juwinaq lajuj ujunab' aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Re'u. ¹⁹Ri Peleg, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Re'u, xk'asi' chi na lajujk'al b'elejeb' (209) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

²⁰Ri Re'u, k'o juwinaq kab'lajuj (30) ujunab' aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Serug. ²¹Ri Re'u, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Serug, xk'asi' chi na lajujk'al wuqub' (207) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

²²Ri Serug k'o juwinaq lajuj (30) ujunab' aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Najor. ²³Ri Serug, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Najor, xk'asi' chi na lajujk'al (200) junab', e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

²⁴Ri Najor, k'o juwinaq b'elejeb' (29) ujunab', aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Teraj. ²⁵Ri Najor, aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Teraj, xk'asi' chi na ok'al b'elejlajuj (119) junab' e xeralk'uwa'laj e'uk'ojol e e'umi'al.

²⁶Ri Teraj, k'o oxk'al lajuj (70) ujunab', aretaq chi' xralk'uwa'laj ri Ab'ram, ri Najor e ri Haran.

Ri rija'al ri Teraj

²⁷Are wa' ri rija'al ri Teraj: Ri Teraj xeralk'uwa'laj ri Ab'ram, ri Najor e ri Haran. Ri Haran xralk'uwa'laj ri Lot. ²⁸Ri Haran xkamik aretaq chi' k'as na ri utat Teraj e pa ri kitinimit ri e'uwinaq che are ri Ur kech ri e'ajkalde'o. ²⁹Ri Ab'ram e ri Najor, kek'ulik. Ri rixoqil ri Ab'ram ub'i' Saray e ri rixoqil ri Najor ub'i' Milka, e che umi'al ri Haran, ri Haran are kitat ri Milka e ri Jiska. ³⁰Ri Saray, man kkowin taj kk'o'ji' jun ral, ri are' mencho'r ixoq. ³¹Ri Teraj, xuk'am ub'i ri uk'ojol Ab'ram, xuk'am ub'ik ri ri'umam Lot, ralk'uwa'l ri Haran, xuk'am ub'ik ri ralib' Saray che rixoqil ri uk'ojol Ab'ram e konojel junam xe'el ub'ik pa ri Ur che kech ri e'ajkalde'o arech kkisuk' ub'ik pa ri Kana'an. Aretaq chi' ke'opan pa ri Jaran, kkijeqab'a' kib' chila'.

³²Ri Teraj, xk'asi' lajujk'al job' (205) junab' e xkam pa ri Jaran.

Ri Dyos kusik'ij ri Ab'ram

12¹Ri Yahweh, kub'ij chrech ri Ab'ram: «Chaya'a' kan ri atinimit, ri e'awachalaxik e ri rachoch ri atat; jat pa ri tinimit che kink'ut na chawach. ²Ri in, kinb'an na awuk' jun

nimalaj amaq', katintewchi'j na, kinya' na uq'ijil ri ab'i'. Nim kinb'an na che ri ab'i' e ri at, at jun tewchi'b'al ri'.

³Ke'intewchi'j ri' ri jachintaq katkitewchi'j, ke'ink'yaq ub'i ri' ri jachintaq kkib'ij itzel paw'i'. Awuk' ri at k'o wi ri tewchi'b'al che kya na pakiwi' ri ejuq'at rech ri uwachulew».

⁴Ri Ab'ram, kel ub'ik, xb'ek je' jas xub'ij ri Yahweh chrech e ri Lot xb'e ruk'. Ri Ab'ram k'o chi' oxk'al o'lajuj (75) ujunab' aretaq chi' kel ub'ik pa ri Jaran. ⁵Ri Ab'ram, ke'uk'am ub'i ri rixoqil Saray, ri Lot che uk'ojol uchaq', xoquje' kuk'am ub'i ri jastaq rech che kowininaq chi chech, ri winaq erajchakib' che xe'uloq' pa ri Jaran; ke'el ub'ik e kkisuk' ub'ik pa ri utinimit ri Kana'an. Ke'opan pa ri Kana'an.

⁶Ri Ab'ram, xub'imb'ej ri tinimit ri' chi k'ate' xopan pa ri Tyoxlaj K'olb'al che rech ri Sikem, jawije' k'o wi ri b'aqit rech ri More. Pa taq we q'ij ri', ek'o ri e'ajkana'an pa we tinimit ri'. ⁷Ri Yahweh, kuk'ut rib' chuwach ri Ab'ram e kub'ij chrech: «Chkech ri e'awija'al kinya na wa' we tinimit ri'». K'atek'ut, waral ri', ri Ab'ram kuyak jun tab'al chrech ri Yahweh, che xuk'ut rib' chuwach are'. ⁸Qas we k'olb'al ub'ik ri', kb'e pa ri relb'al q'ij che ri B'etel e xulik' waral ri' ri utz'umal rachoch, kkanaj chuxol ri B'etel pa ri uqajib'al q'ij e ri Ay pa ri relb'al q'ij. Waral ri', kuyak jun tab'al chrech ri Yahweh e kusik'ij ri Ub'i'. ⁹K'atek'uri' ri Ab'ram, pa taq jub'iq'al kel ub'i pa jun k'olib'al e kb'e pa jun chik e xopan pa ri Negueb'.

Ri Ab'ram pa ri Egipto

¹⁰Kpe jun nimalaj wi'jal pa ri tinimit e ri Ab'ram kqaj ub'ik pa ri Egipto arech kekanaj kan chila', rumal rech che ri wi'jal, k'ax kub'an pa ri tinimit. ¹¹Aretaq chi', naqaj chik k'o wi chrech ri Egipto, kub'ij chrech ri rixoqil Saray: «Chawilampe', ri in, weta'm che ri at sib'alaj at je'likalaj ixoq. ¹²Aretaq chi' katkil ri' ri e'ajegipto; ri e'are' kkib'ij ri': "Rixoqil la', kinkikamisaj na k'uri' e ri at katkik'asb'a' kan ri". ¹³Chab'ana' b'a' jun nimalaj toq'ob', kinta chawech chab'ij b'a' che at wanab', arech utz kkib'an chwech awumal ri at e xoquje' kinkik'asb'a' kanoq xa awumal ri at».

¹⁴Aretaq chi' ri Ab'ram kok pa ri Egipto, ri e'ajegipto kkilo che sib'alaj je'lik ri rixoqil. ¹⁵Ri enim taq uwinaq ri Fara'on, kkil ri are' e kkiya ub'ixik ri uje'lal chrech ri Fara'on e kkik'am ub'i are' pa ri nim rachoch ri Fara'on. ¹⁶Ri Fara'on, utz kub'an chrech ri Ab'ram rumal ri Saray: kk'oji' alaj taq uchikop e enima'q taq uchikop, kek'oji' ub'urix, kek'oji' erajchakib', kek'oji' ati'it taq b'urix e ukameyos.

¹⁷E ri Yahweh kujach'ij ri Fara'on ruk' sib'alaj taq k'ax e xoquje' kujach'ij ri rachoch, xas rumal ri Saray che rixoqil ri Ab'ram. ¹⁸Ri Fara'on, kusik'ij ri Ab'ram e kub'ij chrech: «¿Jas ri xab'an at chwech? ¿Jasche man xab'ij ta chwech che awixoqil ri are'? ¹⁹¿Jasche xab'ij chwech: "wanab' ri are'?", e k'u ri in xinb'an wixoqil chrech ri are'. Ukamik ri', k'o we awixoqil ri', chak'ama' ub'i le are' le' e jat ub'ik». ²⁰Ri Fara'on, xtaqan chkech enik'aj rajchakib', arech kkik'am ub'i are' pa ri retal ulew, ri are', ri rixoqil e ronojel ri jastaq rech.

Ri Ab'ram e ri Lot

13¹Chi pa ri Egipto uloq, ri Ab'ram, ruk' ri rixoqil, ruk' ronojel ri jastaq rech e ruk' ri Lot, kpaqi' uloq pa ri Negueb'; ²ri Ab'ram, sib'alaj q'inom rumal ri umeb'il, ri saq upwaq e ri q'an upwaq. ³Pa taq jub'iq'al, kb'inik, kukoq pa ri jetaq k'olb'al ri tz'um rachoch, chi ri Negueb' ub'ik chi k'a pa ri B'etel, kopan pa ri jun k'olb'al jawi' xukoq wi ri tz'um rachoch

che panik'aj chrech ri B'etel e ri Ay, ⁴pa ri jun k'olb'al jawi' xuyak wi ri jun tab'al e jawi' xusik'ij wi ri ub'i' ri Yahweh.

⁵Ri Lot, che b'enaq ruk' ri Ab'ram, ri are', xoquje' k'o sib'alaj enim taq umeb'il e tz'um taq rachoch. ⁶Ri ulew, man kub'ana ta chik arech junam kekanaj wi ri e'are', rumal rech che ri jastaq kech k'yarinaq chik. ⁷Ri e'ajyuq'ab' che kkiyaq'uj ri umeb'il ri Ab'ram, xech'ojan kuk' ri e'ajyuq'ab' che kkiyaq'uj ri umeb'il ri Lot. Xoquje', pa we tinimit ri', pa taq we q'ij ri', ek'o ri e'ajkana'an e ri e'ajperisita. ⁸K'atek'uri', kub'ij ri Ab'ram chrech ri Lot: «Man k'o'ji' b'a jun ch'o'j chqaxo'l ri at e ri in; xoquje' chkixo'l ri ewajyuq'ab' in e ri e'awajyuq'ab' at, rumal rech che ri uj, uj achalal. ⁹¿La man k'o ta chawach ronojel le amaq'? Chqajacha' b'a' qib'. We ri at katb'e pa ri amox, ri in kinb'e pa ri awikyaq'ab'. We katb'e pa ri awikyaq'ab', ri in kinb'e pa ri amox».

¹⁰Ri Lot, kuyak ri uwoq'och e kril ronojel ri lya'nik che rech ri Jordan, k'o joron pa ronojel k'olb'al –wa weri', aretaq chi' maja' kuk'is tzij ri Yahweh puwi' ri Sodoma e ri Gomorra– jeri' jacha ri utzalaj ulew rech ri Yahweh, je' jas ri Egipto, chi k'a pa ri So'ar. ¹¹Ri Lot, kucha' ronojel ri lya'nik rech ri Jordan e kb'e pa ri relb'al q'ij; xa jek'u wa' ri', ri e'are' xkijach kib'. ¹²Ri Ab'ram, xkanaj pa ri Kana'an e ri Lot pa taq ri tinimit che lya'nik; xukoj ri taq tz'um rachoch e xopan Sodoma. ¹³Ri winaq e'ajsodoma sib'alaj e'itzel e e'ajmakib' chuwach ri Yahweh.

¹⁴Ri Yahweh, kub'ij chrech ri Ab'ram, aretaq chi' xjachitaj kib' ruk' ri Lot: «Chawa'lisaj ri awoq'och chi pa ri k'olb'al at k'o wi, e chatka'y pa ri rikyaq'ab' relb'al q'ij, pa ri umox relb'al q'ij, pa ri relb'al q'ij e pa ri uqajib'al q'ij. ¹⁵Ronojel we tinimit che kawilo, ri in kinya' na wa' chawech e chkech ri awija'al chi pa junalik. ¹⁶Kinya' na ri' ri awija'al jeri' jacha ri ulew pa ri uwachulew; xa jek'uri', we k'o jun kkwonin che rejalaxik ri ulew, xoquje' kkwonin ri' che rejalaxik ri awija'al. ¹⁷Chatwa'lijoq, chab'inb'ej usoloxik we amaq' ri', rumal rech che kinya' na wa' chawech at».

¹⁸Ri Ab'ram, ruk' ri taq tz'um rachoch, kopan chi ruk' ri jun b'aqit rech ri Mamb're, che k'o pa ri Heb'ron e waral ri' kuyak jun tab'al chrech ri Yahweh.

Ri Ab'ram e ri e'ajawinel

¹⁴¹Pa taq ri uq'ij ri Amrafel, rajawinel ri Sennar, ri Aryok rajawinel ri El-Lasar, ri Kedarla'omer rajawinel ri Elam e ri Tidal rajawinel ri Goyim; ²konojel we e'are' ri', kkib'an ri ch'o'j chkech ri B'era rajawinel ri Sodoma; chrech ri B'irsa rajawinel ri Gomorra, chrech ri Sinab' rajawinel ri Adma, chrech ri Semeb'er rajawinel ri Seb'oyim, chrech ri rajawinel ri B'ela, che are are' ri So'ar. ³We ek'isb'al e'ajawinel ri', kkimulij kib' pa ri lya'nik rech ri Siddim, wa' weri' are ri polow rech Atz'am. ⁴Kab'lajuj junab' xkipatanij ri Kedarla'omer e pa ri oxlajuj junab' ri e'are' xewa'laj uloq pa ch'o'j. ⁵Pa ri kajlajuj junab', xpe ri Kedorla'omer e ri e'ajawinel che ek'o ruk', e kkib'an k'ax chkech ri e'ajrefa'ita pa ri Asterot Karnayim, chkech ri e'ajsusi'e pa ri Ham, chkech ri e'ajemi'es pa ri lya'nik rech ri Kiryatayim, ⁶chkech ri e'ajjoritas pa ri taq juyub' rech ri Se'ir chi k'a pa ri El Paran, che k'o chuwach ri tz'inalik ulew. ⁷Aretaq chi' ketzelejik, ke'opan pa ri En Mispal –are wa' we Kades– e kkib'an k'ax chrech konojel ri kulew ri e'ajamalesista, xoquje' xkib'an k'ax chkech ri ajamorre'o che ejeqel pa ri Jereson Tamar.

⁸K'atek'uri', ri rajawinel ri Sodoma, ri rajawinel ri Gomorra, ri rajawinel ri Seb'oyim e ri rajawinel ri B'ela –weri' xoquje' kub'ij, rajawinel ri So'ar–, ke'ok pa ri lya'nik rech ri Siddim e xkib'an ri ch'o'j chkech: ⁹ri Kedorla'omer rajawinel ri Elam, ri Tidal rajawinel ri Goyim, ri Amrafel rajawinel ri Sennar e ri Aryok rajawinel ri El-Lasar: kijeb' e'ajawinel

ek'ulel chkech ejob' ajawinel. ¹⁰Pa ri taq'aj rech ri Siddim k'o sib'alaj suq xoq'ol e aretaq chi' ke'animajik ri ekajawinel ri Sodoma e ri Gomorra, ketzaq chupam. Ri enik'aj chik, ke'animajik ub'ik pa taq ri juyub'. ¹¹Ri xech'akanik, ronojel ri jastaq kech ri Sodoma e ri Gomorra, xoquje' ri kiwa, xkik'am ub'ik e xeb'ek. ¹²Xoquje', xkik'am ub'ik ri ralk'uwa'l uchaq' ri Ab'ram ruk' ronojel ri jastaq rech, rumal rech che ri are' jeqel pa ri Sodoma; e ri e'are' xeb'ek.

¹³Jun winaq che xanimaj ub'ik, kb'e ruk' ri Ab'ram ri ajheb're'o, ri are' che jeqel chunaqaj ri b'aqit rech Mamb're, ri are' che ajamorre'o, kopan ruk', jun rachalal ri Eskol e ri Aner, xoquje' uya'om uwach ruk' ri Ab'ram.

¹⁴Aretaq chi' ri Ab'ram, kuto che xk'am ub'i ri rachalal, ke'umulij ri uwinaq che e'alaxinaq cho rachoch, che ejo'lajujk'al wajxaqlajuj (318) keb'e che koqataxik ri e'are' chi k'ate' na ri Dan. ¹⁵K'atek'uri', kb'e chkij chaq'ab' ruk' ri e'upataninel, kub'an k'ax chkech e keroqataj chi k'ate' na pa ri Job'a che rikyaq'ab' relb'al q'ij chrech ri Damasko. ¹⁶Xuriq chi na ronojel ri jastaq e xoquje' xuriq ri rachalal Lot ruk' ronojel ri ujastaq, ri ixoqib' e konojel ri winaq.

Ri Melkisedek

¹⁷Aretaq chi' tzalijinaq chi uloq e xch'aktajik ri Kedorla'omer e ri e'ajawinel che ek'o ruk'; xel uloq che uriqik ri rajawinel ri Sodoma, pa ri taq'aj rech Save -weri' kub'ij, taq'aj rech ri ajawinel. ¹⁸Ri Melkisedek, rajawinel ri Salem, kuk'am uloq ri kaxlanwa e ri amaja', xane chuchqajaw ri are', rech ri Nimalaj Dyos.

¹⁹Kub'ij we tewchi'b'al ri': «Tewchi'm ri Ab'ram rumal ri Nimalaj Dyos, ri xb'anow ri kaj e ri uwachulew. ²⁰Tewchi'talik ri Nimalaj Dyos ri xya'ow ri e'ak'ulel pa ri aq'ab'».

K'atek'uri', ri Ab'ram, xuya' ri rajil tojb'al kech konojel.

²¹E ri ajawinel rech ri Sodoma, kub'ij chrech ri Ab'ram: «Che'aya'a' kan le winaq chwech e chatkanaj kan ruk' ri jastaq».

²²E ri Ab'ram kub'ij chrech ri rajawinel ri Sodoma: «Kinkoj ri nuq'ab' chuwach ri Nimalaj Dyos, b'anal rech ri Kaj e ri uwachulew: ²³Man k'o ta jun b'atz' on jun ximb'al axajab', on jun jas uwach che awech at, kink'am na in e xa jeri' na k'uri', man kuya' ta ri' kab'ij: «In xinq'inomarian ri Ab'ram». ²⁴Man k'o ta jun jas uwach kink'amo, xuwi' ri kiwa ri alab'om e ri jastaq kech ri achijab' che eb'enaq wuk': Ri Aner, ri Eskol e ri Mamb're. Chkik'ama' ub'i e'are' ri jastaq kech».

Ri chapb'alq'ab' ruk' ri Ab'ram

15¹Aretaq chi' xok'owisatajik we jastaq ri'; ri utzij ri Yahweh kopan ruk' ri Ab'ram pa uwaram:

«Maxib'ij awib' Ab'ram, ri in, in jun to'b'al awech. Ri tojb'al uk'axel chawech, sib'alaj nim ri'».

²Ri Ab'ram kub'ij: «Wajawxel Yahweh, ¿jas kaya' na ri' chwech, che ri in man k'o ta enuk'ojol?». ³Kub'ij ri Ab'ram: «Kamik ri', man k'o ta wija'al aya'om e jun wa' chkech we wajchakib' pa we wachoch, krechb'ej kan wa' ri jastaq wech». ⁴K'atek'ut ri utzij ri Yahweh kub'ij chrech ri Ab'ram: «Man kechb'anik ta la' ri are' chawech, xane kechb'anik ri' chawech jun che kel uloq chi pa k'u'x uloq ri at». ⁵Ri Yahweh kub'ij chrech ri Ab'ram: «Chayika' aq'anoq ri awoq'och chikaj e chawejelaj ri taq ch'umil we katkowin chrejelaxik»,

e kub'ij chrech: «Jeri' wa' ri awija'al». ⁶Ri Ab'ram xkojon chech ri Yahweh e xuk'utb'ej chuwach ruk' suk'il.

⁷Ri Are', kub'ij chrech: «In ri in Yahweh che xatinwesaj ub'ik pa ri Ur rech ri e'ajkalde'os, arech kinya' chawech awechb'al we ulew ri'». ⁸Ri Ab'ram kub'ij: «Wajawxel Yahweh, ¿jas k'u reta'maxik ri' kinb'ano arech kinch'ob'o che weri' wech in?». ⁹Kub'ij chrech: «Chak'ama' uloq chwech jun wakax che oxib' ujunab', jun k'isik che oxib' ujunab', jun ama' chij che oxib' ujunab', jun alaj saqko'r e jun alaj chikop ajuwokaj». ¹⁰Kuk'am uloq chrech konojel we chikop ri', k'atek'uri' xe'uq'at panik'aj e chjujunal ch'aqap xukoj ri jun chuwach ri jun chik; e ri alaj taq chikop ajuwokaj man xe'uq'at taj. ¹¹Xepe uloq ri k'uch puwi' taq ri kaminaq taq chikop, k'atek'uri' ri Ab'ram ke'uyu'j ub'ik.

¹²Aretaq chi' xqaj ri q'ij, xpe jun waram chrech ri Ab'ram e xpe jun nimalaj xib'rikil chrech. ¹³Ri Yahweh, kub'ij chrech ri Ab'ram: «Rajawaxik che ri at kaweta'maj che ri e'awija'al ekaxlan taq winaq ri' pa kaxlan taq ulew. Ri e'are' e'ajchakib' e k'ax ri' kb'an chkech pa juqo' junab'. ¹⁴E ri in, kinb'an na ri' q'atb'altzij puwi' ri jun amaq' che kepatanixik kumal ri e'are' e ke'el na ub'ik ri' ruk' sib'alaj kimeb'il. ¹⁵K'atek'ut ri at, katb'e ri' pa ja'maril kuk' ri e'atat, pa utzil ri' katmuqik pa ri ari'job'ik. ¹⁶K'atek'uri', pa ri ukaj mayilq'ijsaq, ri e'are' ketzalij uloq ri' waral, rumal rech che man k'o ta uk'isik ri' ri ketzalal ri e'ajamorre'o».

¹⁷Aretaq chi', qajinaq chi ri q'ij e xok ri q'equ'm, xpe jun nimalaj sib' pa jun tuj e jun nimalaj q'aq' chutza'm jun si' e xq'ax chkixo'l ri chikop che eq'atom. ¹⁸Pa we jun q'ij ri', ri Yahweh xut'iq jun chapb'alq'ab' ruk' ri Ab'ram, e xub'ij:

«Chkech ri awija'al nuya'om we ulew, we tinimit ri', chi kumajb'ej pa ri nima' rech Egipto, kopanik chi pa ri nima' E'ufrates: ¹⁹ri e'ajkenita, ri e'ajkenizita, ri e'ajkadmonita, ²⁰ri e'ajhitita, ri e'ajperisita, ri e'ajrefa'ita, ²¹ri e'ajamorre'o, ri e'ajkanane'o, ri e'ajguirgasita, e ri e'ajjeb'use'o».

Ri Isma'el

16¹Ri rixoqil ri Ab'ram, ri Saray, man k'o ta ralk'uwa'l kuya chrech. K'atek'ut, k'o jun ajmokok ajegipto, Agar ri ub'i', ²e ri Saray kub'ij chrech ri Ab'ram: «Chawilampe', ri in kinta chawech rumal rech che ri Yahweh man xuya' ta chwech che ri in kinwil ak'al; jat ruk' ri numokok, wene' k'o jun wal wa' ruk' ri are' ri'». E ri Ab'ram xuta ri utzij ri Saray.

³Xa jek'uri', lajuj junab' chik che jeqel ri Ab'ram pa ri utinimit ri Kana'an; ri Saray che rixoqil, xuk'am ub'i ri Agar ri ajegipto ri umokok e kuya chrech ri rachajil Ab'ram. ⁴Ri are' kb'e ruk' ri Agar e ri are' yawab' ixoq xkanajik. Aretaq chi' ri Agar krilo che yawab' chik, sib'alaj itzel uwoq'och kub'an chrech ri rajaw Saray. ⁵K'atek'uri' ri Saray kub'ij chrech ri Ab'ram: «Chaweqaj at ri k'ax xinb'ano; in xinya'ow ri numokok pa q'ab' e chi aretaq chi' xrilo che yawab' chik, ri are' sib'alaji itzel uwoq'och kub'an chwech. Chub'ana' b'a' q'atojtzij ri Yahweh chqaxo'l uj keb' uj». ⁶Ri Ab'ram kub'ij chrech ri Saray: «K'o ri amokok pa q'ab', chab'ana' b'a' ruk' ri are' ri kachomaj at che utz». Ri Saray, sib'alaj k'ax xub'an chrech e ri Agar kanimaj ub'i chuwach ri are'.

⁷Ri anjel rech ri Yahweh, naj xuriqa' wi ri are', naqaj chrech jun b'ulb'u'x che k'o pa ri tz'inalik ulew -ri b'ulb'u'x ri' are ri k'o pa ri ub'e ri Sur-. ⁸Kub'ij chrech: «Agar, che at umokok ri Saray ¿jawi' at petinaq wi e jawi' katb'e wi?». Kub'ij ri are': «Ri in tajin kinanimajik chuwach ri wajaw Saray». ⁹Ri Anjel rech ri Yahweh kub'ij chrech: «Chattzalij ruk' ri awajaw e chanimaj utzij ri are'». ¹⁰Xub'ij ri anjel rech ri Yahweh: «Ri in sib'alaj

kinpoq'isaj na uwach ri awija'al e rumal che sib'alaj keb'uchuwik ri' man kb'an ta kowinem ri' chkejalaxik». ¹¹Ri anjel kub'ij chrech:

«Ri at, at yawab' ixoq chik e kawil na uwach jun awal ri', e Isma'el ri' ri ub'i' kakojo, rumal rech che ri Yahweh xuto che kak'isej ak'u'x.

¹²Ri are' jun ajtzukunel ri' kub'ano, ri uq'ab' ke'uk'ule'laj ri' konojel e konojel q'ab'aj kkik'ule'laj ri are', e chkiwach konojel ri erachalal kukoj na ri' ri uk'olb'al».

¹³Ri Agar, che xch'aw ruk' ri Yahweh, ri Are' che xuch'ab'ej ri are', Ayum Yahweh: «At ri at Dyos che kawilo, ri at che xinatab'ej pa ri nuk'axk'ol, rumal rech che qastzij – xutz'aqatisaj chi ukoq-, ¿xinwil waral ri retal ri Jun che kinrilo?». ¹⁴Rumal k'u wa' weri', xb'ix chrech we jun b'ulb'u'x ri': b'ulb'u'x rech Lajay Ro'i, e k'o pa ri b'e chuxo'l ri Kades e ri B'ered.

¹⁵Ri Agar, kril uwach ri alaj ala ralk'uwa'l ri Ab'ram e ri Ab'ram kukoj ub'i' ri ak'al che are ri Agar xya'ow ub'ixik chech: Isma'el. ¹⁶Ri Ab'ram k'o jumuch waqib' (86) ujunab', aretaq chi' ri Agar xruxisaj utat ri Isma'el.

Ri chapb'al q'ab' ruk' ri Ab'raham

17¹Aretaq chi' ri Ab'ram k'o jumuch b'elejlajuj (99) ujunab', ri Yahweh kuk'ut rib' chuwach e kub'ij chrech:

«In ri in El-Sadday, chatb'in b'a' chnuwach e tz'aqatalaj winaq chab'ana'. ²Ri in kinkoj ri chapb'al nuq'ab' awuk' e sib'alaj kinpoq'isaj na awach wa'».

³E ri Ab'ram kuqasla' ri uwachb'al cho ri ulew. E ri Dyos jewa' xub'ij chrech:

⁴«Chwech ri in, are wa' ri nuchapb'alq'ab' awuk': ri at, at tatxel wa' chkech sib'alaj ek'i siwan taq tinimit. ⁵Man Ab'ram ta chi wa' ri ab'i', xane are Ab'raham chik, rumal rech che ri in katinwokisaj na at tatxel chkech ek'i siwan taq tinimit. ⁶Ri in, kinb'an na chaweche kek'oji' na sib'alaj awija'al, katink'exo e katux wa' ek'i siwan taq tinimit; ke'el na k'uri' awuk' nik'aj e'ajawinel. ⁷Ri in kinkoj na wa' we chapb'al nuq'ab' awuk' at, kuk' chi ri awija'al, ruk' jun mayilq'ijisaq k'a jun mayilq'ijisaq chik: jun junalikaj chapb'alq'ab', che in Inadyos e in Kidyos ri awija'al. ⁸Ri in, kinya' na ri' chaweche at e chkech chi ri awija'al, ri ulew jawi' xaq xatq'ax uwi, kinya na chaweche ronojel ri amaq' rech ri Kana'an, kiwechb'ej pa junalik e in ri' in Kidyos ri' e'awi'ja'al».

⁹Ri Dyos, kub'ij chrech ri Ab'raham: «Chak'olo' b'a' ri nuchapb'alq'ab', at e ri e'awija'al; ri jetaq mayilq'ijisaq chi k'ate' pa jun mayilq'ijisaq chik. ¹⁰Are wa' ri nuchapb'alq'ab' che kkanaj kan iwuk' –xoquje' ri awija'al–. Konojel ri e'achijab' kq'at uwi' ri' ri kiwokil. ¹¹Ri ix, kq'at na ri' ri uwi' ri ikowil e are wa' ri uk'utb'al ri nuchapb'alq'ab' iwuk'. ¹²Chixo'l ri ix, aretaq chi' k'o wajxaqib' uq'ij jun alaj ala, kq'at ri' ri uwi' ukowil e chi jeri' pa jun mayilq'ijisaq chi k'ate' pa jun chik mayilq'ijisaq. Jeri' kb'an chrech ri alaxinaq pa ja e ri jun che xa loq'om ruk' pwaq chkech ekaxlan taq winaq che man e'awi'ja'al taj. ¹³Rajawaxik kq'at uwi' ukowil ri ala che kalax pa ri awachoch e xoquje' ri ala che loq'om ruk' pwaq e jeri', kak'oji' ri' ri uk'utb'al ri nuchapb'alq'ab' pa ri ib'aqil je' jas junalikaj chapb'alq'ab'. ¹⁴Ri jun ala che man kq'at ta uwi' ri ukowil, ri ix kichup uwach ri' chkixo'l ri uwinaq, rumal rech che ri are' xub'an k'ax ri' chrech ri nuchapb'alq'ab'».

¹⁵Ri Dyos kub'ij chrech ri Ab'raham:«Ri awixopil Saray, mab'ij chi ri Ub'i' Saray, xane Sara chi ri ub'i'. ¹⁶Kintewchi'j na ri' ri are' e rumal ri are' kinya' na wa' chaweche jun ak'ojol. Kintewchi'j na wa' ri are' e kak'extaj na wa' pa k'ilaj taq siwantinimit; e enik'aj e'ajawinel erech ri jetaq esiwantinimit, ke'el na ri' ruk' ri are'».

¹⁷Ri Ab'raham kuqasaj ri upalaj cho ri uwach ulew e katzenik, rumal rech che kub'ij uloq pa ri uk'u'x: «¿La ka'lax na jun ala ri' ruk' jun achi che k'o chi ok'al (100) ujunab' e ri Sara che k'o chi jumuch' lajuj ujunab'? ¿La kril chi na uwach jun ral ri'?».

¹⁸Ri Ab'raham kub'ij chrech ri Dyos: «¿Weta k'o uk'aslemal ri Isma'el chawach!».

¹⁹E ri Dyos kub'ij: «¿Man je ta ri'!, ri awixoqil Sara kuya' na ri' chawech jun ak'ojol e kakoj na ri' ri ub'i' Isa'ak. Kinkoj na ri' ri nuchapb'alq'ab' ruk' ri are', jeri' je' jas jun junalik chapb'alq'ab', arech in Inudyos e xoquje' Inkidyos ri umayilq'ijisaq e ri jun mayilq'ijisaq chi chuwach chi aq'anoq are'. ²⁰Xoquje', xinta ri atzij toq'ob'isab'al uwach ri Isma'el: Ri in kintewchi'j ri are' e kinb'an na che ek'i ri rija'al, keralk'uwa'laj na wa', ekab'lajuj e'ajawinel e jun nimalaj tinimit kinb'an wa' chrech. ²¹K'atek'ut, ri nuchapb'alq'ab', ruk' ri Isa'ak kinkoj wi, che ri Sara kuya' na wa' chawech pa ri jun junab' chik e chi pa we ik' ri'».

²²Aretaq chi' xk'istajik ri utzij; ri Dyos, kapaqi' ub'ik e xuya' kan ri Ab'raham.

²³Ri Ab'raham, kuk'am ub'i ri uk'ojol Isma'el, xoquje' konojel ri e'alaxinaq cho ri rachoch, konojel ri e'uloq'om ruk' ri upwaq -konojel ri e'alab'om on e'achijab' pa ri rachoch ri Ab'raham- e kuq'at ri uwi' kikowil pa we jun q'ij ri', jacha xub'ij ri Dyos chrech.

²⁴Ri Ab'raham k'o jumuch b'elejlajuj (99) ujunab' aretaq chi' xuq'at uwi' ri ukowil. ²⁵Ri Isma'el, ri uk'ojol, oxlajuj ujunab' chik aretaq chi' xq'at uwi' ri ukowil. ²⁶Junam q'ij xq'at uwi' ri kib'aqil ri Ab'raham e ri uk'ojol Isma'el. ²⁷E konojel ri achijab' che e'ajuparachoch ri are', ri e'alaxinaq pa rachoch, ri eloq'om chkech ekaxlan winaq ruk' pwaq, xoquje' junam xq'at uwi' kikowil ruk' ri are'.

Ri Ab'raham kril ri Yahweh pa ri Mamb're

18¹Ri Yahweh, kuk'ut rib' chuwach ri Ab'raham pa ri tak'ar rech Mamb're, aretaq chi' ri are' t'uyul pa ri rokib'al ri kab'al, aretaq chi' sib'alaj kq'aq'an ri q'ij. ²Kuwa'lisaj ri uwoq'och, k'atek'uri' xeril oxib' achijab' che etak'al chunaqaj ri are'; aretaq chi' keril ri e'are', xutij anim chi pa ri rokib'al ri kab'al e xe'uk'ulaj, k'atek'uri', xulukb'a' rib' cho ri uwachulew chkiwach. ³E xub'ij: «Wajawxel, ri in kinta chawech che we in utz chawach ri at, we xatq'ax chunaqaj ri apataninel, chattak'al b'a' jub'iq'. ⁴Kintaqan wa' che uk'amik uloq jub'iq' joron e ri in kinch'aj na ri' ri iwaqan, k'atek'uri', kixkotzi' na ri' jub'iq' chuxe' we che' ri'. ⁵Ri in kink'ama' na uloq ri' jun ch'aqap kaxlanwa arech kinojisaj ri ipam e kak'oji' ichuq'ab', xa rumal na k'uwa' xixqib' ukoq chunaqaj we ipataninel ri'».

Ri e'are' kkib'ij: «Chab'ana' b'a' jeri' jas ri xab'ij».

⁶Ri Ab'raham xutij anim xok ub'i pa ri kab'al chi jawi' k'o wi ri Sara e kub'ij chrech: «Xas aninaq chak'ama' ub'ik oxib' pajb'al k'aj che xas are ri utz k'aj e chab'ana' keb' oxib' kaxlanwa».

⁷K'atek'uri', ri Ab'raham xutij anim xb'ek jawije' ek'o wi ri e'uchikop e xuk'am uloq jun utz alaj ama' wakax, xuya' chrech ri ajpataninel arech kuch'olo e kusuk'umaj. ⁸Xuk'am ub'ik jun kexu, jub'iq' leche e ri uti'j ri alaj ama' wakax che ri xsuk'umaxik e xukoj chkiwach ri e'oxib' achijab'; ri Ab'raham xtak'i' chkinaqaj ri e'are' chuxe' ri jun che' aretaq chi' kewa' ri e'are'.

⁹K'atek'uri' kkita chrech: «¿Jawije' k'o wi ri Sara che ri awixoqil?». Ri are' kub'ij chkech: «Ri are' k'o pa ri kab'al». ¹⁰Ri jun achi kub'ij: «Ri in, kintzalij wa' waral jetaq wa' junab' chik e ri awixoqil Sara k'o chi jun ral ri'». Ri Sara tajin kuto uloq pa ri rokib'al ri kab'al, chrij uloq. ¹¹K'atek'ut ri Ab'raham e ri Sara, eri'j winaq chik, k'o chi nimalaj kijunab' e ri Sara man k'o ta chi ri ch'ajo'n chrech che kech ixoqib'. ¹²E ri Sara xtze'n pa rech wi e kub'ij

uloq pa uk'u'x ranima': «Kamik ri' in ri'j chik ¿la utz k'u ri' kinna' ruk' ri wachajil che xoquje' ri'j chik?».

¹³K'atek'ut, ri Yahweh kub'ij chrech ri Ab'raham: «Jas che xtze'n ri Sara e xub'ij pa uk'u'x ranima': “¿La qastzij k'u wa' che ri in kinwil na uwach jun wal aretaq chi' in ri'j chichu' chik?” ¹⁴¿La man k'o ta k'u jun utzil chuwach ri Yahweh? Chi xoquje' pa we ik' ri', jetaq wa' junab' ri', ri in kintzaliq na uloq ri' pa ri awachoch e ri Sara k'o chi jun ala ral ri'». ¹⁵Ri Sara kub'ij: «Ri in, man xintze'n taj»; rumal rech che ri are' xuxib'ij rib'. K'atek'ut, ri jun kub'ij: «Je' nak'ut, ri at xattze'nik».

Ri Ab'raham kch'aw ruk' ri Dyos

¹⁶Ri achijab', kewa'lajik e keb'e ub'ik naqaj chrech ri Sodoma. Ri Ab'raham kb'e kuk' arech ri are' ke'ujach ub'ik. ¹⁷Ri Yahweh kuchomaj: «¿La kinwaj in wa' chuwach ri Ab'raham ri jastaq che kinb'an na in, ¹⁸che ri are' kub'an na jun nimalaj siwantinimit che k'o uchuq'ab' e che rumal ri are' ketewchi'tajik ri' konojel ri siwan taq tinimit rech ri uwachulew? ¹⁹Rumal rech, che ri in weta'm uwach ri are' e weta'm che kataqan ri' chkech ri e'uk'ojol e chkech ri e'ajuparachoch ri epetinaq chi aq'anoq chuwach ri are', arech kkik'ol ri ub'e ri Yahweh aretaq chi' kkik'aslemaj ri suk'il e ri q'atojtzij; arech ri Yahweh kuya' chrech ri Ab'raham ronojel ri tzij che ub'im». ²⁰Ri Yahweh kub'ij: «¿Nimalaj ri raqow chi'aj pakiwi' ri Sodoma e ri Gomora! ¡E ri kimak, nimalaj itzel! ²¹Ri in, kwaj kinqaj ub'ik e kinwila' we xkib'an ri jastaq che xuq'alajisaj ri raqow chi'aj e che xpaqi'k xas k'a wuk' ri in e xa jeri' nak'uri', ri in kinweta'maj wa' weri'».

²²Ri achijab', ke'el ub'ik e kepe pa ri Sodoma. K'atek'uri' ri Ab'raham tak'al chuwach ri Yahweh.

²³Ri Ab'raham kqib' uloq ruk' ri Yahweh e kub'ij chrech: «¿La kakamisaj at ri' ri suk' winaq chkixo'l ri e'itzel winaq? ²⁴Wene' ek'o kawinaq lajuj winaq che esuk' taq winaq pa ri tinimit. ¿La ke'akamisaj na k'u ri' ri e'are' e la man kasach ta umak ri' ri tinimit kumal ri kawinaq lajuj che esuk' ek'o pa ri tinimit? ²⁵¡Ri at, man kuya' taj kb'an weri'! Man kuya' taj kakamisaj ri suk' winaq chkixo'l ri itzel winaq e che ri suk' winaq jeri' jacha itzel winaq. ¡Ri at, man kuya' taj kb'an weri'! Ri qataltzij chrech ronojel ri uwachulew, ¿la man are ta kub'an ri' ri suk'il?».

²⁶Ri Yahweh kub'ij: «We ke'inriq ri in, ejuwinaq lajuj esuk' taq winaq pa ri tinimit, kinsach na ri' ri umak ronojel ri tinimit kumal ri e'are' ri'». ²⁷Ri Ab'raham kub'ij: «K'ixb'al wa' we kinb'ano aretaq chi' kinch'aw ruk' we wajawxel, ri in che xa in poqlaj e xa in chaj. ²⁸K'atek'ut, wene' chkixo'l ri kawinaq lajuj keraj na ejob', ¿la chi ke'akamisaj na ri' ronojel ri tinimit xa kumal ri job' ri'», kub'ij: «Man ke'inkamisaj ta ri' kumal ri kawinaq job'». ²⁹K'atek'uri' ri Ab'raham kub'ij: «Wene' xa kawinaq ek'olik», kub'ij ri Yahweh: «Ri in man ke'inkamisaj ta ri' kumal ri ekawinaq ri'».

³⁰Ri Ab'raham kub'ij: «Man pet b'a' awoyowal Wajawxel, we ri in kinb'ij we ri' chawech: Wene' xuwi ek'o juwinaq lajuj» e kub'ij: «Man ke'inkamisaj ta ri' we ke'inriq juwinaq lajuj». ³¹Kub'ij chik: «K'ixb'al wa' aretaq chi' kinch'aw ruk' ri Wajawxel: Wene' xa juwinaq ek'olik», e kub'ij: «Man ke'inkamisaj ta ri' kumal ri juwinaq ri'». ³²Kub'ij chik: «Man pet b'a' awoyowal Wajawxel, are wa' k'isb'al nutzij: Wene' xa lajuj ek'olik», e kub'ij ri Yahweh: «Man ke'inkamisaj ta ri' kumal ri elajuji'».

³³Aretaq chi' ri Yahweh xuk'is ri utzij ruk' ri Ab'raham, ri are' kb'ek e ri Ab'raham ktzaliq pa ri rachoch.

Ri uk'isik tzij puwi' ri Sodoma

19¹Aretaq chi' ri ekeb' anjelib', ke'opan pa ri Sodoma b'enaq'ij chik, ri Lot t'uyul pa ri rokib'al ri tinimit. Ri Lot kb'e che kik'ulaxik e kuqajb'ej ri uwach cho ri uwachulew chkiwach. ²K'atek'uri' kub'ij: «¡Ri in kinta chiwech ix wajaw! Chiwaj b'a' kixq'ax ub'ik pa ri rachoch ri ipataninel, arech kixkanaj kan chila' we ch'aq'ab' ri', kich'aj ri iwaqan, k'atek'uri' aretaq chi' kpakak uxe' kaj kimajij chi ri ib'e». K'atek'uri' kkib'ij: «Jayi'; we jun ch'aq'ab' ri' are kujkanaj kan wa' pa ri k'ayib'al». ³Ri are', sib'alaj xutayij chkech arech ke'ok ub'ik pa ri rachoch, xa jek'uri' xekanaj kan chila'. Ri are', kusuk'umaj jun kiwa', kuchaq'ejisaj ri k'aj kaxlanwa che man k'o ta uk'u'x e ri e'are' kkitijo.

⁴Ri e'are', maja' qas kekotz'i'k, k'atek'uri' ri achijab' e rech ri tinimit, ke'opanik chila' e kkitutij rij ri ja, chi konojel ri winaq e'ajsodoma, chi ak'alab', chi eri'jab', man k'o ta jun chkech kraj na. ⁵Kkiraqaqej kichi' che usik'ixik ri Lot e kkib'ij chrech: «¿Jawi' ek'o wi ri achijab' che xe'ok pa ri awachoch pa we jun chaq'ab' ri'? Che'awesaj uloq arech kqab'an chkech ri kqaj ri uj».

⁶Ri Lot, kel uloq chkiwach, chuwach ri rachoch, kutz'apij ri uchi' ja ⁷e kub'ij: «Ri in kinta toq'ob' chiwech ix wachalal, mib'an b'a' we itzel ri'. ⁸Chitampe': ri in ek'o keb' numi'al che eq'apojib' na, ke'ink'am na uloq chiwach e chib'ana' chkech ri e'are' ri jastaq che kiwaj ix kib'ano; k'atek'ut, chkech we achijab' ri' mib'an jun jas uwach, xane rumal wa' xe'ok chuxe' ri umuj uxotal ri wachoch».

⁹E k'u ri e'are' kkib'ij chrech: «¡chatel ub'i at! Jun winaq che xusik'a' rib' waral ri' jacha jun kaxlan winaq ¿la are kb'anow q'atojtzij ri'? Kamik ri', ri uj are kqab'an sib'alaj itzel chi na chawech ri at chuwach ri itzel kqab'an chkech ri e'are'». Xkikoj kichuq'ab' ruk' ri Lot, che xa jub'iq' kraj kkijoj'opij ub'ik ri uchi'ja. ¹⁰K'atek'uri', ri achijab', ruk' ri kiq'ab' kkijik' ri Lot kuk' pa ja ub'ik, kkitz'apij ri uchi' ja ¹¹e ri achijab' che ek'o cho ri rokib'al uchi' ja, itzel sachib'al k'u'x xkiriq kumal, che eri'jab' chi e'ak'alab' e man k'o ta chi jun chkech kkwonik kuriq ri okib'al.

¹²Ri ekeb' achijab', kkib'ij chrech ri Lot: «¿Jachin jun chik winaq k'o awuk' waral? Che'awesaj ub'ik pa we jun k'olb'al ri', ri e'ak'ojol, ri e'ami'al e konojel winaq che ek'o awuk' waral, ¹³rumal rech che ri uj kqak'is na tzij wa' puwi' we jun k'olb'al ri', rumal rech che nim ri raqow chi'aj kech we winaq ri' xpaqi' chuwach ri Yahweh e ri Yahweh xujutaq uloq ri uj keqakamisaj konojel ri e'are'». ¹⁴Kel ub'i ri Lot e ke'uriqa' ri alab'om che kichoman kek'uli' kuk' ri e'umi'al e kub'ij chkech: «¡Chixwa'lijoq, chixel ub'ik pa we jun k'olb'al ri', rumal rech che ri Yahweh kuk'is na tzij puwi' we tinimit ri'». E ri e'are', man xkikoj ta utzij ri Lot.

¹⁵Aretaq chi' ksaqar uxe' kaj, ri e'anjel, sib'alaj kkib'ij chrech ri Lot: «¡Chatwa'lijoq! Che'ak'ama' ub'ik e ri ekeb' ami'al che ek'o waral ri', arech ri ix, man kixchapitaj ta pa ri k'ax che kpe na puwi' we tinimit». ¹⁶K'atek'uri', rumal che ri are' xaq pacha' kb'aq'a't chik, ri achijab' kkik'am ukoq ri are' chrech ri uq'ab', xoquje' ri rixoqil e ri ekeb' umi'al, rumal rech che ri are' utz xilitaj chuwach ri Yahweh. Kakesaj ub'i ri are', kkik'am ub'ik e kkiya' kan tza'mja chrech ri tinimit. ¹⁷Aretaq chi' tajin ke'kesaj ub'ik, kub'ij jun chkech ri achijab': «¡Chatanimajoq ub'ik rech uto'ik ri ak'aslemaal! Mawi matka'y apan chawij e matkanaj kan pa ronojel we usetelik we taq'aj ri'. Chato'o' awib' pa taq ri juyub' arech man katuk'am ta ub'i ri k'ax».

¹⁸Ri Lot kub'ij: «¡Jayi'!, ¡kinta b'a' toq'ob' chawech Wajawxel! ¹⁹Ri awajchak ri', utz xqaj ri ub'antajik chawach e jun nimalaj toq'ob' xab'an chwech che xato' ri nuk'aslemaal. Ri in man kinkowin ta wa' che uto'ik we nuk'aslemaal pa ri juyub' chuxe' kan ri upetb'al ri k'ax e ri in kinkam wa'. ²⁰Chila' apanoq le', k'o jun nitz'alaj tinimit jawije' kuya'o kinanimajik

ub'ik, chaya'a b'a' b'e chwech arech kinto'o' wib' chila' –¿la qastzij nak'ut ri are' man k'o ta jub'iq' ub'anik?–. K'atek'uri', xa jeri' na k'uri' che kuya'o kinto' ri nuk'aslemal».

²¹Kub'ij chrech: «Utz b'a', xoquje' kinya' chaweche we jun toq'ob' ri', che ri in, man kink'is ta tzij puwi' we jun tinimit ri' che xab'ij at. ²²Aninaq b'a' chatanimajoq ub'i' chila' le', rumal rech che man kinkowin taj k'o jun kinb'ano we ri at maja' katok chila'». Rumal k'u wa', xkikoj ub'i' we tinimit ri': So'ar.

²³Aretaq chi' kawa'laj uloq uwach ri q'ij cho ri uwachulew. Ri Lot kok pa ri So'ar, ²⁴e ri Yahweh xupetisaj uloq jun jab' rech asufre e q'aq' puwi' ri Sodoma e ri Gomorra, qas are ri Yahweh kab'anowik, ²⁵e kuk'is tzij pakiwi' we tinimit ri' chi pa ronojel ri usetelik e kuk' konojel ri esiwantinimit, xoquje' ri k'iysa'n rech uwachulew. ²⁶Ri rixoqil ri Lot, xka'y uloq chrij e xujal kanoq jun raqanja atz'am.

²⁷Ri Ab'raham, chi b'ajchi'laj usaqarib'al kwa'lajik e kb'e che rilik ri k'olb'al jawi' xk'oji' wi chuwach ri Yahweh, ²⁸e kusuk'ub'a' apan ri uwoq'och puwi' ri Sodoma, ri Gomorra e ronojel ri taq'aj e krilo che kawa'laj jun sib' puwi' ri tinimit, jacha usib'al jun nimalaj q'aq' che kab'auwik.

²⁹Je' nak'ut, aretaq chi' ri Dyos, xuk'is tzij puwi' ri jetaq tinimit ek'o pa ri taq'aj, xuna'tisaj ri Ab'raham e xuto' uwach ri Lot cho ri k'ax, aretaq chi' xuk'is tzij pakiwi' ri taq tinimit jawije' k'o wi ri Lot.

Ri e'ajmo'ab' e ri e'ajb'ene–Ammon

³⁰Kapaqi' uloq ri Lot e kpe pa ri So'ar uloq e kajeqi' kan pa ri juyub' kuk' ri ekeb' umi'al, rumal rech che ma xraj taj xkanaj kan pa ri So'ar. Ri are' e ri ekeb' umi'al kekanaj kan pa jun pek.

³¹Ri nab'e'al, kub'ij chrech ri uchaq': «Ri qatat ri'j winaq chik e man k'o ta jun achi pa we tinimit ri' arech kuriq rib' quk' jeri' jacha kkib'an konojel winaq. ³²Jo' b'a', jeqaya'a ri amaja' chrech ri are', kujq'oyi' ruk' e xa jek'uri' k'o qija'al wa'».

³³We jun chaq'ab' ri', kkiya' amaja' chrech ri kitat e ri nab'e'al kkotz'i' ruk' ri utat e ri utat man xreta'maj taj aretaq chi' xkotz'i' ruk' e aretaq chi' xwa'laj ub'i ruk'.

³⁴Pa ri jun q'ij chi aq'anoq, ri nab'e'al kub'ij chrech ri uchaq': «¡Chawilampe', chaq'ab' mi'er, ri in xinkotz'i' ruk' ri nutat! Chaq'ab' kamik kqaya' chi jumul amaja' chrech e katok chi at ruk' e katkotz'i' ruk'; e xa jek'uri' kk'oji' qija'al wa'».

³⁵Xoquje', pa ri jun chaq'ab' ri' kkiya' chi jumul ri amaja' chrech ri kitat e ri chaq'xel kkotz'i' ruk' ri are' e ri kitat man xreta'maj taj aretaq chi' xkotz'i' ruk' e aretaq chi' xwa'laj ub'i ruk'.

³⁶Ri ekeb' umi'al ri Lot eyawab' taq ixoqib' chik qas rumal ri kitat. ³⁷Ri nab'e'al kril uwach jun ral e kukoj ub'i' Mo'ab'; ri are' ri' are kimam ri e'ajmo'ab' kamik ri'. ³⁸Ri chaq'xel, xoquje' kril uwach jun ral e kukoj ub'i' B'en-Ammi; e ri are' are kimam ri e'ajb'ene-Ammon kamik ri'.

Ri Ab'raham pa ri Guerar

²⁰¹Ri Ab'raham kel ub'ik e kb'e pa ri utinimit ri Negueb'; e kjeqi' chuxo'l ri Kades e ri Sur. Kne'b'a' kutz'ib'aj ub'i' pa ri Guerar. ²Ri Ab'raham kub'ij che ri rixoqil Sara: «Wanab' ri are'». Xa jek'uri' ri Ab'imelek che rajawinel ri Guerar, kutaq uk'amik ri Sara e xub'an rech chrech. ³K'atek'ut, ri Dyos, kuk'ut rib' chuwach ri Ab'imelek pa ri uwaram e kub'ij chrech: «Ri at, katkam wa' rumal ri ixoq ri' che xab'an awech chrech, rumal rech che ri are' k'o

rachajil». ⁴Ri Ab'imelek, che man qib'inaq ta ruk' ri are', kub'ij: «Wajawxel, ¿la kakamisaj ri jun winaq at che man k'o ta itzel ub'anom? ⁵¿La man are ta are' xb'in chwech: “wanab' ri are”, e xoquje' ri are' xub'ij: nuxib'al ri are'? ;Ri in, ruk' jun utz nuhomab'al e ruk' suk'il taq nuq'ab' xinb'an weri'!».

⁶Ri Dyos kub'ij chrech pa ri uwaram: «Xoquje' ri in, weta'm che xab'an weri' ruk' utz achomab'al e rumal k'uri', xoquje' xinb'ano che ri at man k'o ta jun mak kb'an chnuwach; rumal kuri' man xinya' ta b'e chawech arech katqib' ruk' ri are'. ⁷Kamik ri', chatzalij b'a' ri rixoqil chrech we achi ri', rumal rech che ri are' jun q'axal utzij Dyos e ri are' kch'aw na ri' ruk' ri Dyos arech ri at katk'asi'k. K'atek'ut, we man katzalij, chaweta'maj che katkam ri' e xoquje' konojel ri e'awinaq».

⁸Ri Ab'imelek, chi b'ajchi' kwa'lajik e ke'usik'ij konojel ri erajpataninel e kub'ij ronojel we jastaq chkech ri' e ri achijab' sib'alaj kkixib'ij kib'. ⁹Ri Ab'imelek, kusik'ij ri Ab'raham e kub'ij chrech: «¿Jas xab'an chqech? ¿Jas ri itzel xinb'an in chawech arech ri at xakoj ri nimalaj mak panuwi' in e puwi' ri wajawib'al? Ri at, xab'an jun jas uwach chwech che man ya'tal taj kb'anik».

¹⁰K'atek'uri' ri Ab'imelek kub'ij chrech ri Ab'raham: «¿Jas rumal che xab'an at weri'?».

¹¹Ri Ab'raham kub'ij: «Ri in xinchomaj: Qastzij na k'uwa', we winaq pa we jun k'olb'al ri', man kkixib'ij ta kib' wa' chuwach ri Dyos e kinkikamisaj wa' rumal ri wixoqil. ¹²Xoquje', qastzij che wanab', rumal rech che ri are' umi'al ri nutat, kne'b'a' man ral ta ri nunan e ri are' xokik wixoqil. ¹³K'atek'uri', chi aretaq chi' ri Dyos xub'an chwech che naj in k'o wi chkech ri enuwinaq, ri in xinb'ij chrech are': “Utz we kb'an we jun toq'ob' chwech ri': pa ronojel k'olb'al jawi' kujopan wi ri uj, kab'ij che in axib'al”».

¹⁴Ri Ab'imelek, ke'uk'am ejujun e'alaj e enima'q chikop, ejujun taq ajpataninel, ejujun taq imokom e xuya' chrech ri Ab'raham, xoquje' kutzalij ri rixoqil Sara chrech. ¹⁵Ri Ab'imelek kub'ij chrech: «Chawilampe', k'o ri nutinimit chawach le', chatkanaj b'a' kanoq jawi' kawil wi ri at che utz chawech». ¹⁶Chrech ri Sara kub'ij: «Chawilampe', xinya' kq'o' lajujk'al (1.000) saq taq pwaq chrech le axib'al. Wa' weri', jeri' jas jun payu' che kk'o'ji' cho ri awoq'och e xoquje' cho kiwoq'och ri ek'o awuk'; e chupam weri', ri at, suk' la' katelik».

¹⁷Ri Ab'raham, kch'aw ruk' ri Dyos e ri Dyos ke'ukunaj ri Ab'imelek, ri rixoqil e ri e'umokom, arech e'are', kekowinik kkil uwach ri kalk'uwa'l, ¹⁸rumal rech che ri Dyos xutz'apij ri uchuch kipam konojel ri ixoqib' che ek'o pa ri rachoch ri Ab'imelek, chi rumal ri xk'ulmataj ruk' ri Sara che rixoqil ri Ab'raham.

Ri Isa'ak

21¹Ri Yahweh, xusolij ri Sara jeri' jacha xub'ij e xub'ano ri utzij xub'ij. ²Ri Sara yawab' winaq chik e xril uwach jun uk'ojol ri Ab'raham chi pa ri uri'job'ik chik e pa ri ik' che ri Dyos xukoj ri k'utb'al chuwach. ³Ri ralk'uwa'l che xril uwach ri Sara, ri Ab'raham xukoj ub'i' Isa'ak. ⁴Ri Ab'raham, xuq'at uwi' ri ukowil ri uk'ojol Isa'ak aretaq chi' k'o chi wajxaqib' uq'ij, jeri' jacha xtaqan ri Dyos chrech. ⁵Ri Ab'raham k'o ok'al (100) ujunab' aretaq chi' xa'lax ri uk'ojol Isa'ak. ⁶E ri Sara kub'ij: «Ri Dyos xuya' chwech kintze'nik; e konojel ri keta'maj wa' weri', xoquje', sib'alaj ketze'tzatic na ri' wuk'». ⁷Xoquje' kub'ij:

«¿Jachin na k'uri' kab'in na chrech ri Ab'raham che ri Sara kuya' na kitu' ri' ri eralk'uwa'l? Xa je'nak'ut, ri in xinya' jun uk'ojol pa ri uri'job'ik chik».

Ri Isma'el e ri Isa'ak

⁸Ri ak'al xk'iyik e xesax ri utu', k'atek'uri', ri Ab'raham xub'an jun nimalaj ula'nik, pa ri jun q'ij che xesax utu' ri Isa'ak. ⁹K'atek'uri', ri Sara xrilo, che ri uk'ojol ri Ab'raham che are ri ixoq Agar ajegipto xya'ow chrech ri Ab'raham, tajin ketz'anik ruk' ri ral Isa'ak, ¹⁰rumal k'uri', kub'ij chrech ri Ab'raham: «Chak'yaqa' ub'ik we mokom ri' e xoquje' ri ral, man utz ta wa' che ri ral are' junam kechb'enik ri jastaq ruk' ri wal Isa'ak». ¹¹We tzij ri', che xb'ix puwi' ri uk'ojol sib'alaj itzel xuto e k'ax xb'e wi chrech ri ranima' ri Ab'raham, ¹²k'atek'ut, ri Dyos kub'ij chrech: «K'ax mana'o chrech ri ak'ojol e ri amokom; chab'ana' ronojel ri kub'ij ri Sara chawech, rumal rech che ruk' ri Isa'ak kkanaj kan ri ab'i' pa jun ija'al, ¹³xoquje' chrech ri ral ri mokom, kinb'an na jun nimalaj amaq', rumal rech che awalk'uwa'l ri are'». ¹⁴Chi aq'ab' b'ajchi', kwa'laj ri Ab'raham, kuk'am jun kaxlanwa e jun tz'um k'olb'al joron, kuya' chrech ri Agar e kuya' ub'i ri ral chrij uqul e xuk'yaq ub'ik ri are'.

Ri are', kb'in pa ri tz'inalik ulew rech B'ersab'e. ¹⁵Xk'is ri kijoron pa ri tz'um k'olb'alja' (tzu) e kuqasaj ri ral chuxe' jun che'. ¹⁶K'atek'uri' kat'uyi' chuwach ri ak'al, ri kixo'l jeri' jacha kixo'l ri uk'yaqik jun ch'ab' e kuchomaj: «Ri in man kinwaj taj kinwilo che kkam le ak'al». T'uyul chuwach, kuraqaqej uchi' e koq'ik.

¹⁷Ri Dyos kuta ri raqoj chi'aj rech ri alaj ak'al e ri anjel rech ri Dyos kusik'ij ri Agar e kub'ij chrech: «¿Jas xab'ano Agar? Maxib'ij awib', rumal rech che ri Dyos xuta ri raqoj chi'aj rech we alaj ak'al ri' chi pa ri uk'olb'al k'o wi. ¹⁸Chatwa'lijoq! Chawa'lisaj e chachapa' le ak'al ruk' achuq'ab', rumal rech che kinb'an na jun nimalaj amaq' ruk' ri are'». ¹⁹Ri Dyos xujaq ri uwoq'och ri Agar e xril jun k'uwa'. Kb'e che unojisaxik ri tz'um uk'olb'alja' e kuya ujonon ri alaj ak'al. ²⁰Ri Dyos, xjeqi' ruk' ri ak'al, ri are' xk'iyik e xjeqi' pa ri tz'inalik ulew e xuxik jun ajk'yqal ch'ab'. ²¹Ri are' xkanaj kan pa ri tz'inalik ulew rech ri Paran e ri unan xucha' jun rixoqil pa ri tinimit Egipto.

Ri Ab'raham e ri Ab'imelek pa ri B'erseb'a

²²Pa we taq q'ij ri', xopan ri Ab'imelek che rachi'l ub'ik ri Pikol ri kinimal erajchojab', e kub'ij chrech ri Ab'raham: «Ri Dyos k'o awuk' pa ronojel ri jastaq che kb'ano. ²³Kamik ri', utz ub'ixik kb'an chuwach ri Dyos, che ri at man k'o ta kinasub'u e xoquje' che ri ewija'al in e ri e'uw'numam, che katoq'ob'isaj na kiwach ri' jeri' jas utoq'ob'isaxik awach xinb'an in, jeri' na ri' ri utoq'ob'isaxik nuwach kb'an na e xoquje' jeri' utoq'ob'isaxik kiwach ri amaq' kb'ano jawi' xatpe wi je' jas at kaxlan winaq e ri uj xatqak'ulaj ruk' loq'oq'eb'al qak'u'x». ²⁴Ri Ab'raham kub'ij: «Utz, kinya' ub'ixik weri' cho ri Dyos».

²⁵K'atek'uri', ri Ab'raham kuch'a' chrech ri Ab'imelek jun k'uwa' che e'are ri erajpataninel ri Ab'imelek xetoqinik. ²⁶K'atek'uri', ri Ab'imelek kub'ij: «Man weta'm taj jachin xb'anow weri' e xoquje' ri at man k'o ta ab'im chwech e xoquje', ri in man k'o ta jun tzij nutom puwi' weri' chi k'ate' pa we jun q'ij na ri'». ²⁷Ri Ab'raham ke'uk'am keb' oxib' chkech ri e'alaj e enim uchikop e ke'uya' chrech ri Ab'imelek e ekeb' xkib'an jun chapb'alq'ab'. ²⁸Ri Ab'raham ke'ucha' wuqub' uchij e ke'utas apanoq ²⁹e ri Ab'imelek kuta chrech: «¿Jasche che ke'atas apan we wuqub' chij ri'?» ³⁰Kub'ij: «We wuqub' chij ri', ri at ke'ak'am na ub'ik chi pa ri nuq'ab' in, arech jun k'utb'al rech che in xink'otow we jun k'uwa' ri'». ³¹Rumal k'u wa' weri', B'erseb'a ri ub'i ri jun k'olb'al ri', rumal rech che chi ekeb' xkiya' jun tzij chuwach ri Dyos.

³²Aremaq chi', xb'antaj ri jun chapb'alq'ab' pa ri B'erseb'a, xwa'laj ri Ab'imelek, xoquje' ri kinimal erajch'ojab' e xtzalij pa ri kitinimit ri e'ajfiliste'o. ³³Ri Ab'raham xutik jun che'

Tamarisko pa ri B'erseb'a e xsik'in chrech ri ub'i' ri Yahweh pa we k'olb'al ri', che junalik Dyos. ³⁴Ri Ab'raham, xjeqi' pa ri kitinimit ri e'ajfiliste'o sib'alaj k'i taq junab'.

Ri Ab'raham e ri uk'ojol chuwach ri Dyos

²²K'atek'uri', ri Dyos kukoj ri Ab'raham pa k'ax e kub'ij chrech: «Ab'raham, Ab'raham». Ri are' kub'ij: «In k'olik ri'». ²Ri Dyos kub'ij: Chak'ama' ub'i ri xaq xuwi ak'ojol, che kaloq'oq'ej ri at, pa ri tinimit Mori'a e jela' chachi'j ri are' je' jas tab'al toq'ob' puwi' ri juyub' che kink'ut na in chawach».

³Ri Ab'raham, b'ajchi' kwa'lajik, kusuk'umaj ri jun b'urix e ke'uk'am ub'ik ruk' ekeb' ajpataninel e ri uk'ojol Isa'ak. Kupaq' ri si' che kukoj chrech ri holokosto e kusuk' ub'ik pa ri ub'e ri k'olb'al che xub'ij ri Dyos chrech. ⁴Pa ri urox q'ij, ri Ab'raham, kuyak aq'anoq ri uwoq'och e naj kril apanoq ri k'olb'al. ⁵Ri Ab'raham kub'ij chkech ri erajpataninel: «Chixkanaj kan ri ix waral ruk' ri b'urix. Ri in e ri ak'al, kujb'e na chi k'a jela', kujeq'ijilan na e k'atek'uri' kujtzalij chi uloq iwuk'». ⁶Ri Ab'raham, kuk'am ukoq ri si' che rech ri holokosto e kuk'yaq ub'i chrij ri uk'ojol Isa'ak; ri are, kuk'am b'i pa ri uq'ab' ri q'aq' e ri jun ch'ich' e junam keb'ek. ⁷Ri Isa'ak kub'ij chrech ri utat Ab'raham: «¡Nutat!». —«Je' nuk'ojol», kcha are'. K'atek'uri' kub'ij: «K'o ri q'aq' e ri si' ¿jawi' k'ut k'o wi ri chij che rech ri holokosto?». ⁸Ri Ab'raham kub'ij: «Are ri Dyos ri' kaya'ow ri chij che rech ri holokosto nuk'ojol», e junam eb'enaq ekeb'.

⁹Aretaq chi' ke'opan pa ri k'olb'al che xuk'ut ri Dyos chuwach; ri Ab'raham kuyak jun tab'al e kukoj ri si' puwi'. K'atek'uri' kuyut' ri uk'ojol Isa'ak e kukoj ri are' puwi' ri tab'al toq'ob' cho ri si'. ¹⁰Ri Ab'raham kuwa'lisaj ri uq'ab' e kuk'am ukoq ri ch'ich' arech kukamisaj ri uk'ojol.

¹¹K'atek'ut ri Anjel rech ri Yahweh chi pa ri kaj kusik'ij uloq ri are': «¡Ab'raham!, ¡Ab'raham!». Kub'ij: «In k'olik ri'». ¹²Ri Anjel kub'ij: «¡Makoj ri aq'ab' puwi' ri ak'al! ¡Man k'o ta jun k'ax kb'an chrech! Ri in weta'm u ri' che ri at kaxib'ij awib' chuwach ri Dyos: Ri at xaya' chwech ri xaq xuwi ak'ojol». ¹³Ri Ab'raham, kuwa'lisaj aq'an ri uwoq'och e kril jun ama' chij che ujat'im rib' rumal ri ruk'a' pa jun che' e ri Ab'raham kuk'am ukoq ri ama' chij e xuchi'j cho ri tab'al pa uk'exwach ri uk'ojol. ¹⁴Chrech we k'olb'al ri', ri Ab'raham xukoj ri ub'i': «Ri Yahweh kuya ri rajawaxik», k'atek'uri' kb'ixik kamik ri': «Puwi' ri juyub', ri Yahweh kuya' ri rajawaxik».

¹⁵Ri anjel rech ri Yahweh kusik'ij pa ukamul ri Ab'raham qas pa ri kaj uloq ¹⁶e kub'ij: «Ri in kinb'ij weri', rumal chi utzij ri Yahweh: rumal rech che ri at kb'an weri' e man xakol ta ri xaq xuwi ak'ojol chnuwach, ¹⁷ri in, sib'alaj katintewchi'j na wa', ri awija'al kinb'an na jeri' je' jas ri rejlab'alil ri taq ch'imil pa ri kaj e je' jas ri sanyeb' chuchi' ri polow e ri awija'al kach'akan na ri' cho ri uchi'ja ri tinimit che atuk'ulel. ¹⁸Kumal ri awija'al, ketewchi'x na konojel ri esiwanaq taq tinimit rech ri uwachulew, rumal rech che ri at xatniman chwech». ¹⁹Ri Ab'raham katzelej kuk' ri erajpataninel e keb'e junam pa ri ub'e ri B'erseb'a. K'atek'uri' ri Ab'raham kkanaj kan pa ri B'erseb'a.

Ri rija'al ri Najor

²⁰K'atek'uri', aretaq chi' ok'owinaq chi weri'. Kya' ub'ixik chrech ri Ab'raham, che ri Milka, xril uwach ri e'uk'ojol ri Najor. ²¹Are xalax nab'e ri Us; ri B'us che rachalal ri nab'e'al; ri Kemel che utat ri Aram, ²²ri Kesed, ri Jaso, ri Pildas, ri Yidlaf e ri B'etu'el. ²³Ri B'etu'el are are' xralk'uwa'laj ri Reb'eka. Are we ewajxaqib' ak'alab' ri', che xuya' ri Milka

chrech ri Najor che rachalal ri Ab'raham. ²⁴K'o jun chik ixoq, che ub'i' Re'uma, ri are' xuya chrech enik'aj ralk'uwa'l chik: Teb'aj, Gajam, Tajas e Ma'aka.

Ri muqub'al kech ri enimalaj taq tatxel

23¹Ri Sara, xk'asi' ok'al juwinaq wuqub' (127) junab'. ²Ri are' xkam pa Kiryat Arb'a –che are ri Heb'ron– pa ri utinimit ri Kana'an. Ri Ab'raham xuchajij ri ukamikal e xroq'ej ri Sara.

³K'atek'uri', ri Ab'raham kwa'lij chuwach ri kaminaq e kub'ij weri' chkech ri e'uk'ojol ri Het: ⁴«Ri in, in jun kaxlan winaq che injeqel waral chixo'l. Chiya'a' b'a' chwech pa we ik'olb'al ri' jun ulew arech kemuq ri kaminaqib' e jeri' kuya'o kink'am ub'i we nukaminaq ri' e kinmuqu' pa we ulew ri'».

⁵Ri e'uk'ojol ri Het kkib'ij weri' chrech ri Ab'raham: ⁶«Qajawxel, utz chata weri', ri at, at jun ajawinel rech ri Dyos chqawach uj: chamuqu' b'a' pa jun chkech ri utzalaj taq qamuqub'al k'olik; man k'o ta jun wa' chqech che mata kuya' chawech ri umuqb'al arech kamuq at ri akaminaq pa ri ulew».

⁷Ri Ab'raham, kwa'lajik e kumej rib' chkiwach ri e'uwinaq utinimit, ri e'uk'ojol ri Het, ⁸e kub'ij weri' chkech: «We ix kiwaj che ri in kink'am b'i ri nukaminaq e kinmuqu' pa ri iwulew; chinitatb'ej b'a' e chixch'aw panuwi' chuwach ri Efron, che uk'ojol ri Sojar, ⁹arech kuya' are' chwech ri pek rech Makpela, weri' rech are' e k'o pa ri uk'ulb'a't rulew. Chuya'a' b'a' chwech, xaq jumpa' rajil chiwach ri ix che rech kaminaq».

¹⁰K'atek'uri', ri Efron, t'uyul chkixo'l ri e'uk'ojol ri Het e ri Efron che ajhitita kub'ij chrech ri Ab'raham chkiwach ri e'uk'ojol ri Het e chkiwach konojel ri ke'ok uloq chuchi' ri tinimit: ¹¹«Jayi'!, wajawxel, chata b'a' ri nutzij: Ri in kinya' chawech ri jun ulew e ri jun pek che k'o pa ri ulew ri', kinya' chawech chkiwach ri eralk'uwa'l we nutinimit ri'. Chamuqu' b'a' ri akaminaq pa ri ulew».

¹²Ri Ab'raham, kumej rib' chkiwach ri uwinaq ri tinimit. ¹³E kub'ij weri' chech ri Efron chkiwach ri uwinaq ri tinimit: «We kawaj kata ri nutzij! Ri in, kinya' ri rajil ri ulew chawech, chak'ama' b'a' e kinmuq ri' chila' ri nukaminaq!».

¹⁴Ri Efron kub'ij chrech ri Ab'raham: ¹⁵«Wajawxel chata' b'a' ri nutzij: juq'o' (400) saq pwaq che rajil ulew zjas upatan chawech ri at e chwech ri in? Chamuqu' le akaminaq pa ri ulew ri'».

¹⁶Ri Ab'raham kuya' ri utzij chrech ri Efron e kupaj chuwach ri are' ri saq pwaq che xuta' are' chkiwach ri e'uk'ojol ri Het; juq'o' saq pwaq che kkikoj ri e'ajk'ayib'.

¹⁷K'atek'uri', ri ulew che rech ri Efron, che k'o pa ri Makpela chuwach ri Mamb're, ri ulew e ri pek che k'o pa ri ulew ri' e ronojel ri che' che usutim rij ri ulew ri', ¹⁸ronojel weri' rech ri Ab'raham chi chkiwach ri e'uk'ojol ri Het e chkiwach konojel ri ke'ok ub'i pa ri rokb'al ri tinimit. ¹⁹K'atek'uri', ri Ab'raham, kumuq ri Sara ri rixoqil pa ri ulew ri', pa ri pek che k'o pa ri ulew rech Makpela chuwach ri Mamb're –are wa' ri Heb'ron–, pa ri tinimit Kana'an. ²⁰Xa jek'uri', ri Ab'raham xuloq' ri ulew e ri pek chkiwach ri e'uk'ojol ri Het arech xokik jun k'olb'al jawije' kemuq wi ri ekaminaqib'.

Ri uk'ulanem ri Isa'ak

24¹Ri Ab'raham, ri are' ri'j winaq chik, okinak chik pa k'i taq ujunab' e ri Yahweh utewchi'm pa ronojel ri ujustaq rech. ²Ri Ab'raham kub'ij chrech ri ri'jalaj ajpataninel chkixo'l ri e'upataninel pa rachoch, ri are' che krejalaj ronojel ri jastaq rech: «Chakojo' koq ri aq'ab' chuxe' ri waqan. ³Ri in kinb'ano che kajikib'a' ri atzij chuwach ri Yahweh, Dyos

rech ri kaj e Dyos rech ri ulew, che ri at man kacha' ta jun ixoq chrech ri nuk'ojol chkixo'l ri ixoqib' e'ajkana'an che kuk' injeqel wi. ⁴Xane katb'e na ri' pa ri wulew chkixo'l ri wija'al che utzukuxik jun ixoq rech ri nuk'ojol Isa'ak».

⁵Ri upataninel kuch'a' chrech: «Wene' ri ixoq man kraj taj kateri' uloq chwij pa we tinimit ri', zla kink'am k'u ub'i ri' ri ak'ojol pa ri tinimit jawije' xatalax wi?».

⁶Ri Ab'raham kub'ij chrech: «Mak'am ub'i ri nuk'ojol jela'. ⁷Ri Yahweh Dyos rech ri kaj, Dyos rech ri ulew, che xinuk'am uloq chi pa ri rachoch ri nutat uloq, pa ri nutinimit e chkixo'l ri wija'al uloq, ri are' che xub'ij chwech e xujikib'a' chwech che kuya' na we tinimit ri' chkech ri wija'al, ri Yahweh kataqan na ri' ronojel chawech, arecha' ri at kacha' na jela' jun ixoq rech ri nuk'ojol. ⁸K'atek'uri', we ri jun ixoq man kraj taj kateri' uloq chawij, ri at, utz ri' katkanaj kan ruk' we atzij che ri in xwaj xajikab'a' chweh ri'. K'atek'ut, mak'am ub'i ri nuk'ojol jela'».

⁹Ri pataninel xukoj ri uq'ab' chuxe' ri raqan ri Ab'raham e xuya' utzij chrech we xkitzijoj ri'.

¹⁰Ri pataninel, kuk'am ub'i lajuz kameyos rech ri rajaw e kuk'am ub'i nik'aj chrech ronojel ri utzalaj taq ujustaq ri rajaw e kumajij ri b'e rech ri Aram Najarayim, kusuk' ub'ik pa ri tinimit Nahor. ¹¹Ke'uxukub'a' ri kameyos pa ri relb'al ub'ik ri tinimit, chunaqaj ri uk'ya'nb'al aretaq chi' kqaj ri q'ij e kuriqo che ri ixoqib' keb'e che uk'amik ri joron pa ri uk'ya'nb'al. ¹²K'atek'uri', kub'ij: «Yahweh, Udyos ri wajaw Ab'raham, chaya'a' ri utzil chwech pa we jun q'ij ri' e chak'utu' ri awutzilal chrech ri wajaw Ab'raham! ¹³Kinkanaj kan wa' chunaqaj we uk'ya'nb'al ri' aretaq chi' ri ekimi'al we winaq rech we tinimit ri' kepe che uk'amik ri joron. ¹⁴Ri ali che ri in kinb'ij na chrech: chab'ana' jun toq'ob', chatzalb'a' ri aq'eb'al arecha' ri in kinqumuj ri joron e ri are' kub'ij: «chaqumuj b'a' koq' e ri in kinya' na kijoron ri akameyos»; are b'a ri' ri are' che ri at kawaj chrech ri apataninel Isa'ak; e ruk' weri' ri in kinweta'maj ri' che ri at kb'an ri toq'b' chrech ri wajaw».

¹⁵Maja' kuk'is ri utzij e kel uloq ri Reb'eka ruk' ri uq'eb'al cho ri uteleb', ri are' che umi'al ri B'etu'el, ri uk'ojol ri Milka, che rixoqil ri Nahor, rachalal ri Ab'raham. ¹⁶Ri ali, je'likalaj ali, q'apoj ali, man k'o ta achi uch'ab'om uwach. Kqaj ukoq pa ri b'ulb'u'x, kunojisaj ri uq'eb'al e kpaqi' uloq. ¹⁷Ri ajpataninel kaxak'inik che uk'ulaxik e kub'ij chrech: «We kawaj, chaya'a' alaj chwech arech ri in kinqumuj jub'iq' nujoron pa ri aq'eb'al».

¹⁸Kub'ij: «Chaqumuj b'a' wajaw», kcha ri are' e chanim kuqasaj ri uq'eb'al cho ri uteleb' e kuya' ri joron chech arecha' kuqumuj.

¹⁹Aretaq chi xya'taj ri ujonon kub'ij chrech: «Ri in, xoquje' kinwesaj na uloq kijoron ri akameyos arecha' kequmunik chi k'ate' na kinojik». ²⁰Chanim kuq'ej ri joron pa ri qumub'al kech awaj e kaxak'inik kb'e pa ri uk'ya'mb'al che resaxik uloq ri joron kech konojel ri kameyos. ²¹Ri achi krilo ri are' e man kach'aw taj arecha' kreta'maj we ri Yahweh xb'antaj rumal ri chak ri xtaqan chrech.

²²Aretaq chi' ri kameyos utz utijik xb'antaj kumal ri joron, ri achi kuk'am ukoq jun q'an pwaq mulb'al q'ab' che panik'yaj siklo ri ra'lal e kukoj chutza'm ri ali, xoquje' kukoj cho taq ri uq'ab' juk'ulaj wiqonb'al b'anom ruk' q'an pwaq, che ra'lal lajuz siklos, ²³k'atek'uri' kub'ij: «zJachin atumi'al? Chab'ij b'a' chwech zla jamalik ri rachoch ri atat arecha' ri uj kujkanaj kan jun aq'ab' ruk'».

²⁴Ri are' kub'ij: «In umi'al ri B'etu'el, ri ralk'uwa'l, che ri Milka xuya' chrech ri Nahor». ²⁵E kub'ij: «Ri uj k'o sib'alaj k'im e q'ayes quk' e xoquje' jamalik ri upaja arech kixkanaj kanoq jun aq'ab'».

²⁶K'atek'uri', ri achi kxuki'k e kq'ijilan chrech ri Yahweh ²⁷e kub'ij: «Tewchi'talik ri Yahweh, Udyos ri wajaw Ab'raham che man ujik'om taj ri utoq'ob' e ri rutzil chrech ri wajaw. Are ri Yahweh xk'amow uloq ri nub'e pa ri rachoch ri rachalal ri wajaw».

²⁸Ri ali kaxak'inik xb'e che ub'ixik weri' chrech ri unan we jastaq ri'. ²⁹Ri Reb'eka k'o jun uxib'al che ub'i' Lab'an. Ri Lab'an kaxak'inik xb'e ruk' ri achi pa ri b'ulb'u'x. ³⁰Chanim kril ri mulb'al q'ab' e ri wiqonb'al q'ab'aj che ruk'am ri ranab' e che xuto ri kub'ij ri ranab' Reb'eka: «Jewa' xub'ij ri jun achi chwech». Kopan ruk' ri achi e kuriqa' na tak'al kuk' ri kameyos chunaqaj ri b'ulb'u'x. ³¹K'atek'uri', kub'ij chrech: «Chatesa'j uloq ri at che attewchi'talik rumal ri Yahweh, çjasche che katkanaj kanoq chrij ri wachoch aretaq chi' ri in xsuk'umataj ri wachoch wumal e xjamataj jun k'olb'al chkech ri akameyos».

³²Ri achi kpe pa ri rachoch ri Lab'an e ri Lab'an ku'yub'a' ri kameyos, kuya' ri k'im e ri q'ayes chkech e chrech ri are' e chkech ri achijab' che erachi'l ub'ik xuya' kijoron arech kkich'aj ri kqan.

³³K'atek'uri', kuya' kiwa e ri achi kub'ij: «Man kinwa' ta na, we man nub'im taj ri rajawaxik kinb'ij». E ri Lab'an kub'ij chrech: «Chatch'aw b'a'».

³⁴Kub'ij: «In inupataninel ri Ab'raham. ³⁵Ri Yahweh sib'alaj utewchi'm ri wajaw e sib'alaj uya'om uq'inomal e umeb'il: uya'om chrech e'alaj e e'nima'q taq jupuq awaj, saq pwaq e q'an pwaq, e'upataninel e e'umokom, ekameyos e eb'urix. ³⁶Ri Sara che ri rixoqil ri wajaw, ri are' aretaq chi' ri'j winaq chik xuya' jun uk'ojol ri wajaw e ri are' xuya' kan chrech ri uk'ojol ronojel ri jastaq rech.

³⁷E ri in, ri wajaw xub'an chwech che kinjikab'a' ri nutzij chrech we tzij ri': Man kak'am ta rixoqil ri nuk'ojol chkixo'l ri kimi'al ri e'ajkana'an jawije' injeqel wi. ³⁸Itzel awech at ri' we man katb'e pa ri rachoch ri nutat, pa ri wija'al arech kacha' jun rixoqil ri nuk'ojol!

³⁹Xinb'ij chrech ri wajaw: «ÇE we makraj ri ixoq kateri' uloq chwij?» ⁴⁰K'atek'uri', kub'ij chwech: «Ri Yahweh, che chuwach ri are' inb'ininaq, ktaqan na uloq ri' chrech ronojel awuk', katuk'am na ub'i ri' pa ri utzalaj k'olib'al e kak'am na uloq ri' jun ixoq chrech ri nuk'ojol che rech wija'al e che rech ri rachoch ri nutat. ⁴¹K'atek'uri', katel ri' chuxe' ri kyaqsaq nutzij aretaq chi' katb'e kuk' ri wija'al e we ri e'are' man kkaj ta weri', ri at xoquje' katel ri' chuxe' ri kayaqsaq nutzij».

⁴²Xajek'uri', ri in xinpe cho ri uk'ya'nb'al pa we jun q'ij ri' e xinb'ij: «Yahweh Dyos rech ri wajaw Ab'raham, kinta chawech che we kawaj at che utz kine'el chrech we nub'e ri', ⁴³ri in kintak'i' kan chunaqaj we uk'ya'nb'al ri'; ri ali che kapetik che uk'amik ri joron e ri in kinb'ij chrech: we utz chawech, chaya' jub'iq' nujoron ri k'o pa ri aq'eb'al, ⁴⁴e ri are' kub'ij chwech: chaqumuj b'a' koq e ri in ki'nwesaj na uloq kijoron ri akameyos; are b'a ri' ri ixoq kuya' ri Yahweh chrech ri uk'ojol ri wajaw».

⁴⁵Maja' kinto'taj chrech ri nutzij wuk' ri in aretaq chi' ri Reb'eka xel uloq ruk' ri uq'eb'al cho ri uteleb'. Kqaj ub'ik pa ri b'ulb'u'x e kuk'am ukoq ri joron. Ri in kinb'ij chrech: «iWe kawaj at, chaya' b'a' nujoron!» ⁴⁶Ri are' chanim xuqasaj ri uq'eb'al e kub'ij: «Chatija' b'a' ri', tek'uri', xoquje' kinya'a' na kech ri akameyos». Ri in xinqumuj ri joron, k'atek'uri' ri are' xuya' kech ri nukameyos.

⁴⁷K'atek'uri' ri in xinta' chrech: «çJachin at umi'al?» K'atek'uri' xub'ij chwech: «In inumi'al ri B'etu'el, ri ralk'uwa'l ri Milka, che xuya' chrech ri Nahor». K'atek'uri', kinkoj ri mulq'ab' cho ri utzam e ri wiqomb'al rech q'ab'aj cho ri uq'ab', ⁴⁸k'atek'uri' xinxuki'k e xinq'ijilan chrech ri Yahweh, kintewchij ri Yahweh, ri Udyos ri wajaw Ab'raham, ri are' che xinuk'am uloq pa ri jun b'e rech utzil arech ri in kink'am ub'ik chrech ri uk'ojol ri umi'al ri rachalal ri wajaw.

⁴⁹Kamik k'ut ri' we ri ix kiwaj kik'utu e kib'an ri utzil chrech ri wajaw, chib'ij b'a' chwech e we man kiwaj, chib'ij b'a' chwech arech ri in kinwilo we kinb'e pa wikyaq'ab' on pa ri numox».

⁵⁰Ri Lab'an e ri B'etu'el kkitzalij uwach we tzij ri': «We jun jas uwach ri' petinaq xas ruk' uloq ri Yahweh, ri uj man kujkowin taj kqab'ij chawech che jun utz tzij on jun itzel tzij. ⁵¹K'o ri Reb'eka chawach le': chak'ama' ub'i ri are' e jat ub'ik, arech ri are' kokik rixoxil ri uk'ojol ri awajaw, jeri' jacha xub'ij ri Yahweh».

⁵²Aretaq chi' ri upataninel ri Ab'raham kuta' we taq tzij ri', kulukb'a' rib' cho ri ulew chuwach ri Yahweh. ⁵³K'atek'uri', kresaj uloq je'lik saq pwaq eq'an pwaq taq wiqonb'al e jujun taq atz'yaq e kuya' chrech ri Reb'eka; k'atek'uri' xoquje' kuya' utzalaj taq sipanik chrech ri uxib'al e chrech ri unan.

⁵⁴Kewa'ik e kkitij ri ja', ri are' e ri achijab' che eb'enaq ub'i ruk', k'atek'uri' kekanaj kan jun aq'ab' chila'. Aqab'il chik aretaq chi' ri e'are' kewa'lajik, ri are' kub'ij: «Chiya'a' b'e chwech arech ri in kinb'e ruk' ri wajaw».

⁵⁵K'atek'uri' ri erachalal e ri unan ri Reb'eka kkib'ij: «Chkanaj kanoq ri ali quk' lajuj q'ij, k'atek'uri' kb'e' ub'i la'».

⁵⁶Ri are' kub'ij chkech: «Minib'iyoy, rumal rech che ri Yahweh xinuk'am uloq pa ri utzalaj k'olb'al: chiya'a' alaj chwech kinel ub'ik arech kinb'e ub'i ruk' ri wajaw».

⁵⁷Kkib'ij: «Chqasik'ij ri ali e chqata' ri uchomanik ri are'».

⁵⁸Ksik'ix ri Reb'eka e kkib'ij chrech: «¿La kawaj at katb'e ub'i ruk' we achi ri'?».

K'atek'uri', ri are' kub'ij: «Utz wa', in kwaj». ⁵⁹K'atek'uri' kkiya' alaj che kb'e ub'i ri kanab' Reb'eka ruk' ri umokom, ri upataninel ri Ab'raham e ri achijab'. ⁶⁰Kkitewchi'j ri Reb'eka e kkib'ij chrech:

«Ri at, at qanab',
chatux b'a' k'ya taq kq'o' lajuj k'al.
E ri awija'al kech'akan ta b'a chrech
ri uchi' ja kech ri e'ak'ulel».

⁶¹Ri Reb'eka kuk' taq ri e'umokom, kewa'lajik e ke'aq'an chkij ri kameyos e keteri' chrij ri achi. Ri pataninel kuk'am ub'i ri Reb'eka e kb'e ub'ik.

⁶²Ri Isa'ak petinaq uloq chunaqaj ri k'uwa' rech Lahai-Roi e jeqelik pa ri Negueb'. ⁶³K'atek'uri', ri Isa'ak pa jun b'enaq'ij elinaq ub'ik che b'inem pa ri ulew e aretaq chi' kuwa'lisaj ri uwach, krilo che epetinaq jujun taq kameyos. ⁶⁴K'atek'uri' ri Reb'eka xoquje' kuwa'lisaj ri uwach e kka'y chrech ri Isa'ak. Kqaj uloq chrij ri kameyo, ⁶⁵e kub'ij chrech ri pataninel: «¿Jachin le achi le' che petinaq uloq che qak'ulaxik?». Ri pataninel kub'ij: «Ri are' are la' ri wajaw»; k'atek'uri' ri Reb'eka kukoj ri upayu' cho ri upalaj.

⁶⁶Ri pataninel kub'ij chrech ri Isa'ak ronojel ri jastaq che xub'ano. ⁶⁷K'atek'uri' ri Isa'ak kuk'am ri Reb'eka pa ri tz'um ja rech ri unan Sara: kuk'am ri are' e xuxik rixoxil e kuloq'oq'ej ri are'. Xajek'uri', ri Isa'ak kukub'isaj uk'ux ruk' ri ukamikal ri unan.

Ri rija'al ri Ketura

²⁵¹Ri Ab'raham xuk'am chi na jun ixoq che ub'i Ketura. ²Ri are' xe'uya' chi na chrech ri Ab'raham ri Simran, ri Yoksan, ri Medan, ri Madi'an, ri Yisb'ok e ri Su'aj. ³Ri Yoksan kralk'uwa'laj ri Seb'a e ri Dedan. Ri e'uk'ojol ri Dedan e'are' ri e'jasurita, ri e'ajletusi e ri e'ajle'umi. ⁴Ri e'uk'ojol ri Madi'an e'are': ri Efa, ri Efer, ri Henok, ri Ab'ida e ri Eldo'a. Konojel ri e'are' eral ri Ketura.

⁵Ri Ab'raham kuya' ronojel ri ujastaq chrech ri Isa'ak. ⁶K'atek'uri' chkech ri ekal ri ejujun taq rixoqil chik, aretaq chi k'as na ri Ab'raham, kuya' taq sipan chkech e ke'utaq ub'i ri e'are' pa ri rulew ri Relb'alq'ij, naj chrech ri uk'ojol Isa'ak.

Ri ukamikal ri Ab'raham

⁷Ri junab' xk'asi' ri Ab'raham are: kamuch' jo'lajuj (175) junab'. ⁸K'atek'uri' ri Ab'raham kujach ri ruxlab'al, kkamik pa utzalaj uri'job'ik, naj xk'asi' choq'ijsaq e ri are' kuriqa' rib' kuk' ri e'utat e'unan. ⁹Ri e'uk'ojol ri Isa'ak e ri Isma'el, kkimuqu ri are' pa ri pek rech ri Makpela, pa ri rulew ri Efra, uk'ojol ri Sohar, ri ajhitita, chuwach ri Mamb're. ¹⁰Weri' are ri ulew che ri Ab'raham xuloq' chkech ri e'uk'ojol ri Het; chila' xmuqik wi ri Ab'raham ruk' ri rixoqil Sara. ¹¹Aretaq chi' kaminaq chik ri Ab'raham, ri Dyos kutewchi'j ri uk'ojol Isa'ak. Ri Isa'ak kjeqi' chunaqaj ri k'uwa' rech Lahaï-Roï.

Ri rija'lil ri Isma'el

¹²E'are wa' ri rija'lil ri Isma'el, che uk'ojol ri Ab'raham, ri are che are ri Agar xya'ow chrech, ri umokom ajegipto ri Sara. ¹³Are wa' ri kib'i ri e'uk'ojol ri Isma'el, jeri' jacha xe'alaxik: ri nab'e'al rech ri Isma'el are ri Neb'ayot; k'atek'uri' ri Kedar, ri Adb'e'el, ri Mib'sam. ¹⁴Ri Misma, ri Duma, ri Massa. ¹⁵Ri Jadad, ri Tema, ri Yetur, ri Nafis e ri Keduma. ¹⁶E'are wa' ri e'uk'ojol ri Isma'el e are wa' ri kib'i, jacha ri kik'olb'al, kab'lajuj kinimal e kab'lajuj juq'at.

¹⁷Ri Isma'el xk'asi' ok'al juwinaq wuqlajuj junab'. Tek'uri' kujach ri ruxlab'al; kkamik e kb'e kuk' ri e'utat e'unan. ¹⁸Xjeqe'ik, chi kmajtaj ub'ik pa ri Havila e kopanik pa ri Umox Relb'alq'ij, chuwach ri Egipto, puwi' ri ub'e ri Asiri'a. Ri are' utz ujeqeb'axik rib' xub'an chkiwach konojel ri erachalal.

Ri Isa'ak e ri Jakob'

Ralaxik ri Esa'u e ri Jakob'

¹⁹Are wa' ri ucholajil ri uk'aslemal ri Isa'ak che uk'ojol ri Ab'raham. Ri Ab'raham kralk'uwa'laj ri Isa'ak.

²⁰Ri Isa'ak k'o kawinaq lajuj ujunab' aretaq chi' kuk'am ri Reb'eka che rixoqil, ri are' che umi'al ri B'etu'el, ri ajaram'e'o rech Paddan-Aram, e ri are' che ranab' ri Lab'an ri ajaram'e'o. ²¹Ri Isa'ak kuta' sib'alaj toq'ob' chech ri Yahweh puwi' ri rixoqil rumal rech che ri are' mencho'r winaq, ri Yahweh kuta weri' e ri rixoqil Reb'eka yawab' ixoq chik. ²²K'atek'uri', ri ak'alab' kkipuk'ij kib' cho kisantil e ri are' kub'ij: «¿We jewa', la utz k'uri' kk'asi' jun cho q'ijsaq?». K'atek'uri' kb'e chuwach ri Yahweh, ²³e ri Yahweh kub'ij chrech:

«Keb' siwantinimit ek'o pa ri uchuch apam, e k'o keb' winaq che aretaq chi' ke'el uloq pa ri uchuch apam chi are chi' na ri' kkijach kib', jun tinimit kutak'alab'ej na ri jun chik tinimit, ri nab'e'al kupatanij na ri' ri uchaq'».

²⁴Aretaq chi' ktz'aqat uq'ij, kril kiwach ekeb' yo'x. ²⁵Kel uloq ri nab'e, ri are' kyaq e jacha' jun tz'um atz'yaq: kokisax ub'i' ri are' Esa'u. ²⁶K'atek'uri' kel chi uloq ri uchaq' e ri uq'ab' uchapom ri raqan ri Esa'u; k'atek'uri', kokisax ub'i' Jakob'. Ri Isa'ak k'o oxk'al ujunab' aretaq chi' ke'alaxik ri e'are'.

²⁷Ri alab'om kek'iyik: Ri Esa'u xuxik jun utzalaj ajtzukul chikop, kutij anim pa ri k'ax taq ulew; ri Jakob' jun achi ja'maril uk'u'x, kkanaj kanoq pa ri tz'um ja. ²⁸Ri Isa'ak kuloq'oq'ej ri

Esa'u rumal rech che kqaj chuwach ri utzukik chikop pa taq ri ulew, k'atek'uri' ri Reb'eka kuloq'oq'ej ri Jakob'.

Ri Esa'u kuya' kanoq ri unab'e'alil alk'uwa'lxel

²⁹Pa jun q'ij, ri Jakob' kusuk'umaj jun kalto e ri Esa'u sib'alaj kosinaq ktzelej uloq chi pa ri ulew. ³⁰Ri Esa'u kub'ij chrech ri Jakob': «Chaya' b'e chwech che ri in kintij we kyaq q'utum ri', rumal rech che ri in sib'alaj in kosinaq» –rumal k'uwa' weri' kokisax ub'i are' Edom–.

³¹Ri Jakob' kub'ij chrech: «Chi kamik ri' chak'ayij chwech ri atzij rech ri unab'e'alil».

³²Ri Esa'u kub'ij: «Ri in kinkam che numik, ¿jas utzil kuk'am uloq chwech ri nutzij rech nunab'e'alil?».

³³Ri Jakob' kub'ij: «Nab'e chajikab'a' ri atzij chwech»; ri are' kujikab'a' ri utzij e kuk'ayij ri utzij rech ni unab'e'alil chrech ri Jakob'. ³⁴K'atek'uri' ri Jakob' kuya' chrech ri are', kaxlanwa e ri kalto rech lentejas, kwa'ik e kutij ri kalto, kwa'laj ub'ik e kb'ek. Jewa' retzalaxik uwach xub'an ri Esa'u ri unab'e'alil.

Ri Isa'ak pa Guerar

26¹K'o jun wijal pa ri amaq –jun wi'jal chik chuwach ri xriqatajik pa taq ri ujunab' ri Ab'raham– e ri Isa'ak kb'e pa ri Guerar, ri utinimit ri Ab'imelek che ajawnel chkech ri e'ajfiliste'o.

²Ri Yahweh kuk'ut rib' chuwach e kub'ij chrech: «Matxuli' ub'ik pa ri Egipto; chatkanaj kanoq pa ri tinimit che ri in kinb'ij na ri' chawech. ³Chatkanaj kanoq pa we tinimit ri', ri in kink'oji' ri' awuk' e katintewchi'j na ri'. Rumal rech che chawech at e chkech ri awija'lil ri in kinya' na ri' ronojel we tinimit ri' e qas kinb'an na ri' ri nutzij che nujikab'a'm chrech ri atat Ab'raham. ⁴Ri in kinpoq'isaj na uwach ri' ri awija'al sib'alaj jeri' jacha ri taq uch'umil ri kaj, kinya' na ri' chkech ri awija'al ronojel we tinimit ri' e kumal ri awija'al kintewchu'tajik na ri' konojel ri tinimit rech ri uwachulew, ⁵rumal rech che ri Ab'raham, xinunimaj, xuk'ol taq ri nutzij e ri taq nupixab', ri jetaq nutaqanik e ri nuq'ataltzij».

⁶K'atek'uri' ri Isa'ak kkanaj pa ri Guerar.

⁷Ri winaq pa ri k'olb'al kkita' utzijol chrech ri are' puwi' ri rixoqil e ri are' kub'ij: «Ri are' wanab'». Kuxib'ij rib' chech ub'ixik «wixoqil», rumal rech che kuchomaj: «We winaq pa we k'olb'al ri' wene' kinkikamisaj na ri' rumal ri Reb'eka, rumal rech che ri are' sib'alaj je'lik kka'yik». ⁸Ri are' naj chik jeqelik chila' aretaq chi' ri Ab'imelek, ri ajawinel chkech ri e'ajfiliste'o, kk'a'x apan pa ri wantana, e krilo che ri Isa'ak kumalma' ri Reb'eka ri rixoqil.

⁹Ri Ab'imelek kusik'ij ri Isa'ak e kub'ij chrech: «¿Qastzij nak'ut, ri are' awixoqil! ¿Jasche ri at xab'ij: “Ri are' wanab'?”». Ri Isa'ak kub'ij: «Ri in xinchomaj: ri in kinkam na wa' rumal ri are'». ¹⁰Ri Ab'imelek kub'ij: «¿Jas ri xab'an chqech, xa ruk' jub'ik, wene' jun winaq kb'e ruk' ri awixoqil e xakoj na k'uri' jun nimalaj mak paqawi'!». ¹¹K'atek'uri', ri Ab'imelek ktaqan chkech konojel ri winaq: «Jachin kukoj uq'ab' puwi' we achi ri' on we ixoq ri', kkan na ri'».

¹²Ri Isa'ak, pa ri jun junab' ri', ktikonijik pa we tinimit ri' e kuyak uwach jun ok'al chrech jun. Ri Yahweh kutewchi'j ri are' ¹³k'atek'uri' ri achi kq'inomarik, k'o nimalaj uq'inomal e xuxik nimalaj q'inom. ¹⁴Ri are' k'o e'alaj taq ujupuq awaj xoquje' ek'o echom taq ujupuq awaj. Ek'o sib'alaj e'upataninel. Ri e'ajfiliste'o kkina' sib'alaj achixom chrech.

Ri taq k'uwa' k'o chuxo'l

ri Guerar e ri B'erseb'a

¹⁵Ronojel taq ri k'uwa' che xkik'ot ri e'upataninel ri utat -pa taq ri ujunab' ri Ab'raham-, ri e'ajfiliste'o xkimuqu e xkinojisaj chrech ulew. ¹⁶Ri Ab'imelek xub'ij chrech ri Isa'ak: «Jat ub'ik, matkanaj kan quk', rumal rech che ri at k'o sib'alaj achuq'ab' chqawach».

¹⁷K'atek'uri' ri Isa'ak kel ub'i chila', kb'e ub'i pa we k'olb'al ri' e kkanaj pa ri taq'aj che rech ri Guerar, e chila' utz ujeqab'axik kub'ano. ¹⁸Ri Isa'ak kuk'ot chi jumul ri jetaq k'wa' che xkik'ot ri e'ajpataninel pa taq ri ujunab' ri utat Ab'raham e che ri e'ajfiliste'o xkimuqu aretaq chi' xkam ri Ab'raham, k'atek'uri' kukoj ri taq kib'i' jacha ri b'i' xukoj ri Ab'raham chkech.

¹⁹Ri e'upataninel ri Isa'ak kkik'ot pa ri lya'nik rech ja' ruk' chuq'ab'. ²⁰K'atek'utri' ri erajyuq' ri Guerar kech'ojinik kuk' ri erajyuq' ri Isa'ak e kkib'ij: «Qech uj le ja'!». Ri Isa'ak, Esek ri ub'i ri jun k'wa' kukoj' ri' rumal rech che kech'ojin ruk' are'. ²¹Kkik'ot chi jun k'uwa' e xoquje' kech'ojin chi jumul puwi'; kukoj ub'i Sitna. ²²K'atek'uri' kel ub'ik pa we k'olb'al ri' e kuk'ot jun chik k'uwa', e man k'o ta chi ch'o'j xb'an puwi'; ri ub'i kukoj chrech are ri Rehib'ot, e kub'ij: «Kamik ri', ri Yahweh xuya' chqech ri ja'maril e utz qak'aslemal ke'eloq pa we tinimit ri'».

²³Chi pa we k'olb'al ri' ri are' kpaqi' pa ri B'erseb'a. ²⁴Ri Yahweh kuk'ut rib' chuwach pa we jun chaq'ab' ri' e kub'ij chrech: «In ri Inudyos ri atat Ab'raham. Maxib'ij awib' rumal rech che ri in, in k'o awuk'. Ri in katintewchi'j na ri', kinya na ri' sib'alaj awija'al, rumal ri nupataninel Ab'raham».

²⁵Pa we k'olb'al ri' kuyak jun tab'al toq'ob' e chila' kusik'ij ri ub'i ri Yahweh. Kukoj chila' ri utz'um rachoch. Ri e'upataninel ri Isa'ak kkik'ot jun k'uwa'.

Ri chapb'alq'ab' ruk' ri Ab'imelek

²⁶Ri Ab'imelek kpe ruk' ri are' chi pa ri Guerar uloq arech krilo, krachi'laj uloq ri Ahussar e ri Pikol che kinimal ri erajch'o'jab'. ²⁷Ri Isa'ak kub'ij chkech: «Jasche ri ix kixpe wuk', ri ix che itzel kiniwilo e ri ix che kinik'yaq uloq pa ri itinimit?».

²⁸Kkib'ij chrech: «Ri uj, utz rilik xqab'ano che ri Yahweh k'o awuk' at e ri uj xqab'ij: Rajawaxik jun ujikab'axik tzij quk' ri uj e awuk' ri at e chqab'ana' jun chapb'alq'ab' awuk' at: ²⁹chab'ij chqech che ri at qastzij man k'o ta jun itzel kb'an chqech, rumal rech che ri uj man k'o ta itzel xqab'an chawech, xuwi ri utzil xqab'an chawech e xqaya' alaj che pa utzil xatel uloq. Kamik ri', ri at k'o ri utewchi'b'al ri Yahweh awuk'».

³⁰Ri are', kusuk'umaj jun nim ula'nik chkech e ri e'are', kewa'ik e keqmunik. ³¹Kewa'lij ub'ik aq'ab'il e junam ujikab'axik ri kitzij kkib'ano. K'atek'uri' ri Isa'ak kmaltyoxin chkeh ri e'are' e keb'e ub'ik pa utzil. ³²K'atek'uri' pa we jun q'ij ri' ri e'upataninel ri Isa'ak kepe chu'b'ixik chrech ri jun k'uwa' che xkik'oto e kkib'ij chrech: «Ri uj xqarik ri ja'». ³³Kukoj ub'i' ri k'uwa' Sab'e'e, jawije' petinaq wi ri ub'i ri tinimit, B'erseb'a chi k'ate' ukamik ri'.

Ri Esa'u e ri erixoqilal e'ajhittita

³⁴Aretaq chi' ri Esa'u k'o kawinaq ujunab', ke'uk'am che rixoqil ri Judit, che umi'al ri B'e'eri ri ajhittita, e ri B'asmat, che umi'al ri Elôn, ri e'ajhittita.

³⁵Wa' weri' jun k'axchaqij chi' chkech ri Isa'ak e ri Reb'eka.

Ri Jakob' kuk'am ri utewchi'b'al ri Isa'ak

27¹Ri Isa'ak ri are' ri'j winaq chik e man kka'y ta chik rumal rech che ri e'uwoq'och man k'o ta chi uchuq'ab'. Kusik'ij ri nab'e'al uk'ojol Esa'u: «¡Nuk'ojol!», kcha chrech, e ri are' kub'ij: «¡Je', in k'olik ri'!». ²Kub'ij: «Chawilampe', ri in, in ri'j winaq chik e man weta'm ta ri uq'ij ri nukamikal. ³Xa jek'uri', chak'ama ub'i ri taq ach'ich' rech ch'oj, ri k'olb'al ach'ab' e ri ach'ab', chatel ub'ik jat pa ri ulew e chak'ama' uloq chwech jun chikop rech ri ulew. ⁴Kasuk'umaj jun utzalaj wa'im jeri' jacha qas kqaj in chnuwach e kak'am uloq chwech arech ri in kinwa'ik, e ri wuxlab'al katutewchi'j kanoq aretaq chi' maja' kinkamik».

⁵K'atek'uri' ri Reb'eka xuto aretaq chi' ri Isa'ak xch'aw ruk' ri uk'ojol Esa'u. K'atek'uri' ri Esa'u kb'e pa ri ulew che utzukuxik jun chikop rech ri utat.

⁶Ri Reb'eka kub'ij chrech ri ral Jakob': «Chanim ri' xinto che ri atat xub'ij chrech ri awachalal Esa'u: ⁷¡Chak'am uloq chwech jun chikop pa ri ulew e chasuk'umaj chwech jun utzalaj wa'im, kinwa na ri' k'atek'uri' katintewchi'j kanoq chuwach ri Yahweh aretaq chi' maja' kinkamik! ⁸Kamik ri' wal, chinatatab'ej b'a' e chab'ana' b'a jeri' jacha kintaqan in chawech. ⁹Jat b'a' kuk' ri jupuq taq awaj e chak'ama' uloq chwech keb' alaj taq k'isik', e ri in kinsuk'umaj na ri' jun utzalaj wa'im chrech ri atat, jacha ri qas utz kuna' ri are'. ¹⁰Ri at kak'am ub'i ri' chrech ri atat e kwa na ri' ri are', arech katutewchi'j aretaq chi' maja' kkamik».

¹¹Ri Jakob' kub'ij chrech ri unan Reb'eka: «Chawila'mpe': ri wachalal Esa'u k'o sib'alaj rismal ub'aqil e ri in, ri nutz'umal sib'alaj ch'uch'uj. ¹²Wene' ri nutat kinuchapo, e wene' kuchomaj che ri in tajin kinwetzelay uwach, xa jek'uri' xinriq jun kyaqsaq tzij ri' e man k'o ta jun tewchi'b'al ri'».

¹³K'atek'ut ri unan kub'ij chrech: «Kqaj ri' pa nuwi' in ri kyaqsaq tzij, wal. Xaq chatatb'ej b'a' ri nutzij e che'ak'ama' uloq chwech ri alaj taq k'isik'».

¹⁴Kb'e ub'ik e ke'uk'am uloq chrech ri unan e ri are' kusuk'umaj jun utzalaj wa'im jeri' jacha qas kraj chrech ri utat. ¹⁵K'atek'uri' ri Reb'eka kuk'ama' ri utzalaj taq ratz'yaq ri Esa'u, ri nab'e'al ral, ri je'likalaj taq ratz'yaq che k'o pa ja e kukoj chrech ri Jakob', ri ch'i'p ral. ¹⁶Ruk' ri kitz'umal ri ekisik' kukoj cho taq ri uq'ab' e cho ri uqul. ¹⁷K'atek'uri' ri utzalaj wa e ri kaxlanwa che xusuk'umaj, kuya pa ri uq'ab' ri ral Jakob'.

¹⁸Kb'e ri are' ruk' ri utat e kub'ij chrech: «¡Nutat!». K'atek'uri' ri utat kub'ij: «Je' in k'olik ri'; At jachin ri at nuk'ojol?». ¹⁹Ri Jakob' kub'ij chrech ri utat: «In ri in Esa'u, ri nab'e'al ak'ojol, ri in xinb'an jeri' jacha ri xattaqan chwech, chatwa'lijoq, ri in kinta' chawech, chatt'uyuloq e chatija' ri chikop xe'intzukuj uloq chawech, arech ri awuxlab'al kinutewchi'j».

²⁰Ri Isa'ak kub'ij chrech ri Jakob': «Sib'alaj aninaq xatzukuj uloq nuk'ojol». Kub'ij chrech: «Ri Yahweh, ri Adyos sib'alaj utz xub'an wuk'». ²¹Ri Isa'ak kub'ij chrech ri Jakob': «Chatqeb' uloq wuk', arech ri in katinchapo nuk'ojol e kinweta'maj we qas tzij at on man at taj ri nuk'ojol Esa'u».

²²Ri Jakob' kqeb' ruk' ri utat Isa'ak, ri are' kuchapo e kub'ij: «Ri ach'ab'al are uch'ab'al ri Jakob', tek'ut ri' ri aq'ab' are' uq'ab' ri Esa'u».

²³Man kuch'ob' ta uwach ri are' rumal rech che ri uq'ab' k'o taq rismal jeri' jacha ri uq'ab' ri rachalal Esa'u, k'atek'uri' kutewchi'j ri are'. ²⁴Kub'ij chrech: «La qas at ri nuk'ojol Esa'u?». K'atek'uri' kub'ij: «Je', in». ²⁵K'atek'uri' kub'ij: «Chaqib'isaj uloq chwech nuk'ojol arech ri in kintij ri chikop xa'tzukuj uloq e arech ri wuxlab'al katutewchi'j kanoq». Ri

Isa'ak, xuqib'isaj e ri are' xutijo, xoquje' xuk'am ub'ik ri amaja' chrech e ri are' xuqumuj rech.

²⁶Ri utat Isa'ak kub'ij chrech: «¡Chatqib' uloq wuk', e chinatz'umaj b'a' nuk'ojol!». ²⁷Kqib' are' ruk' e kuq'aluj ri utat e ri are' kuna' ri ruxlab' ratz'yaq. Kutewchi'j ri are' ruk' taq we tzij ri': «Jeri' ri ruxlab' ri nuk'ojol jacha ruxlab' jun utzalaj ulew che utewchi'm ri Yahweh.

²⁸¡Chuya' b'a' ri Dyos chawech ri uxaqk'aj ri kaj e ri uchomal ri ulew, chuya' b'a' chawech sib'alaj triko e sib'alaj amaja'!

²⁹¡Chatkipatanij b'a' ri winaq, chexuki' b'a' ri tinimit chawach! Ri at, at ajaw chkiwach ri e'awachalal.

¡Chexuki' chuwach ri eral ri anan! Saqkyaq rech ri' ri jachin katukyaqsaqarisaj ri at, ¡Tewchib'al rech ri are' ri katutewchi'j ri at!».

³⁰Ri Isa'ak aretaq chi' xtewichi'tajik ri Jakob' rumal, e chi arechi' xel ub'i ri Jakob' chuwach ri utat Isa'ak, xopan ri rachalal Esa'u che utzukuxik uloq ri jun chikop.

³¹Ri are' kusuk'umaj jun utzalaj wa'im e kuk'am ub'i chrech ri utat. Kub'ij chech: «¡Chatwa'lijoq nutat e chatija' b'a' ri chikop xutzukuj uloq ri ak'ojol, arech ri awuxlab'al kinutewchij kanoq!». ³²Ri utat ri Isa'ak kuta' chrech: «¿At jachin ri at?». Kub'ij ri are': «In ri in nab'e'al ak'ojol Esa'u».

³³K'atek'uri' ri Isa'ak kpe jun nim xib'rikil chrech e kub'ij: «¿Jachin k'u ri jun ajtzukunel che xutzukuj uloq jun chikop pa ri ulew e xuk'am uloq chwech? ¡Ri in xinwa'tajilk, xintij ronojel aretaq chi' ri at maja katpetik e ri in xintewchi'j ri are', ri are' xinutewchi'j e kkanaj kan ri' ruk' ri tewchi'b'al!».

³⁴Aretaq chi' ri Esa'u kuta' ri utzij ri utat, k'a upuchi' kuraqagej uchi' ruk' sib'alaj chuq'ab' e kub'ij chrech ri utat: «¡Xoquje' ri in chinatewchi'j nutat!». ³⁵K'atek'uri' ri are' kub'ij: «Ri awachalal xpe ruk' keb' upalaj e xuk'am ub'i ri atewchi'b'al».

³⁶Ri Esa'u kub'ij: «¿La rumal k'uri' che ri ak'ojol ub'i Jakob' che kamul ruk' weri' k'o uchuq'ab' chnuwach? ¡Ri are' xruk'aj ub'ik ri nunab'e'alil e ukamik ri' ri are' xruk'aj chi ub'ik ri nutewchib'al! K'atek'ut ¿la man k'o ta jun tewchi'b'al kaya' kan chwech ri in?». ³⁷Ri Isa'ak kub'ij chrech ri Esa'u: «Ri in xinkoj kan ri are' ajaw chawech, xe'inya' kan chrech konojel ri erachalal e'upataninel, ri in xinya' kan chrech sib'alaj utriko e ramaja'. ¿Jas k'uri' ri kinb'an na in chawech nuk'ojol?».

³⁸Ri Esa'u kub'ij chrech ri utat: «¿La man k'o ta chi jun atewchi'b'al nutat? ¡Chinatewchi'j xoquje' ri in nutat!». K'atek'uri' ri Esa'u kutzaqopij oq'ej.

³⁹Ri utat Isa'ak kub'ij:

«Ri at, ri awachoch naj ri' kk'o'ji' wi chuwach ri uchomal we taq ulew ri, naj ri' kk'o'ji' wi chrech ri xaqk'aj rech we kaj ri'.

⁴⁰Ri at kk'o'ji' ak'aslemal ri' ruk' ri ach'ich' rech ch'o'j, kapataniy na ri' ri awachalal. K'atek'ut aretaq chi' ri at katto'tajik pa ri uq'ab', kapaq'ij ri' ri uche'lal upatanaxik chrij uwi' ri aqul».

⁴¹Ri Esa'u kretzelaj uwach ri Jakob' rumal ri tewchi'b'al che xuya' ri utat chrech e kuchomaj: «Man naj ta chi wa' apanoq kopan ri q'ij che ri uj kqak'aslemaj ri k'axk'ol rumal ri ukamikal ri nutat. K'atek'uri' kinkamisaj na ri' ri wachalal Jakob'».

⁴²Xya' ub'ixik chrech ri Reb'eka ri jetaq utzij ri Esa'u ri nab'e'al ral, ri are' kusik'ij ri Jakob', ri ch'i'p ral e kub'ij chrech: «Ri awachalal Esa'u kraj katukamisaj. ⁴³Kamik ri' wal, chatatab'ej chik ri nutzij: Chatanimajoq ub'ik, jat pa ri rachoch ri wachalal Lab'an pa ri Haran. ⁴⁴Katkanaj kan chila' ruk' ri are' keb' oxib' q'ij chi k'ate' kq'ax na ri royowal ri awachalal, ⁴⁵chi k'ate' kq'ax na ri riwal ri awachalal chawij at e che kusach pa ranima' ri

jastaq che xab'an chrech; k'atek'uri', ri in kintaq ub'i ak'amik ri' arech kattzalej uloq jela'. ¿Jas k'uche ri' che ri in, kixintzaqo ix keb' chi xa pa jun q'ij?».

Ri Isa'ak kutaq ub'i ri Jakob'

pa ri rachoch ri Lab'an

⁴⁶Ri Reb'eka kub'ij chrech ri Isa'ak: «Ri in, itzel kinwilo che naqaj in k'o wi chkech ri e'umi'al ri Het. We ri Jakob' kk'uli' ruk' jun chkech ri e'umi'al ri Het, che ejacha ejujun chkechch ri e'umi'al we jun tinimit ri', ¿jas upatan ri' kink'asi' chi na ri in?».

28¹Ri Isa'ak*⁴² kusik'ij ri Jakob', kutewchi'j ri are' e ktaqan chrech: «Mak'am jun ixoq chkixo'l ri e'umi'al ri Kana'an. ²Chatwa'lijoq! Jat ub'i pa ri Paddan Aram pa ri rachoch ri B'etu'el, ri utat ri anan e chatzukuj jun ixoq jela' chkixo'l ri e'umi'al ri Lab'an che uxib'al ri anan. ³Chatutewchi'j b'a' ri at Ri Sadday, chatuk'yarisaj b'a', chub'ana' b'a' chawech at jun mulin ib' chkech jetaq siwantinimit. ⁴Chuya' b'a' chawech e chkech ri awija'lil ri utewchi'b'al ri Ab'raham arech ri at katokik rajaw puwi' we tinimit jawije' at jeqel wi e che are ri Dyos xya'ow chrech ri Ab'raham».

⁵Ri Isa'ak kresaj ub'i ri Jakob' e ri are' kb'e pa ri Paddan Aram pa ri rachoch ri Lab'an, che uk'ojol ri B'etu'el ri ajaram'e o e che uxib'al ri Reb'eka, ri kinan ri Jakob' e ri Esa'u.

Jun chik uk'ulanem ri Esa'u

⁶Ri Esa'u xrilo che ri Isa'ak xutewchi'j ri Jakob' e che xutaq ub'i ri are' pa Paddan Aram arecha' ri are' ku'tzukuj jun ixoq jela' e aretaq chi' xutewchi'j xtaqan chrech weri': «Mak'am koq jun ixoq chkixo'l ri e'umi'al ri Kana'an». ⁷E ri Jakob' xunimaj ri kitzij ri utat unan e xb'e pa ri Paddan Aram. ⁸Ri Esa'u kuch'ob'o che ri utat itzel ke'ril ri e'umi'al ri Kana'an, ⁹k'atek'uri' kb'e pa ri rachoch ri Isma'el e kuk'am jun ixoq chik –jun chik rumal rech che ek'o enik'aj ixoqib' chik ruk' ri are'– xuk'am ri Malalat, umi'al ri Isma'el, che uk'ojol ri Ab'raham e che ranab' ri Neb'ayot.

Ri richik' ri Jakob'

¹⁰Ri Jakob' kuya' kan ri B'erseb'a e kb'e pa ri Haran. ¹¹K'atek'uri' kopan pa jun k'olb'al, kkanaj kan chila' jawije' kuq'axej wi ri aq'ab' rumal rech che xqaj uwach ri q'ij. Kuk'am koq jun chkech ri ab'aj che k'o pa ri k'olb'al chila', kukoj che uch'akat e kwar pa we k'olb'al ri'.

¹²K'atek'uri' k'o jun richik xub'ano. K'o jun q'am tak'al cho ri uwachulew e kopan k'a ri kaj e ri e'ranjelib' ri Dyos kepaqi'k e keqaj uloq chuwach.

¹³K'atek'uri' ri Yahweh tak'al chuwach ri q'am e kub'ij chrech ri are': «In ri in Yahweh, ri Udyos ri amam Ab'raham e ri Udyos ri Isa'ak. Ri ulew jawije' at q'oyol wi at, kinya' na chawech e chkech ri awija'al. ¹⁴Ri awija'al ejeri' jacha ri upoqlaj ri ulew, kajopij na awib' ri' pa ri uqajib'alq'ij e pa ri relb'alq'ij, pa ri rikyaq'ab' ri relb'alq'ij e pa ri utak'alib'al ri q'ij e konojel ri ejuq'at ek'o chuwachulew ketewchi'tajik na ri' rumal awech at e rumal ri e'awija'al. ¹⁵Ri in, kink'oji' ri' awuk', katink'ol na ri' pa ronojel k'olb'al jawije' katb'e wi, k'atek'uri' ri in katink'am chi na jumul ri' pa we tinimit ri', rumal rech che ri in man katinya' ta kan ri', chi k'ate' xb'antaj na wumal ri jastaq che xinb'ij chawech ri'».

¹⁶Ri Jakob' kk'astajik e kub'ij: «¿Qastzij nak'ut, ri Yahweh k'o pa we k'olb'al ri' e ri in man weta'm taj!».

¹⁷Ri are' kuxib'ij rib' e kub'ij: «¿Wa' we k'olb'al ri' jun nimalaj xib'rikil

wa'! ;Rachoch ri Dyos wa' e rokib'al ri kaj wa'!». ¹⁸Kwa'laj ub'ik aq'ab'il, kuk'am ub'i ri ab'aj che xukoj chrech uch'akat, kuch'elej ub'ik e kutak'ab'a' kanoq jeri' jacha jun takalik ab'aj e kuchojej ri ole'o puwi'. ¹⁹We k'olb'al ri' kukoq ub'i B'etel, k'atek'ut ri ojer kanoq ub'i Saqil.

²⁰Ri Jakob' kub'ij we taq tzij ri': «We ri Dyos kk'o'ji' wuk' e kinuk'ol pa we jun b'e tajin kinb'in wi ri', we kuya' ri nukaxlanwa che kintijo e ri jetaq watz'yaq kinkojo, ²¹we utz nuwach kintzelej na pa ri rachoch ri nutat, ri Yahweh are' Nudyos ri'; ²²e we jun ab'aj ri' che ri in kintak'ab'a' kanoq jacha jun tak'alik ab'aj, kux wa' Rachoch ri Dyos, e ronojel ri jastaq che kaya' na ri' chwech ri in, qastzij kintoj na ri' ri ulajuj rajil chawech».

Ri Jakob' kpe pa ri rachoch ri Lab'an

29¹Ri Jakob' kumajij ub'e e kb'e pa ri kitinimit ri e'ralk'uwa'l ri Relb'alq'ij. ²K'atek'uri' kril jun k'uwa' pa ri ulew e chunaqaj we k'uwa' ri ek'o oxib' jupuq' chij ekotolik; pa we k'uwa' ri' kkitij kijoron ri ejupuq taq awaj, k'atek'ut ri ab'aj che kutz'apij ri k'uwa' jun nimalaj ab'aj. ³Aretaq chi' konojel ri ejupuq taq awaj kkimulij kib' chuchi' ri k'wa', kch'ikmäxik ri ab'aj, kkitij ri kijoron ri chikop, k'atek'uri', kokisax chi kan jumul ri ab'aj puwi' ri uchi' ri k'uwa'.

⁴Ri Jakob' kuta' chkech ri e'ajyuq'ab': «Ix wachalal, jawije' kixpe wi ri ix?». K'atek'uri' kkib'ij ri e'are': «Ri uj, uj ajharan». ⁵Kub'ij chkech: «¿La iweta'm uwach ri Lab'an che uk'ojol ri Nahor?». —«Je', ri uj qeta'm uwach».

⁶K'atek'uri' kuta' chkech: «¿La utz uwach?». Kkib'ij: «Utz uwach, e chanim ri' ri umi'al Rakel petinaq uloq ruk' jupuq uchij». ⁷Ri Jakob' kub'ij: «Chanim ri' k'o na ri q'ij, maja' kuriqo che keyak ub'i ri jupuq taq awaj. Chiya'a' b'a' kijoron ri chikop e chixtzelej pa ri ulew». ⁸K'atek'ut kkib'ij: «Man kujkowin taj kqab'an weri' we maja' kepe konojel ri ejupuq taq awaj, aretaq chi ek'o chi konojel kqach'ikmej ri ab'aj chuchi' le k'uwa'; k'atek'uri' kqaya' ri joron chkech ri chikop».

⁹Kch'aw na kuk', aretaq chi' ri Rakel kopan ruk' ri jupuq uchij rech ri utat, rumal rech che ri are' ajyuq'. ¹⁰Aretaq chi' ri Jakob' kril ri Rakel che umi'al ri Lab'an, e kril ri jupuq uchij ri rikan Lab'an, kqeb' ukoq, kuch'ikmej ub'i ri ab'aj puwi' ri uchi' ri k'uwa' e kuya' ri joron chkech ri ujupuq ri rikan Lab'an.

¹¹Ri Jakob' kutz'umaj ri Rakel k'atek'uri' kutzaqopij oq'ej. ¹²Kub'ij chrech ri Rakel che ri are' e'achalaxik ruk' ri utat e che ral ri Reb'eka. Ri are' kaxak'inik che ub'ixik weri' chrech ri utat. ¹³Aretaq chi' kuta' ri Lab'an che ri Jakob' are umi'al ri ranab', kaxak'inik che uk'ulaxik, kuq'aluj, sib'alaj kutz'umaj e kuk'am ub'i pa ri rachoch. K'atek'uri', ri Jakob' kucholej ub'ixik chrech ronojel ri jastaq. ¹⁴E ri Lab'an kub'ij chrech: «¡Je' nak'uri', ri at, at nub'aqil e at nutyo'jal!», k'atek'uri' ri Jakob' kkanaj kan chila' ruk', chi ronojel jun ik'.

Ri keb' ukulanem ri Jakob'

¹⁵K'atek'uri' ri Lab'an kub'ij chrech ri Jakob': «¿La xa rumal k'ut che ri at, at wachal, kinapatani' ri' e man k'o ta jun jas uwach kinya' chawech? Chaya' b'a' ub'ixik chwech ri tojb'al aq'ij kinb'ano».

¹⁶K'atek'uri' ri Lab'an ek'o keb' umi'al: ri nab'e'al ub'i Li'a e ri uchaq' ub'i Rachel. ¹⁷Ri Li'a k'o ki' taq uwoq'och, k'atek'ut ri Rakel je'lik kka'yik ¹⁸e ri Jakob' kuloq'oq'ej ri Rakel, xa jek'uri' kub'ij: «Katinpatani' na wa' wuqub' junab' rumal rech ri Rakel ri ko'lik ami'al». ¹⁹Ri Lab'an kub'ij: «Are utz ri' kinya' ri are' chawech chuwach kinya chrech jun kaxlan winaq; chatkanaj kan b'a' pa we wachoch».

²⁰K'atek'uri' ri Jakob' kupatanijk wuqub' junab' rumal ri Rakel, e kuna'o che sib'alaj k'i q'ij rumal rech che sib'alaj kuloq'oq'ej ri are'. ²¹K'atek'uri', ri Jakob' kub'ij chrech ri Lab'an: «¡Chaya' b'a' ri wixoxil chwech rumal rech che xtz'aqat ri taq junab' arech ri in kink'uli' ruk'!».

²²Ri Lab'an ke'umulij konojel ri winaq ajil tz'aqat rech ri k'olb'al e kuya' jun nim wa'im chkech. ²³K'atek'ut, chaq'ab', kuk'am ub'i ri umi'al Li'a e kuya' ri are' chrech ri Jakob'; e ri are' kkotz'i' ruk' are'. ²⁴Ri Lab'an kuya' ri umokom Silpa chrech ri umi'al Li'a rech kokik umokom ri are'.

²⁵Ksaqarik e k'atek'uri' xiltajik che are' ri Li'a. Ri Jakob' kub'ij chrech ri Lab'an: «¿Jas ri xab'an chwech? ¿La man rumal ta ri Rakel xatinpatanij ri in? ¿Jasche xinasub'u?».

²⁶Ri Lab'an kub'ij chrech: «Man utz taj rilik pa we qatinimit ri' jun k'ulanem rech ri chaq'xel we maja' kk'uli' ri nab'e'al. ²⁷K'atek'ut, chak'isa' we jun xmano rech we ak'ulanem ri' e xoxuqe' kinya' na ri' chawech ri jun chik e ri utojb'alil kinapatani' wuqub' junab' chi na».

²⁸Ri Jakob' kub'an weri': kk'is ri jun xmano rech ri uk'ulanem e ri Lab'an kuya' ri umi'al Rakel che rixoxil. ²⁹Ri Lab'an kuya' chrech ri umi'al Rakel ri mokom B'ilha arech kokik umokom. ³⁰Ri Jakob' kkotz'i' ruk' ri Rakel e nim kuloq'oq'ej ri are' chuwach ri Li'a; kpatanijk pa ri rachoch ri rikan wuqub' junab' chi na.

Ri e'uk'ojol ri Jakob'

³¹Ri Yahweh krilo che ri Li'a man kloq'oqex taj e xuya' chrech kalk'wa'lanik, k'atek'ut ri Rakel mencho'r winaq.

³²Ri Li'a yawab' ixoq chik e kril uwach jun ral che kukoj ub'i' Rub'en, rumal rech che kub'ij: «Ri Yahweh xril ri k'ax kinriqo; kamik ri' ri wachajil kinuloq'oq'ej na ri' ri in».

³³Ri are' yawab' ixoq chi jumul e kril uwach jun ral; kub'ij: «Ri Yahweh xuto che ri in, man kinloq'oq'ex taj, xa jek'uri' xuya' chwech we are' ri»; k'atek'uri' kukoj ub'i' Sime'on.

³⁴Ri are' yawab' chi jumul e kril uwach jun ral; kub'ij: «we jumul chik ri', ri wachajil kinrilij ri' rumal rech che oxib' chi uk'ojol nuya'om chrech», k'atek'uri' kukoj ub'i' ri are' Levi.

³⁵K'atek'uri' ri are' yawab' chi jumul e kril uwach jun ral; kub'ij: «We jumul chik ri' kinya' na ri' uq'ijil ri Yahweh»; rumal k'u wa' kukoj ub'i' Juda. K'atek'uri', man k'o ta chi jun ak'al kril uwach.

30¹Ri Rakel krilo che man k'o ta jun ralk'uwa'l kuya' chrech ri Jakob', e ri are' achixom ruk' ri ratz e kub'ij chrech ri Jakob': «¡Xoxuqe' chwech in che'aya' b'a' wal on ri in kinkamik!».

²Ri Jakob' kpe royowal ruk' ri Rakel e kub'ij chrech: «La in k'o in pa ri uk'olb'al ri Dyos che man xuya' ta chawech at ixoq katalk'uwa'li'anik».

³Ri Rakel kub'ij: «K'olik ri numokom B'ilha. ¡Chatk'ol b'a' ruk' ri are' e kril b'a' na uwach ri ral cho taq ri waqan, arecha' ruk' ri are' ri in xoxuqe' k'o wal!».

⁴Kuya' ri umokom B'ilha chech je' jas rixox e ri Jakob' kkotz'i' ruk' ri are'. ⁵Ri B'ilha yawab' ixoq chik e kril uwach jun uk'ojol ri Jakob'.

⁶Ri Rakel kub'ij: «Ri Dyos xub'an q'atb'altzij chwech, xuta' ri nutzij e xuya' wal»; rumal k'u weri' Dan ub'i' ri are' kukojo.

⁷Ri B'ilha ri umokom ri Rakel yawab' ixoq chi jumul e kril uwach jun ukab' uk'ojol ri Jakob'. ⁸Ri Rakel kub'ij: «Ri in kinch'o'jin ruk' ri watz e ri ch'o'j ri' uch'o'j ri Dyos e in, ri in ch'akaninaq»; k'atek'uri', Neftali ub'i' ri ak'al kukojo.

⁹Aretaq chi' ri Li'a krilo che man k'o ta chi jun ral, kuk'am ri umokom Silpa e kuya' chrech ri Jakob' je' jas rixoqil. ¹⁰Ri Silpa, ri umokom ri Li'a kril uwach jun uk'ojol ri Jakob'. ¹¹Ri Li'a kub'ij: «;Utzalaj ch'akoj!». K'atek'uri' Gad ri ub'i' ri ak'al kukojo.

¹²Ri Silpa, ri umokom ri Li'a kuya' chrech ri Jakob' jun ukab' uk'ojol. ¹³Ri Li'a kub'ij: «;Utzil chwech in!, rumal rech che ri ixoqib' nimalaj utzil kya' na ri' chwech»; tek'uri' Asher ri ub'i' ri ak'al kukojo.

¹⁴Pa ri taq q'ij che kq'atik ri triko, ri Rub'en kutzukuj pa ri ulew jujun taq uwach rech loq'oq'eb'al uk'ux, e kuk'am uloq weri' chrech ri unan Li'a. Ri Rakel kub'ij chrech ri Li'a: «Chaya' b'a' chwech jujun uwach ri loq'oq'eb'al uk'ux ri awal», ¹⁵k'atek'ut, ri Li'a kub'ij: «;La man kub'an ta chawech che ri at xak'am ub'i ri wachajil, e xoquje' kawaj chik kak'am ub'i ri taq uwach rech loq'oq'eb'al uk'ux ri wal?». Ri Rakel kub'ij: «Utz ri' che kkotz'i' awuk' chaq'ab' kamik ri', k'atek'ut, pa ri uk'exwach kaya chwech ri taq uwach loq'oq'eb'al uk'ux ri awal».

¹⁶Chaq'ab', aretaq chi' ri Jakob' ktzelej uloq pa ri ulew, ri Li'a kuk'ulu' ri are' e kub'ij chrech: «Rajawaxik che katpe wuk', rumal rech che ri in xatinloq'o ruk' ri taq uwach uloq'oq'eb'al uk'ux ri wal», k'atek'uri' ri Jakob' kkotz'i' ruk' ri are' ri jun aq'ab' ri'. ¹⁷Ri Dyos utz utatab'exik xub'an ri Li'a, ri are' yawab' ixoq chik e kril uwach jun uro' uk'ojol ri Jakob'; ¹⁸ri Li'a kub'ij: «Ri Dyos xuya' chwech ri nutojb'al, rumal rech che ri in xinya' ri numokom chrech ri wachajil»; k'atek'uri', Isakar ri ub'i' kukojo.

¹⁹Ri Li'a yawab' chi jumul e kril uwach jun uwaq uk'ojol ri Jakob'. ²⁰Ri Li'a kub'ij: «Ri Dyos xuya' chwech jun utzalaj sipanik, we jumul chik ri', ri wachajil kuya' na ri' nuq'ijil, rumal rech che ri in xinya' waqib' uk'ojol chrech»; Sab'ulon ri ub'i' kukoj chrech.

²¹K'atek'uri', kril uwach jun ali ral e Dina ri ub'i' kukoj chrech.

²²K'atek'uri' ri Dyos kna'taj ri Rakel chrech, xutatab'ej ri are' e kujeq ri uchuch upam. ²³Ri are' yawab' ixoq chik e kril uwach jun ral; k'atek'uri' kub'ij: «Ri Dyos xresaj ri nuch'o'j»; ²⁴k'atek'uri', Jose ub'i' ri ral kukojo, wa' weri' kutz'aqatisaj ub'ixik: «;Chuya' b'a' ri Yahweh chwech jun chik wal!».

Ri uq'inomal ri Jakob'

²⁵Aretaq chi' ri Rakel xu'tzir ruk' ri ral Jose, ri Jakob' kub'ij chrech ri Lab'an: «Chaya' b'e chwech, in arech kinb'e ub'ik pa ri wachoch e pa nutinimit. ²⁶Che'aya' ub'i chwech ri ewixoqil ri kumal ri in xatinpatanij e ri ewalk'uwa'l e kinb'e ub'ik. Ri at qas aweta'm jas ub'e ri patanjik xinb'an kan awuk'». ²⁷Ri Lab'an kub'ij chrech: «We ri in, in utz chawach, ri in weta'm rumal taq ri awichik' che ri Yahweh xinutewchi'j awumal ri at. ²⁸K'atek'uri' kub'ij: «;Chab'ij chwech janipa' ri atojb'al e ri in kintoj na ri' chawech!». ²⁹Kub'ij chrech: «At aweta'm ri apatanaxik xinb'ano e jas uk'iyisaxik ri aqinomal xub'an wuk' in. ³⁰Ri ajastaq k'olik aretaq chi' maja' kinpe in, xa jub'iq', k'atek'uri', kamik ri' sib'alaj xnimarik, e ri Yahweh xatutewchi'j chuxe' ri waqan. Xa jek'uri' ;jumpa k'u kinchakuj in ri' ri utzil e kintoq'ob'isaj uwach ri wachoch?». ³¹Ri Lab'an kub'ij: «;Jas rajawaxik kintoj in chawech?». Ri Jakob' kub'ij: «Ri at, man k'o ta jun jastaq katoj chwech. We ri at kb'an chwech weri', kinb'ij chawech ri', ri in kinyuq'uj chi na jumul wa' ri jupuq taq achikop».

³²«Kamik ri', kinb'e na ri' chkixo'l ri jupuq taq achikop. Chacha'a' b'a' chkixo'l konojel ri chij e ri k'isik' che q'eq e xepxe'l kij. E are na k'uwa' ri nutojb'al, ³³e ri k'utb'al nuq'ijil e q'atb'altzij chwech, aretaq chi' ri at, katpe na chwe'q kab'ij che rilik ri nutojb'al, e konojel ri man xepxe'l ta kij chkixo'l ri ek'isik on man q'eq ta rij chkixol ri echij, are na k'uri' ri welaq'am». ³⁴K'atek'uri', ri Lab'an kub'ij: «Utz nak'uri'; b'antajoq b'a' jacha ri kab'ij». ³⁵Pa

we jun q'ij ri', ke'utaso ri e'ama' taq k'isik che jaspaya kij on che xepxe'l kij e konojel ri e'ati't k'isik che xepxe'l kij on che k'o saqsoj kismal, xoquje' konojel ri e'ati't taq chij che q'eq kij, e xe'ujach chkech ri e'uk'ojol ³⁶k'atek'uri' kukoj oxib' q'ij rech b'e chuxo'l ri are' e ri Jakob'. E ri Jakob' ke'uyuq'uj ri chikop che xetastaj kanoq chkixo'l ri e'ujupuq ri Lab'an.

³⁷Ri Jakob' kuk'am ub'i jujun taq utux k'ak' che' rech alamo, almendro e rech saq'ul, e kuq'at ri ujume'tal arech kq'alajin uloq ri usaqil ri che', xuch'anab'a uloq ri usaqil upam ri taq che'. ³⁸Kukoj ri taq che' ri' che xuch'anab'a, chkiwach ri echikop pa ri uk'olb'al ri echa', pa ri uk'olb'al uqumub'al joron, e ri chikop kkq'anla' kib' aretaq chi' kepetik che utijik ri kijoron. ³⁹Kkq'anla' kib' aretaq chi kkil ri taq che' e xa jeri' ke'alax e'alaj taq nuch' awaj che xepxe'l kij.

⁴⁰K'atek'uri', ri Jakob', ke' utas ri e'ati't taq chij e ke'ukoj kuk' e'ama' taq chij che q'eq kij on jaspaya kij, e xe'utas ri jupuq taq uchikop, man xe'uxol taj kuk' ri erech ri Lab'an. Xajek'i', ri are' xk'oji' ri taq ujupuq che ma ke'uk'am ta b'i kuk' ri e'ujupuq ri Lab'an. ⁴¹K'atek'uri', aretaq chi' ri chikop kkq'anisaj ki'b', ri Jakob' kukoj ri taq che' chkiwach pa ri k'olb'al taq echa', arech kkirik kib' rumal ri taq che'. ⁴²Aretaq chi' ri echikop ketuqa'rik, man kukoj taj ri taq che', e rumal weri' ri etuqa'r taq chikop e rech ri Lab'an, e ri eko taq chikop erech ri Jakob'. ⁴³Ri achi ri', sib'alaj xk'oji' uq'inomal, sib'alaj uchikop, emokom epataninelab', kameyos e b'urix.

Ri Jakob' kanimajik ub'ik

31¹Ri Jakob' kuto che ri e'uk'ojol ri Lab'an kkib'ij: «Ri Jakob' xuk'am ub'i' ronojel ri ujastaq ri qatat e ri are' ruk' ri uq'inomal ri qatat xub'an ronojel ri uq'inomal e k'ax xub'an chrech ri qatat rumal weri'». ²Ri Jakob' kril ri upalaj ri Lab'an che man je ta chi ruk' jacha ri ub'anom kanoq.

³K'atek'uri' ri Yahweh kub'ij chrech ri Jakob': «Chattzelej ub'ik pa ri kitinimit ri e'atat, pa ri atinimit e ri in kink'oji' ri' awuk'».

⁴Ri Jakob' ke'usik'ij ri Rakel e ri Li'a che ek'o pa ri ulew jawije' ekekanajinaq wi ri ejupuq taq uchikop, ⁵k'atek'uri', kub'ij chkech: «Ri in kinwilo che ri upalaj ri itat man je ta chi ri' wuk' je' jas ri ub'anom kanoq, k'atek'ut ri Udyos ri nutat k'o wuk'. ⁶Ri ix iweta'm che ri in nupatanim ri itat ruk' ronojel nuchuq'ab'. ⁷Ri itat xretz'b'ej nuwach, ujalom chik lajuj mul ri nutojob'al, k'atek'ut ri Dyos man xuya' ta b'e chrech arech kub'an ri itzel chwech. ⁸Ronojel mul we ri are' xub'ij: "Ri atojb'al are ri chikop che xepxe'l kij"; konojel ri chikop ka'lax ri kal, xepxe'l kij; e we kub'ij chik : "ri atojb'al are ri chikop che k'o juch' chkij", konojel ri chikop ka'lax ri kal ruk' kijuch', ⁹xa jek'uri' che ri Dyos xumaj ri jupuq tat uchikop chrech ri itat e xuya' chwech in.

¹⁰K'atek'uri' aretaq chi' kiq'ijil ri echikop che keqaj kib', xinyak ri nuwoq'och, k'atek'uri', xinwil pa jun wichik' che ri e'ama' k'isik' maja' kkiriq kib', ri e'are' ejuch' on exepxe'l ¹¹e xub'ij chwech ri anjel rech ri Dyos pa ri jun wichik' ri: "Jakob'", ri in xintzalejisaj uwach ri nutzij chawech, in k'olik ri'. ¹²Xub'ij chwech: "Chayaka' ri awoq'och e kawil na ri' che konojel ri e'ama' che ke'aq'an chkij ri taq jupuq ejuch'talik e exepxe'l; rumal rech che ri in wilom ronojel ri jastaq che ub'anom ri Lab'an chawech. ¹³In ri Indyos rech ri B'etel, jawije' xakoj wi ri ole'o puwi' ri jun tak'alik ab'aj e jawije' xajikib'a ub'ixik jun tzij chwech. Kamik ri' chatwa'lijoq, chatel ub'i pa we tinilit ri' e chattzelej pa ri atinimit'».

¹⁴Ri Rakel e ri Li'a kkib'ij chrech: «Ri uj ɔla k'o na jun qak'olb'al e jun qechb'al pa ri rachoch ri qatat? ¹⁵ɔLa man kujril ta ri uj uj jacha kaxlan taq winaq, rumal rech che xujuk'ayij e xutij ri saq qapwaq? ¹⁶Xa je' nak'uri', ronojel ri q'inomal che ri Dyos xumaj

chrech ri qatat, qech uj ri' e kech ri eqak'uwa'l ri'. Chab'ana' b'a' ronojel ri jastaq xub'ij ri Dyos chawech».

¹⁷Ri Jakob' kwa'lajik, ke'u'aq'anisaj ri erak'uwa'l e ri erixoqil chkij ri ekameyos, ¹⁸e ke'uyu'uj b'ik enab'e chuwach konojel ri jupuq taq awaj, ronojel ri jastaq che xuloq'o, ri jupuq taq awaj che xuloq' pa Paddan Aram, arech kb'e ub'i ruk' ri utat Isa'ak pa ri tinimit Kana'an.

¹⁹Rumal rech che ri Lab'an b'enaq che usokaxik kij ri uchij, ri Rakel kuk'am ub'i ri alaj taq dyos rech ri utat. ²⁰Ri Jakob' kusub'u ri ruxlab'al ri Lab'an ri ajaram'e'o, man xuk'ut taj che ri are' kanimaj ub'ik. ²¹Kanimaj b'ik ruk' ronojel ri ujastaq, kb'ek, kuq'axej ri nima ja' e kusuk' ub'i ri ub'e pa ri juyub' Gala'ad.

Ri Lab'an kroqataj ri Jakob'

²²Pa ri urox q'ij, kkib'ix chrech ri Lab'an che ri Jakob' xanimaj ub'ik. ²³Ke'uk'am ub'i ri erachalal ruk', kroqataj ri are' wuqub' q'ij pa ri b'e e kuriqa' pa ri juyub' Gala'ad.

²⁴Ri Dyos kuk'ut rib' chuwach ri Lab'an ri ajaram'e'o pa jun richik' chaq'ab' e kub'ij chrech: «K'o mab'ij chrech ri Jakob', kne'b'a' jun utz on jun itzel».

²⁵Ri Lab'an kuriqa' ri Jakob' che ukojom ri utz'um ja pa ri juyub' e ri Lab'an xoquje' kukoj ri rech are' pa ri juyub' Gala'ad.

²⁶Ri Lab'an kub'ij chrech ri Jakob': «¿Jasche kasub'u' ri wuxlab'al e che xe'ak'am uloq ri enumi'al jeri' jacha echaptal uloq pa ch'o'j? ²⁷¿Jasche che pa awal xab'an weri', xinasub'u e man k'o ta xab'ij chwech? ri in ruk' ki'kotemal ri' katinjach uloq, ruk' taq b'ix, ruk' alaj taq tz'um e ruk' taq liras. ²⁸Man xaya' ta b'e chwech che ri in ke'intz'umaj uloq ri enuk'ojol e ri enumi'al. ¿Qastzij nak'ut che ri at, at jun chu'jalaj winaq xab'ano! ²⁹Ri in, k'o pa nuq'ab' e kinkowinik kinb'an itzel chiwech, tek'ut ri Dyos kech ri itat, chaq'ab' xub'ij chwech: “¿Ma k'o ta jun tzij kab'ij chrech ri Jakob', kne'b'a' jun utz on jun itzel”. ³⁰Ri at xatel uloq rumal rech che sib'alaj kab'isoj ri rachoch atat. K'atek'ut ¿jasche kawelaq'aj uloq ri alaj taq nudyos?».

³¹Ri Jakob' kub'ij chrech ri Lab'an: «Ri in xinxe'j wib', xinchomaj che ri at ke'amaj na ri e'ami'al chwech. ³²K'atek'ut, aretaq chi' katzukuj ri alaj taq adyos e ri jun che kariq ruk', man kk'asi' ta kanoq. Chkiwach ri eqachalal, chawila' b'a' ri ajastaq che k'o wuk' e chak'ama' ub'ik». Ri Jakob' man reta'm taj che ri Rakel xrelaq'aj uloq weri'.

³³Ri Lab'an ktzukun pa ri tz'um ja rech ri Jakob', k'atek'uri', pa ri tz'um ja chik rech ri Li'a, tek'uri' pa ri tz'um ja chik kech ri ekeb' mokom e ma k'o ta jun jastaq kuriqo. Kel uloq pa ri tz'um ja rech ri Li'a e kok pa ri tz'um ja rech ri Rakel. ³⁴K'atek'uri' ri Rakel xuk'am ub'i ri alaj taq dyos, xukoj puwi' ri uxalma ri kameyo e xtuyi' puwi'. Ri Lab'an ktzukun pa ri tz'um ja e man k'o jun jastaq kuriqo.

³⁵Ri Rakel kub'ij chrech ri utat: «Wajaw mape awoyowal che ri in man kinkowin taj kinwa'lajik chawach, rumal rech che ri in, in k'o ruk' ri nucha'jo'n». Ri Lab'an ktzukun pa ronojel ri tz'um ja e man kuriq ta ri alaj taq dyos.

³⁶Ri Jakob' ktzurtaj ruk' ri Lab'an. K'atek'uri' kuch'a' chrech: «¿Jas ri wetzalal, jas ri numak ri rumal che ri at jewa' kb'an chwech? ³⁷Xattzukun pa ronojel ri nujastaq, ¿la k'o jun jas rech ri awachoch xariqo? ¿Chak'utu' b'a' chkiwach ri ewachalal in e chkiwach e'awachalal at e chkib'ana' b'a' q'ataltzij paqawi' uj, ujkeb'!

³⁸Chi pa ri juwinaq junab' in k'o awuk', ri achij e ri ak'isik, man k'o ta jumul xkitzaq ri taq kal, e ri ama' taq chij rech ri ajupuq man k'o ta jun xintij chkech. ³⁹Man k'o ta jun chikop xkamisax rumal jun koj, in kintojowik ri kesachik; ri at xata utojb'alil chwech ri in,

we xelaq'ax pa q'ij on chaq'ab'. ⁴⁰Paq'ij, ri in, k'ax kinb'an cho ri q'ij, chaq'ab' k'ax kinb'an cho ri tew e kinb'aqb'a' ri nuwoq'och rumal ri waram.

⁴¹Chi juwinaq junab' xinb'an pa ri awachoch. Ri in, xatinpatanij kajlajuj junab' kumal ri ekeb' ami'al e waqib' junab' kumal ri jupuq taq achikop, e ri at xajal lajuj mul ri nutojb'al. ⁴²We ri Udyos ri nutat, ri Udyos ri Ab'raham, ri rachalaxik ri Isa'ak man k'o ta wuk', ri at xinak'yaq na ub'i ri' ruk' tolonik nuq'ab'. K'atek'ut ri Dyos, rilom ri nukosik e ri uchak ri nuq'ab' e iwir ch'aq'ab' xuya' ri q'atal utzij».

Ri chapb'alq'ab' chkixo'l ri Jakob' e ri Lab'an

⁴³Ri Lab'an kub'ij chrech ri Jakob':

«Enumi'al wa' we ixoqib' ri', enuk'ojol wa' we achijab' ri', we chij ri' enuchij wa', ronojel ri jastaq che kawilo ri', wech wa' ri in. K'atek'ut, kamik ri' zjas kinb'an na wa' chkech ri enumi'al e chkech ri kal? ⁴⁴Are utz wa' chqab'ana' jun chapb'alq'ab' chqaxo'l ri in e ri at e wa' weri' jun q'ataltzij wa' chqaxo'l ri uj uj keb'».

⁴⁵K'atek'uri' ri Jakob' kuk'am ukoq jun ab'aj e kutak'ab'a' jacha jun takalik ab'aj. ⁴⁶E ri Jakob' kub'ij chkech ri erachalal: «Chisik'a b'a' ri taq ab'aj». Kkisik' jetaq ab'aj e kkib'an jun mulmik ab'aj, k'atek'uri' kewa' chila' puwi' ri jun mulmik ab'aj. ⁴⁷Ri Lab'an kukoj ub'i' we mulmik ab'aj ri' Yegar Sahaduta e ri Jakob' Gale'ed.

⁴⁸Ri Lab'an kub'ij: «Chkanaj b'a' we mulmik ab'aj ri', jeri' jacha jun q'ataltzij chqaxo'l uj, uj keb'». Rumal k'uwa' weri' kukoj ub'i' Gale'ed, ⁴⁹k'atek'uri' kukoj ub'i' Mispa rumal rech che kub'ij: «Chkanaj ri Yahweh laq'b'anel qech, ri in e ri at, aretaq chi' ri uj man kqil ta chi qib'. ⁵⁰We ri at kb'an itzel chkech ri enumi'al on xoquje' ke'ak'am b'i ejujun chik ixoqib' chkiwach ri enumi'al, e we man k'o ta jun winaq quk' che kujilowik, are b'a' ri Dyos q'ataltzij chqech ri in e ri at».

⁵¹K'atek'uri' ri Lab'an kub'ij chrech ri Jakob': «Chawila' we jun mulmik ab'aj ri' che in xinyakowik qech uj, ujkeb', ri in e ri at, e chawila' we jun tak'alik ab'aj ri'. ⁵²We jun mulmik ab'aj ri' jun q'ataltzij e ri tak'alik ab'aj ri' jun q'ataltzij che ri in ma kinkowin taj kinq'ax ub'i chrech we jun mulmik ab'aj ri' arecha' kinq'ax awuk', e xoquje' che ri at man katkowin taj katq'ax uloq wuk' in che ub'anik jun itzel chomanik chwech. ⁵³Chub'ana' b'a' ri q'atojtzij chqaxo'l, ri Udyos ri Ab'raham e ri Udyos ri Nahor».

K'atek'uri', ri Jakob' kujikab'a' ri utzij xas rumal ri rachalal ri utat Isa'ak. ⁵⁴E kub'an jun tab'al toq'ob' puwi' ri juyub', ke'usik'ij ri erachalal chrech ri wa. Kewa'ik e kekanaj kan jun aq'ab' puwi' ri juyub'.

32¹Kewa'lajik aq'ab'il e ri Lab'an ke'utz'umaj ri eri' taq umam e ri e'umi'al e ke'utewchi'j ri e'are'. K'atek'uri' kb'ek e ktzalej ub'ik pa ri rachoch.

²K'atek'uri' ri Jakob' kb'e ub'i pa ri ub'e e xe'el uloq pa ri ub'e ejujun taq anjelib' che kech'o'jin ruk'. ³Aretaq chi' ri Jakob' kril weri' kub'ij: «iAre wa' we uk'olb'al ri Dyos!». K'atek'uri' kukoj ub'i we k'olb'al ri' Mahanayim.

Ri Jakob' kusuk'umaj ri riqoj ib' ruk' ri Esa'u

⁴Ri Jakob' ke'unab'isaj ub'i chuwach ejujun eq'axel utzij chuwach ri rachalal Esa'u, pa ri tinimit Se'ir, che rulewal ri Edom. ⁵Kuya' ub'i chkech we jun taqanik ri': «Jewa' kib'ij na ri' chrech ri wajaw-Esa'u: Jewa' kub'ij ri apataninel Jakob': Ri in xinijeqel ruk' ri Lab'an e xinnajtanik k'ate' ri ukamik ri'. ⁶Ri in xinloq' nuwakax e nub'urix, e'alaj taq nuchikop,

enupataninel e enumokom. Ri in kwaj kintaq ub'i ub'ixik we tzij ri' chrech ri wajaw, arech ri in kinriq utzil chuwach taq ri awoq'och».

⁷Ri eq'axel utzij, ketzalej uloq ruk' ri Jakob' e kkib'ij chrech: «Ri uj xqariqa' qib' ruk' ri awachalal Esa'u. Kamik ri', chi are are' kape che ak'ulaxik kuk' juq'o' (400) achijab'».

⁸Ri Jakob' sib'alaj kuxib'ij rib' e sib'alaj kmayowik. K'atek'uri' ke'ujacho, kub'an keb' chkech ri ejuq'at uwinaq, ri e'alaj taq uchikop e ri echom taq ujupuq e ri ukameyos. ⁹Kuchomaj: «We ri Esa'u kuriqa' jun chkech ri ejuq'at e kch'ojin kuk', ri jun chik juq'at kkwon na ri' kanimaj ub'ik».

¹⁰Ri Jakob' kub'ij: «Udyos ri nutat Ab'raham e Udyos ri nutat Isa'ak, Yahweh, at che xattaqan chwech: "Chattzalej ub'ik pa ri utinimit e pa ri rulew ri atat e ri in, in utz wa' kinb'an awuk'", ¹¹ri in man in utz ta wa' chuwach ronojel ri taq sipanik e chuwach taq ri utzil che ri at xaya' chwech che inapataninel. Ri in xuwi ri nuche' k'olik aretaq chi' xinq'axaj we Jordan ri', k'atek'uri' kamik ri' kinkowin kinjach kiwach e kinb'an keb' juq'at chkech ri enuwinaq e chrech ri numeb'il. ¹²Chinato'o' b'a' chuwach ri uq'ab' ri wachalal Esa'u, rumal rech che ri in kinxib'ij wib' chuwach ri are', wene' kpetik e ke'uch'ay ri nanxel kuk' ri eral. ¹³At nak'ut xatb'inik: "Ri in kinya' na ri' sib'alaj sipanik chawech e kinb'an na ri' che ri awija'al ejeri' jacha ri usanyeb' ri polow, che man kb'an ta kowinem che rejalaxik rumal rech che sib'alaj k'i".

¹⁴K'atek'uri' ri Jakob' kkanaj kan ri jun aq'ab' pa we k'olb'al ri'. Chi ruk' ri ujastaq che k'o pa uq'ab' kuk'am koq jujun taq jastaq arech kub'an jun sipanik chrech ri rachalal Esa'u, ¹⁵lajujk'al (200) k'isik' e ejuwinaq alaj taq wakax, lajujk'al chij e ejuwinaq taq karne'r, ¹⁶juwinaq lajuj kameyos che ketu'nsanik, ruk' ri e'alaj taq kal, kawinaq wakax e elajuj taq ama' wakax, ejuwinaq at'it b'urix e elajuj ama'b'urix.

¹⁷K'i taq jupuq kub'an chkech, ke'ujach chkech ri e'upataninel; chjunal jupuq ke'uya' pa jun k'olb'al e kub'ij chkech ri e'upataninel: «Chixnab'ejoq chnuwach e kiya' kan ixo'l jun jupuq ruk' ri jun chik jupuq».

¹⁸Chrech ri nab'e ajpataninel kruqcha'nij ub'i we tzij ri': «Aretaq chi' ri wachalal Esa'u katuriq'a' e kuta' chawech: "¿Jachin ri awajaw? ¿Jawije' katb'e wi? ¿Jachin ajchaq'e' ri jupuq taq awaj e'anab'isam chawach le'?"". ¹⁹Ri at kab'ij na ri' chrech: "Weri' rech ri apataninel Jakob', jun sipanik wa' utaqom uloq chrech ri wajaw Esa'u e ri are' petinaq uloq chqij"».

²⁰Xoquje' jewa' xruqxa'nij chrech ri ukab', chrech ri urox e chkech konojel ri epataninel che epetinaq uloq chkij ri ejupuq taq awaj: «Jewa' kib'ij na ri' chrech ri Esa'u aretaq chi' kik'ulaj ri are' pa ri b'e»; ²¹e kitz'aqatisaj ub'ixik ri' chrech: «Tek'uri', xoquje' ri apataninel Jakob' petinaq uloq chqij».

Ri are' qas xuchomaj: «In utz na k'uri' chuwach ri are' ruk' we jun sipanik che nab'ejinaq chnuwach, k'atek'uri', kinopan na k'uri' chuwach, wene utz kinril na ri' ri in». ²²Xa jek'uri' kutaq ub'i nab'e ri sipanik chuwach e ri are' kkanaj kan we jun aq'ab' ri' pa ri tz'um ja.

Ri ch'o'j ruk' ri Dyos

²³Pa we jun aq'ab' ri', kwalaj ub'ik, ke'uk'am ub'i ri ekeb' rixoqilal, ri ekeb' kimokom, ri eju'lajuj kal e kuq'axej ri Yab'b'ok jawije' k'o wi jun b'e. ²⁴Ke'uk'am ub'i ri e'are' arech kkiq'ax ub'i ri nima ja', e kuk'am ub'i ronojel ri ujastaq k'olik. ²⁵K'atek'uri' ri Jakob' kkanaj kan utukel.

K'atek'uri', jun winaq kch'o'jin ruk' ri are' chi k'ate' na ksaqar uwach ulew. ²⁶K'atek'uri' aretaq chi' krilo che ma kkwonin ta che uqasaxik ri Jakob', kuch'iyó cho ri utzaltmal ra' e xtzuyma'y kanoq ri ub'aqil ra' ri Jakob' aretaq chi' kch'o'jin ruk' ri jun winaq.

²⁷We jun winaq ri' kub'ij chrech: «Chinaya' kanoq rumal rech che kajach'un chi ulóq ri uxe' kaj», k'atek'ut ri Jakob' kub'ij: «Ri in man katinya' ta kanoq we man kinatowchi'j ri at».

²⁸Kuta' ri jun chik chrech: «¿Jas ri ab'i at?». Kub'ij ri are': «Jakob'».

²⁹Kub'ij ri jun chik: «Ri at man ab'i ta chik Jakob', xane kokik ab'i' Isra'el, rumal rech che ri at, ko xatk'oji' chuwach ri Dyos e chkiwach ri achijab' e at ri xatch'akanik».

³⁰Ri Jakob' kuk'ot uchi': «Chab'ij b'a' ri ab'i' chwech», tek'ut, kub'ij: «¿Jasche kata' ri nub'i chwech?», k'atek'uri' kutowchi'j ri are' chi chila' ri'.

³¹Ri Jakob' kukoj ub'i' we jun k'olb'al ri' Penu'el, «rumal rech kub'ij pa rech wi, ri in xinwil ri upalaj ri Dyos e koltajinaq ri nuk'aslemal».

³²Aretaq chi' kwa'laj uwach ri q'ij, ri Penu'el kkanaj kan chrij ri are', k'atek'ut ri are' ktakma'yik ruk' ri utzaltmal ra'. ³³Rumal k'u weri' ri e'ajisra'el chi k'ate' na pa we q'ij kamik ri', man kkitij ta ri ib'och' ub'i si'atiko, rumal rech che xch'aytaj ri Jakob' pa ri utzaltmal ra' pa ri ib'och' si'atiko.

Ri riqoj ib' ruk' ri Esa'u

33¹Ri Jakob' kuyak ri uwoq'och e kril ri Esa'u che petinaq kuk' juq'o' (400) achijab'. Tek'uri' ke'ujach ri ak'alab' chkixo'l ri Li'a, ri Rakel e ri ekeb' mokom, ²chuwach, ke'ukoj ri emokom e ri ekal, chkij chik ri e'are', are chi ri Li'a e ri eral, chkij chik ri e'are'; are ri Rakel e ri Jose. ³K'atek'uri', ri are' knab'ejik, kxuki' wuqub' mul chuwach ri rachalal.

⁴K'atek'ut, ri Esa'u kutij anim che uk'ulaxik ri are', kuq'aluj ri are', kuk'yaq rib' cho ri uqul, kutz'umaj e koq'ik. ⁵Aretaq chi' kuyak ri uwoq'och ke'ril ri ixoqib' e ri ak'alab' e kuta chrech: «¿Jas ke'ux ri e'are' chawech?». Ri Jakob' kub'ij: «Ri e'are' e'are la' ri akalab' che ri Dyos xe'uya' chrech ri apataninel».

⁶Ri emokom kuk' ri ekal keqeb' koq kuk' e'are' e kexuki'k. ⁷Ri Li'a xoquje' kuk' ri eral kqeb' koq, k'atek'uri', kexuki'k; pa ri uk'isb'alil keqeb' koq ri Jose e ri Rakel.

⁸Ri Esa'u kutk'ot uchi': «¿Jas ri kawaj ruk' ronojel ri juq'at che xink'ulaj in?». Kub'ij: «Ruk' wa' weri' are kwaj che ri in, kinriq utzil chuwach ri wajaw».

⁹Ri Esa'u kub'ij: «Ri in k'o sib'alaj we la' wachalal, chak'olo' b'a' ri jastaq awech». ¹⁰K'atek'ut, ri Jakob' kub'ij: «Man je ta ri', ri in kinta' chawech, we xinriq utzil chawach, chak'ama' b'a' tza pa ri nuq'ab' in ri nusipanik ri'. Rumal rech che ri in kinch'o'jin awuk' jacha jun ch'o'j ruk' ri Dyos e ri at utz nuk'ulaxik xab'ano. ¹¹Chak'ama' b'a' ri sipanik wuk'am ulóq chawech, rumal rech che ri Dyos utz ub'anom chwech in e sib'alaj jastaq wech uya'om»; k'atek'uri' rumal che sib'alaj kuk'omij ruk' we tzij ri', ri Esa'u kuk'am we sipanik ri'.

Ri Jakob' kuya' kan ri Esa'u

¹²Kub'ij ri Esa'u: «Chqawa'lisaj b'i ri tz'um taq ja e jo' ub'ik, ri in kinb'e ub'ik inlaqa'b'anel awech».

¹³K'atek'ut, ri Jakob' kub'ij chrech: «Ri wajaw reta'm che ri ak'alab' intaq laj na e ri in rajawaxik kinchoman chkech ri chij e ri wakax che tajin kkitunsaj ri taq kal; we ri uj kujb'e ub'ik, xas xa pa jun q'ij ri' kekamik ri'. ¹⁴Oj b'a' ub'ik ri wajaw, chnab'ejoq b'i chuwach ri upataninel; k'atek'uri', ri in nojim wa' kinb'ek, kinterne'j wa' ri kaqan ri jupuq taq awaj che

enab'e chnuwach e ri kaqan ri ak'alab', chi k'ate' na kinopan na pa ri rachoch ri wajaw pa ri Se'ir».

¹⁵K'atek'ut, ri Esa'u kub'ij: «¡Ri in kinya' kan b'a' awuk' juq'at winaq che ri epetinaq uloq wuk' in!». K'atek'ut ri Jakob' kub'ij: «¿Jasche k'u wa' weri'? ¡Xaq xuwi ri' we in utz chuwach ri wajaw!». ¹⁶Ri Esa'u ktzalej uloq pa we jun q'ij ri', kuk'am uloq ri ub'e pa ri Se'ir, ¹⁷k'atek'ut ri Jakob' kb'e ub'ik k'ate' ri Sukkot, chila' kuyak jun rachoch e kub'an taq kab'al chkech ri jupuq taq awaj; rumal k'uri' kukoj ub'i we k'olb'al ri', Sukkot.

Ri opanem pa ri Sikem

¹⁸Ri Jakob' utz ropanem xub'an pa ri tinimit Sikem, che k'o pa ri rulew ri Kana'an, aretaq chi' tzelejem kub'an chi pa ri Paddan Aram uloq, e kukoj ri utz'um rachoch chi chuwach apan ri tinimit. ¹⁹Kuloq' chkech ri e'uk'ojol ri Jamor, ri are' che utat ri Sikem, kutojb'ej ok'al saq pwaq ri ch'aqap ulew jawije' xukoj wi ri tz'um rachoch, ²⁰tek'uri', kuyak jun tab'al toq'ob' che kukoj ub'i: «Ri Are', Uyos ri Isra'el».

Kilaq'axik ri Dina

¹Ri Dina, ri ral ri Li'a, xuta chrech ri Jakob' kel ub'ik arech keb'erila' ri e'umi'al ri tinimit. ²Ri Sikem, che uk'ojol ri Jamor ri ajjivita, echb'anel che ri rajawaremal ri tinimit, kril ri Dina, kuk'am ub'ik, kkotz'i' ruk' e kub'an k'ax chrech. ³K'atek'ut, ri ranima' xb'e ruk' ri Dina, che umi'al ri Jakob', kuloq'oq'ej ri ali e kch'aw ruk' arecha' kukoj uk'u'x.

⁴Ri Sikem kch'aw ruk' ri utat Jamor e kub'ij chrech: «Chak'ama' we ali chwech ri' arech kokik wixoqil». ⁵Ri Jakob' kuta utzijol che xb'an k'ax chrech ri umi'al Dina, k'atek'ut ri e'uk'ojol are ek'o pa yuq' ruk' ri jupuq taq awaj, e ri Jakob' man k'o ta jun tzij kub'ij chuxe' kanoq aretaq chi' maja' ketzalejik ri e'are'.

Ri chapb'alq'ab' k'ulanem kuk' ri e'ajsikem

⁶Ri Jamor, che utat ri Sikem, kb'e ruk' ri Jakob' arech kch'aw ruk'. ⁷Aretaq chi' ri e'uk'ojol ri Jakob' ketzalej uloq xketa'maj chi weri', sib'alaj itzel xkilo weri' xb'antajik e kpe koyowal, rumal rech che xb'antaj jun nimalaj itzel pa ri Isra'el aretaq chi' ri Sikem xkotz'i' ruk' ri umi'al ri Jakob': ¡ma utz taj weri'!

⁸Ri Jamor, jewa' we tzij kub'ij chkech ri': «Ri nuk'ojol Sikem sib'alaj kraj uwach ri imi'al, chiya'a' b'a' chrech ri are' che rixoqil. ⁹Chib'ana' b'a' jun chapb'alq'ab' quk'; ri ix chiya'a' b'a' ri alitomab' taq imi'al chqech e che'ik'ama' b'a' ri alitomab' taq qami'al uj. ¹⁰Chixkanaj kan quk', k'o ri k'olb'al iwulew e ri tinimit utz chiwech: chixkanaj b'a' kanoq, e chiloq'o' taq iwulew».

¹¹Ri Sikem kub'ij chrech ri utat e chkech ri e'uxib'al ri ali: «Kwaj ne in weta kinriq utzil chiwach e kinya' na ri' chiwech ri jastaq che kita na chwech. ¹²Chita' b'a' chwech ri kiwaj, kne'b'a' jun nimalaj pwaq rech tojb'al e rech sipanik, kintoj ri' ronojel ri kita chwech, k'atek'ut chiya' chwech ri ali che wixoqil».

¹³Ri e'uk'ojol ri Jakob' kkib'ij chrech ri Sikem e chech ri utat Jamor, k'atek'uri', kech'aw ruk' keb' kiwach, rumal rech che xkib'an k'ax chrech ri kanab' Dina. ¹⁴Kkib'ij: «Ri uj ma loq' taj kqab'an weri': che kqaya' ri qanab' chrech jun achi che ma pusim ta uwi' ri ukowil, rumal rech che jun k'ixb'al e jun k'ax chqech uj. ¹⁵Ri uj loq' wa' kqab'an wa' weri' xuwi we ix kib'ano ix jeri', uj jacha ri uj: kipus uwi' kikowil konojel ri achijab' ek'o iwuk'. ¹⁶Xa

jek'uri', ri uj keqaya' na ri eqami'al chiwech e ri uj keqak'am na ri' ri e'imi'al ix, kujkanaj kan wa' iwuk' e kqab'an na ri' xaq jun chi tinimit. ¹⁷K'atek'ut, we man kita ri qatzij che kpusik uwi' kikowil ri achijab', kqak'am ub'i wa' ri qami'al e kujb'e wa'».

¹⁸Ri kitzij, utz xkita ri Jamor e ri Sikem, che uk'ojol ri Jamor. ¹⁹Ri ala aninaq ub'anik kub'ano weri' rumal rech che kraj uwach ri umi'al ri Jakob'. K'atek'uri' chi are are' k'o jun nimalaj uq'ijil chkixo'l ri rachalaxik.

²⁰Ri Jamor e ri uk'ojol Sikem keb'e chrech ri uchi' ri kitinimit e kkib'ij weri' chkech ri e'achijab' ek'o pa ri tinimit: ²¹«We winaq ri' utzil ri kichomanik: Chekanaj kan b'a' quk' pa we tinimit ri', ri e'are' keb'inkatik wa' pa we tinimit ri', ri e'are' loq' la' kkechb'ej nimaq taq ulew rech kik'olb'al. Keqak'am na ri' ri ekimi'al che eqixoqilal e chkech ri e'are' keqaya' na ri' ri eqami'al.

²²K'atek'ut, we winaq ri' kkaj kekanaj kan quk' arech kqab'an xa jun chi tinimit we ri uj kqaj weri': che qonojel ri achijab' kaqapus uwi' ri qakowil jeri' jacha ri e'are'. ²³Ri ekijupuq taq away, ri kijastaq, ronojel ri ekichikop ¿la man eqech ta uj ri' kelik? Xa jun b'a' chqab'ana' chrech ri qatzij arech kekanaj kan quk'». ²⁴Konojel ri ke'el uloq pa ri uchi' ri tinimit, kkitatab'ej ri utzij ri Jamor e ri utzij ri uk'ojol Sikem, e konojel ri achijab' kkipus uwi' ri kikowil.

Ri utojb'alil uk'axel

ri k'ax kkib'an ri Sime'on e ri Levi

²⁵K'atek'uri' pa ri urox q'ij, aretaq chi' ri e'are' k'ax ekolik; ekeb' uk'ojol ri Jakob', ri Sime'on e ri Levi che e'uxib'al ri Dina, kkik'am ub'i ri kich'ich' rech ch'o'j e keb'e pa ri tinimit, kekikamisaj konojel ri achijab'. ²⁶Kekikoj pa ri upuchi' kich'ich', ri Jamor e ri uk'ojol Sikem; kkik'am ub'i ri Dina chi pa ri rachoch ri Sikem ub'ik e ke'el ub'ik.

²⁷Ri e'uk'ojol ri Jakob' ke'koqataj ri esoktajinaq winaq e kkik'am b'i ri jastaq rech ri tinimit rumal rech che xkib'an k'ax chrech ri kanab'. ²⁸Kekik'am b'i ri e'alaj e ri echom taq jupuq away e ri eb'urix, ronojel ri jastaq k'o pa ri tinimit e pa ri ulew. ²⁹Kkik'am ub'i ronojel ri kijastaq cho taq ja, konojel ri ekalk'uwa'l e konojel ri ekixoqilal, k'atek'uri' kkik'am ub'i ronojel ri k'o pa taq ja.

³⁰Ri Jakob' kub'ij chkech ri Sime'on e ri Levi: «Ri ix xinikoj pa ri k'ax rumal rech che xib'ano arech ri winaq rech ri tinimit ri' itzel kinkilo, ri e'ajkana'an e ri e'ajperesita, tek'uri', ri in ma ek'o taj ek'i achijab' wuk'; ri e'are' kewa'laj na uloq ri' chwij, kech'akam na ri' panuwi', e kk'is tzij ri' panuwi' in e puwi' ri wachoch».

³¹Tek'ut kkib'ij ri e'are': «¿La kkib'an k'u chech ri qanab' jeri' jacha jun ixoq kech nim ch'utin?».

Ri Jakob' kb'e pa ri B'etel

35¹Ri Dyos kub'ij chrech ri Jakob': «¿Chatwa'ljoq! chatpaqal ub'ik chi pa ri B'etel e chatkanaj kan chila'. Kb'an na ri' chila' jun tab'al toq'ob' chrech ri Dyos, ri are' che xuk'ut rib' chawach aretaq chi' ri at tain katanimajik chuwach ri awachalal Esa'u».

²Ri Jakob' kub'ij chkech ri e'ajuparachoch e chkech ri erachalaxik e chkech konojel ri ek'o ruk': «Chiwesaj ub'ik ri kaxlan taq Dyoses che k'o chixo'l, chixch'ajanoq e chik'exa' ri iwatz'yaq. ³Jo b'a' e chujpaqaloq chi pa ri B'etel. Kinb'ana' na ri' chila' jun tab'al toq'ob' chrech ri Dyos, ri are' che xuta' ri nutzij aretaq chi' ri in, in k'o pa ri k'ax e xuk'am nub'e pa ri b'inem xinb'ano».

⁴Ri e'are' kkijach chrech ri Jakob' ronojel ri kaxlan taq dyos k'o kuk', ri uwi taq kixikin, e ri Jakob' kuk'u' weri' pa ri ulew chuxe' ri b'aqit che' che k'o chunaqaj ri Sikem. ⁵Kkiyak ub'i ri tz'um taq kachoch e kib'ek, e jun xib'rikil rech ri Dyos ktzaq uloq puwi' ri jun tinimit e xa jeri' man ke'koqataj ta ri e'uk'ojol ri Jakob'.

⁶Ri Jakob' kopan pa ri Saqil, che k'o pa ri tinimit Kana'an -are na k'uri' ri B'etel- kuk' konojel ri winaq che eb'enaq ub'i ruk'. ⁷Chila' kuyak jun tab'al toq'ob' e kukoj ub'i we k'olb'al ri' Ri El-B'etel, rumal rech che chila' xuk'ut wi rib' ri Dyos chuwach ri are' aretaq chi' tajin kanimaj chuwach ri rachalal.

⁸K'atek'uri', kk'am ri Deb'ora, ri umokom ri Reb'eka, k'atek'uri' kmuqik chuxe' ri B'etel, chuxe ri b'aqit che', e rumal weri', ri Jakob' kukoj ub'i', ri b'aqit Che' rech Oq'ej.

⁹Ri Dyos kuk'ut chi jumul rib' chuwach ri Jakob' aretaq chi' ri are' ktzalej uloq chi pa ri Paddan Aram, k'atek'uri' kutewchi'j ri are'. ¹⁰Ri Dyos kub'ij chrech: «Jakob' ri ab'i', k'atek'ut kamik ri' man Jakob' ta chi ri' ri a'b'i', xane Isarel chi wa' ri ab'i'». K'atek'uri', Isra'el ri ub'i' xukojo.

¹¹Ri Dyos kub'ij chrech: «In ri in Sadday. Chpoq'isaj b'a' awach e chatk'yaroq. Jun tinimit, jun mulin ib' kech esiwanaq taq tinimit kmajtajik ri' awuk' at e ejujun taq ajawinel ke'el na ri' tza ri uchuch apam. ¹²Ri tinimit che in xinya'ow chrech ri Ab'raham e chrech ri Isa'ak, in kinya'ow chawech, e chkech ri awija'al, kinya wa' pa echab'anik chawech ri tinimit ri'».

¹³K'atek'uri', ri Dyos kapaqi' ub'ik ruk' ri are'. ¹⁴Ri Jakob' kuyak jun tak'alik ab'aj jawije' xcha'aw ri Dyos ruk', e puwi' ri are' kuq'ej ri ja' e ri ole'o. ¹⁵Ri Jakob' kukoj ub'i B'etel ri k'olb'al jawije' xch'aw ri Dyos ruk'.

Kalax ri B'enjamin e kkam ri Rakel

¹⁶Ke'el ub'i pa ri B'etel. K'atek'uri' aretaq chi' kraj na jub'iq' ke'opan pa ri Efrata, ri Rakel kril uwach jun ral ruk' k'ax, ¹⁷aretaq chi' kril uwach ri ak'al, ri ilonel kub'ij chrech: «Mub'an keb' ak'u'x, we jun awal ri' jun ala chik». ¹⁸Aretaq chi' kujach ri ruxlab'al, rumal rech che ri are' kkamik, kukoj kan ub'i B'en-Oni, k'atek'ut ri utat kukoj chrech B'enjamin. ¹⁹Ri Rakel kkamik e kmuq kanoq pa ri ub'e ri Efrata, weri' are' ri B'elem. ²⁰Ri Jakob' kuyak jun tak'alik ab'aj puwi' ri umuqub'al; are wa' we tak'alik ab'aj rech ri umuqub'al ri Rakel che xas kanajinaq na kamik ri'.

Ri retzelal ri Rub'en

²¹Ri Isra'el, kel ub'ik e kukoj tz'um rachoch chrij ri Migdal-Eder. ^{22a}Aretaq chi' ri Isra'el jeqel pa we tinimit ri', ri Rub'en kkotz'i' ruk' ri B'ilha jun chkech ri rixoqil ri utat e ri Isra'el kreta'maj weri'.

Ri ekab'lajuj uk'ojol ri Jakob'

^{22b}Ri e'uk'ojol ri Jakob', ekab'lajuj ri e'are'. ²³Ri eral ri Li'a: ri nab'e'al uk'ojol ri Jakob' are ri Rub'en, k'atek'uri' e'are chi ukoq ri Sime'on, ri Levi, ri Juda, ri Isakar e ri Sab'ulon. ²⁴Ri eral ri Rakel: are ri Jose e ri B'enjamin. ²⁵Ri eral ri B'ilha, che are umokom ri Rakel: e'are ri Dan e ri Neftali. ²⁶Ri eral ri Silpa, che are umokom ri Li'a: e'are ri Gad e ri Asher.

E'are wa' ri e'uk'ojol ri Jakob' che xe'alax pa Paddan-Aram.

Ri ukamikal ri Isa'ak

²⁷Ri Jakob' kopan pa ri rachoch ri utat Isa'ak jela' pa ri Mamb're on pa Kiryat-Arb'a, che are' Heb'ron, jawije' xejeqi' wi ri Ab'raham e ri Isa'ak. ²⁸Ri uk'aslemal ri Isa'ak xopan pa b'elejk'al (180) junab', ²⁹k'atek'uri' ri Isa'ak kujach ri ruxlab'al. Kkamik e kuriqa' rib' kuk' ri erachalal, ri are' ri'j winaq chik e k'i taq ri ujunab'. Are ri e'uk'ojol Esa'u e Jakob' kemuqumik ri are'.

Ri erixoqilal e ri eralk'uwa'l

ri Esa'u pa ri Kana'an

36¹Arewa' ri rija'l ri Esa'u, che are wa' ri Edom. ²Ri Esa'u ke'uk'am ri erixoqilal chkixo'l ri e'umi'al ri Kana'an: ri Ada che umi'al ri Edom ri ajhitita, Oholib'ama umi'al ri Ana, che uk'ojol ri Sib'e'on ri ajhorita, ³ri B'asmat che umi'al ri Isma'el e ri ranab' ri Neb'ayot. ⁴Ri Ada kuya' chrech ri Esa'u jun uk'ojol; are ri Elifaz; ri B'asmat kuya' chrech, ri Re'u'el. ⁵Oholib'ama kuya' chrech ri Ye'ush, ri Yadam e ri Koraj.

Are wa' ri e'uk'ojol ri Esa'u xe'alax pa ri Kana'an.

Ri ub'inb'al ri Esa'u

⁶Ri Esa'u ke'uk'am ub'i ri e'rixoqilal, ri e'uk'ojol e ri e'umi'al e konojel ri ewinaq che e'ajuparachoch, ri ujupuq taq awaj e konojel ri e'uchikop e ronojel ri jastaq rech che xuloq' pa ri tinimit Kana'an e kb'e chi pa ri tinimit Se'ir naj chrech ri rachalal Jakob'. ⁷Rumal rech ri sib'alaj jastaq kech k'olik, man kuya' taj junam kekanaj kan wi, e ri tinimit jawije' ek'o wi, man kub'an ta chkech rumal rech sib'alaj jastaq kech k'olik. ⁸Ri Esa'u kujeqeb'a' ib' pa ri juyub' Se'ir. Esa'u are ri' ri Edom.

Ri rija'al ri Esa'u pa ri Se'ir

⁹E'are wa' ri rija'al ri Esa'u, ri utat ri Edom, pa ri juyub' Se'ir.

¹⁰Are wa' ri kib'i ri e'uk'ojol ri Esa'u: Elifaz ri ral ri Ada, ri rixoqil ri Esa'u, e ri Re'u'el che ral ri B'asmat, ri rixoqil ri Esa'u.

¹¹Ri e'uk'ojol ri Elifaz: e'are ri Teman, ri Omar, ri Sepho, ri Gatam, ri Kenaz. ¹²Ri Elifaz che uk'ojol ri Esa'u, rixoqilal xub'an chrech ri Timna e kuya' jun uk'ojol chrech, are ri Amalek. E'are wa' ri eral ri Ada ri rixoqil ri Esa'u.

¹³E'are wa' ri eral ri Re'u'el: ri Nahat, ri Serah, ri Shamna, ri Missa. E'are wa' ri eral ri B'asmat ri rixoqil ri Esa'u.

¹⁴E'are wa' ri eral ri Oholib'ama, che umi'al ri Ana, ri uk'ojol ri Sib'e'on, e che rixoqil ri Esa'u: ke'uya' chrech are, ri Ye'ush, ri Yalam e ri Koraj.

Ri ekinimal ri Edom

¹⁵E'are wa' ri ekinimal ri e'uk'ojol ri Esa'u.

Chkech ri e'uk'ojol ri Elifaz, ri nab'e'al uk'ojol ri Esa'u, ri kinimal Teman, ri kinimal Omar, ri kinimal Sepho, ri kinimal Kenaz, ¹⁶ri kinimal Gatam, ri kinimal Amalek. E'are wa' ri e'unimal ri Elifaz pa ri utinimit ri Edom, e'are wa' ri eral ri Ada.

¹⁷K'atek'uri', e'are wa' ri eral ri Re'u'el che e'uk'ojol ri Esa'u: ri kinimal Nahot, ri kinimal Serah, ri kinimal Shamma, ri kinimal Missa. E'are wa' ri ekinimal ri Re'u'el pa ri utinimit ri Edom, ri eral ri B'asmat che rixoqil ri Esa'u.

¹⁸K'atek'uri', e'are wa' ri eral ri Oholib'ama che rixoqil ri Esa'u: ri kinimal Ye'ush, ri kinimal Yalam, ri kinimal Koraj. E'are wa' ri ekinimal ri Oholib'ama, ri ral ri Ana, ri rixoqil ri Esa'u. ¹⁹E'are wa' ri e'uk'ojol ri Esa'u e e'are wa' ri ekinimal ri e'are', ri e'ajedom.

Ri rija'al ri Se'ir ri ajhorita

²⁰E'are wa' ri e'uk'ojol ri Se'ir ri Ajhorita, jun winaq che rajaw ri ulew: Are ri Lotan, ri Shob'al, ri Sib'e'on, ri Ana, ²¹ri Dishon, ri Eser, ri Dishan, e'are wa' ri ekinimal ri e'ajhorita, ri e'uk'ojol ri Se'ir pa ri Edom.

²²Ri e'uk'ojol ri Lotan are ri Hori e ri Heman e ri ranab' ri Lotan are ri Timna.

²³Ri e'uk'ojol ri Shob'al: are ri Alvan, ri Manahat, ri Eb'al, ri Shepho, ri Onam.

²⁴Ri e'uk'ojol ri Sib'e'on: are ri Ayya, ri Ana, we Ana ri' are are' ri xriqowik ri miq'in ja' pa ri tz'inalik ulew aretaq chi' tajin ke'uyuyuj ri ub'urix ri utat Sib'e'on.

²⁵Ri e'uk'ojol ri Ana: Are ri Dishon, ri Oholib'ama che uk'ojol Ana.

²⁶Ri e'uk'ojol ri Dishon: are ri Hemdan, ri Eshb'an, ri Yitran, ri Keran.

²⁷Ri e'uk'ojol ri Eser: are ri B'ilhan, ri Sa'avan, ri Akan.

²⁸Ri e'uk'ojol ri Dishan: are ri Us e ri Aran.

²⁹E'are wa' ri ekinimal ri e'ajhorita: ri kinimal Lotan, ri kinimal Shob'al, ri kinimal Sib'e'on, ri kinimal Ana, ³⁰ri kinimal Dishon, ri kinimal Esa'er, ri kinimal Dishan. E'are wa' ri ekinimal ri e'ajhorita, jeri' jacha ri ekijuq'at pa ri tinimit Se'ir.

Ri e'ajaw rech ri Edom

³¹E'are wa' ri e'ajawinel, che xe'ajawaremanik pa ri tinimit Edom aretaq chi' maja' kajawinik jun ajawinel ajisra'el.

³²Pa ri Edom k'o ri Ajawinel b'ela, uk'ojol ri B'e'or e ri u utinimit ub'i' Dinhab'a.

³³Xkamik ri B'ehla e xk'oji' kanoq pa uk'exwach ri ajawinel Yohab' uk'ojol ri Serah Ajb'osra.

³⁴Kkamik ri Yohab' e kk'oji' kanoq pa uk'exwach ri ajawinel Husham, ri utinimit are kitinamit ri Temanita.

³⁵Ri Husham xkamik e kk'oji' kan pa uk'exwach ri ajawinel Hada che uk'ojol ri B'edad ri are' che xe'uqajb'ej ri e'ajmadi'an par ri taq rulew ri Mo'ab', e ri utinimit ub'i' Avit.

³⁶Ri Hada xkamik e kk'oji' kan pa uk'exwach ri ajawinel Samla che ajmasreka.

³⁷Ri Samla xkamik e kk'oji' kan pa uk'exwach ri ajawinel Sha'ul, che ajrehob'ot-ha-Nahar.

³⁸Ri Sha'ul xkamik e kk'oji' kan pa uk'exwach ri ajawinel B'a'al-Hanan, uk'ojol ri Akb'or.

³⁹Ri B'a'al-Hanan, uk'ojol ri Akb'or xkamik e kk'oji' kan pa uk'exwach ri ajaw Hadad; ri utinimit ub'i Pa'u; ri rixoqil ub'i Mehetab'e'el, umi'al ri Matred, che umi'al ri Me-Sahab'.

Nik'as taq ekinimal chi ri Edom

⁴⁰E'are wa' ri kib'i ri ekinimal ri Esa'u, ri ekinimal chi pa ri kijuq'at e pa ri kik'olb'al, are wa' ri kib'i: ri kinimal ri Timna, ri kinimal ri Alva, ri kinimal Yetet, ⁴¹ri kinimal Oholib'ama, ri kinimal Ela, ri kinimal Pinon, ⁴²ri kinimal Kenaz, ri kinimal Teman, ri kinimal Mib'sar, ⁴³ri kinimal Magdi'el, ri kinimal Iram.

E'are wa' ri ekinimal ri Edom, chuwach ri kik'olb'al pa ri kulew ri e'are'. Ri Esa'u are are' utat ri Edom.

Ri Jose e ri erachalal

37¹K'atek'ut, ri Jakob' kkanaj kan pa taq ub'e ri utinimit ri utat, pa ri tinimit Kana'an.

²Are wa' ri ucholajil ri uk'aslemal ri Jakob'.

Ri Jose k'o wuqlajuj ujunab' –ri are' k'ojol ala na– ri are' ajuqu' chkech ri e'alaj taq chikop kuk' ri erachalal, ri ekal ri B'ilha e ri ekal ri Silpa, ri erixoqilal ri utat, e ri Jose kub'ij chrech ri kitat ri itzel utzijoxik ri kik'aslemal kb'anik.

³Ri Isra'el sib'alaj kuloq'oq'ej ri Jose chkiwach konojel ri e'uk'ojol, rumal rech che ri are' uk'ojol pa ri uri'job'ik; k'atek'uri' xtaqan che ub'anik arech kb'an jun utzalaj atz'yaq rech ri are' ruk' nima'q taq uq'ab'. ⁴Ri erachalal kkilo che ri kitat kuloq'oq'ej ri are', sib'alaj xkitz'i'laj ri erachalal, itzel kkil ri are', e man kekowin taj k'o jun utz tzi'j kkib'ij chrech.

Ri richik' ri Jose

⁵Ri Jose k'o jun richik' e kub'ij chkech ri erachalal; ⁶kub'ij chkech: «Chitatab'ej we wichik' ri'. ⁷Ri uj kqab'an joytaj chrech ri triko pa ri ulew e ri joytaj wech ri in kuwa'lisaj rib' e ktak'ik e ri joytaj taq iwech ix, keqeb' koq ruk' ri wech in e kkimej kib' chuwach». ⁸Ri erachalal kkib'ij chrech: «¿La xa kawaj at, at ajawinel paqawi' on ri at kujk'aji' paq'ab'?».

K'atek'uri', sib'alaj itzel chi na kkil ri are' rumal ri taq richik' e rumal ri taq utzij. ⁹Ri are' k'o jun chik richik' e kub'ij chkech ri erachalal. Kub'ij: «Ri in k'o jun chik wichik'. Ri q'ij, ri ik' e ju'lajuj ch'umil kkilukib'a' kib' chnuwach». ¹⁰Kub'ij weri' chrech ri utat e chkech ri erachalal, k'atek'ut ri utat kuyajyatej ri are' e kub'ij chrech: «Jas taq wa' we awichik' ri?', ri in, ri anan e ri e'awachalal ¿la rajawaxik che ri uj kqalukib'a' na qib' chawach?». ¹¹Ri erachalal, achixom kkina' chrech ri are', k'atek'ut ri utat reta'm weri'.

Ri erachalal ri Jose, kkik'ayij ub'i ri are'

¹²Ri erachalal, ke'kiyuq'uj ri e'alaj taq chikop rech ri kitat pa ri Sikem. ¹³Ri Isra'el kub'ij chrech ri Jose: «¿La ma tajin taj keyaq'un ri e'awachalal pa ri Sikem? Sa'j uloq, arech ri in katintaq ub'i kuk' e'are'». Kub'ij ri are': «In k'olik ri'». ¹⁴Ri utat kub'ij: «Jat e je'awila' we e'utz ri e'awachalal e ri ejupuq taq awaj e chak'ama' uloq kitzijol ri e'are' chwech». Kutaq ri are' chi pa ri lya'nik ub'ik rech ri Heb'ron e ri Jose kopan pa ri Sikem.

¹⁵Jun achi kuriqa' ri are' aretaq chi' kb'in pa ri ulew e we achi ri' kuta' chrech: «¿Jas ri katzukuj?». ¹⁶Kub'ij chrech: «Ke'in-tzukuj ri ewachalal. Chab'ij chwech, ¿jawije' keyuq'un wi ri e'are'?».

¹⁷Ri achi kub'ij: «Ri e'are' xeb'e ub'i ri' pa we jun k'olb'al ri', rumal rech che ri in xinto che xkib'ij: Jo' pa ri Dotan». Ri Jose ke'uteremb'ej ri erachalal e ke'utzukuj pa ri Dotan.

¹⁸Ri erachalal kkil ri are' chi naj na uloq e aretaq chi' maja' kopan kuk', ri e'are' kkitzukuj jas ri usub'uxik kkib'ano arech kkikamisaj ri are'.

¹⁹Kkib'ij chb'il taq kib': «¿Are ri jun achi che k'o taq richik' ri petinaq uloq! ²⁰Kamik ri' chqakamisaj ri are', chqak'yaqa' pa jun k'uwa' e kqab'ij na ri' che jun awaj xtijow ub'i ri are'; k'atek'uri' kqil na ri' jas ri kuk'isa' na ruk' taq ri richik'».

²¹Ri Rub'en kuta weri' e kuto' uwach ri are' pa kiq'ab'. Kub'ij: «Maqakoj qaq'ab' puwi' ri uk'aslemal ri are'».

²²Ri Rub'en kub'ij chkech: «Michojej ri ukik'el ri are'. Chik'yaqa' ub'i pa ri jun k'uwa' le' pa ri tz'inalik ulew, k'atek'ut mikoj ri iq'ab' puwi'». Ri are', ruk' weri' kraj kuto' uwach ri are' pa ri kiq'ab' ri erachalal e arech kuk'am b'i ri are' ruk' ri utat.

²³Aretaq chi' ri Jose kopan kuk' ri erachalal, kkesaj ri ratz'yaq chrech, ri jun ratz'yaq che k'o nima'q taq uq'ab'; ²⁴kkik'am ub'i ri are' e kkik'yaq ub'i pa ri k'uwa'. Ri jun k'uwa' ri' tononik upam, man k'o ta ja' chupam. ²⁵K'atek'uri', ket'uyi' che utijik kiwa.

K'atek'uri' kkilo che petinaq loq jun ujuq'at kech ri e'ajisma'el che chi upetik uloq pa ri Gala'ad. Ri kameyos keqam uloq ri q'ol rech sandaraka e lodano, kisuk'ub'am ri kib'e pa ri Egipto.

²⁶Ri Juda kub'ij chkech ri erachalal: «¿Jas kqach'ak ruk' we kqakamisaj ri qachalal e k'atek'uri' kqach'uq uwi' ri ukik'el? ²⁷Chqak'ayij ub'i chkech ri e'ajisma'el e maqakoj qaq'ab' puwi' ri are'; rumal rech che ri are' qachalal e qab'aqilal». K'atek'uri' ri erachalal kkita' ri utzij ri are'.

²⁸Kepe ejujun winaq E'ajmadi'an che e'ajk'ayib', ri e'are' kkesaj ri Jose pa ri jun k'uwa'. Kkik'ayij b'i ri Jose chkech ri e'ajisma'el xa ruk' juwinaq saq pwaq, k'atek'uri' ri e'are' kkik'am ub'i ri Jose pa ri Egipto. ²⁹Aretaq chi' ri Rub'en ktzalej pa ri jun k'uwa', man k'o ta chi ri Jose chupam. Kurachq'ij ri ratz'yaq. ³⁰Aretaq chi' ktzalej kuk' ri erachalal kub'ij chkech: «Ri ala man k'o ta chik; e ri in, ¿jas k'u kinb'an na wa'?».

³¹Kkik'am koq ri ratz'yaq ri Jose, kkikamisaj jun ama' k'isik' e kkikoj ri ratz'yaq pa ri ukik'el. ³²Kkitaq chrech ri kitat, ri jun ratz'yaq che k'o nima'q taq uq'ab' ruk' we tzij ri': «Ri uj xqariq weri'; qas chanik'oj we qas are ri ratz'yaq ri ak'ojol». ³³Kunik'oj ri are' e kub'ij: «¿Are ri ratz'yaq ri nuk'ojol! Jun awaj ri' xutij ub'i ri are. ¿Je'nak'uri', xuch'aqapij ri' ri Jose!». ³⁴Ri Jakob' kurachq'ij ri ratz'yaq, kukoj jun koxtar chuxe' upam e k'i q'ij kroq'ej ri uk'ojol. ³⁵Konojel ri e'uk'ojol e konojel ri e'umi'al, kkaj kkikub'isaj uk'u'x, k'atek'ut ri are' man kraj ta weri' e kub'ij: «Jayi', ri in ruk' ri nub'is kinqaj wa' ruk' ri nuk'ojol pa ri Se'ol». K'atek'uri' ri utat sib'alaj kroq'ej ri are'.

³⁶K'atek'uri', ri e'ajmadi'an, aretaq chi' ke'opan pa Egipto, kkik'ayij ri are' chrech ri Putifar, ri mencho'r achi rech ri Fara'on, che are kinimal ri elaq'b'anel ri rachoch ri Fara'on.

Ri Juda e ri Tamar

38¹K'atek'uri' pa we taq q'ij ri', ri Juda, ke'uya' kan ri erachalal e kb'e ruk' jun achi ajado'ulam che ub'i Hira. ²Chila', ri Juda kril ri umi'al jun ajkana'an che ub'i Chu'a, kuk'am ri are' e kkiriq kib'. ³Ri are' yawab' ixoq chik e kril uwach jun ral e kukoj ub'i' Er. ⁴Ri are' yawab' ixoq chi jumul e kril uwach jun ral, e kukoj ub'i' ri are' Onan. ⁵Jumul chik yawab' ixoq chik e kril uwach jun ral e kukoj ub'i' ri are' Chela. Ri ixoq ri' k'o pa Kesib' aretaq chi' kera'laj ri taq ral.

⁶Ri Juda kuk'am chrech ri nab'e'al uk'ojol ri Er, jun ixoq che ub'i Tamar. ⁷K'atek'uri' ri nab'e'al uk'ojol ri Juda, man utz ta chuwach ri Yahweh e ri Yahweh kukamisaj ri are'. ⁸K'atek'uri', ri Juda kub'ij chrech ri Onan: «Jat ruk' ri rixoqil ri awachalal e qas utz ub'anik ri achak kab'ano jacha at utzalaj b'aluk: chaya' jun rija'al ri awachalal». ⁹Ri Onan reta'm che we ija'al ri' man rech ta ri' ri are'; xajek'uri' aretaq chi' kb'e ruk' ri rixoqil ri rachalal, ri are' kuk'yaq pa ri ulew arech ri rachalal man k'o ta rija'al. ¹⁰Weri' ma utz taj chuwach ri Yahweh, k'atek'uri' xoquje' kukamisaj ub'i ri are'.

¹¹Ri Juda kub'ij chrech ri Tamar ri alib'atz: «Chatkanaj kanoq atmalka'n pa ri rachoch ri atat, chi k'ate' kk'iy na ri nuk'ojol Chela»; rumal rech che kuchomaj: «Man utz taj che we xoquje' kkamik ri are', jeri' jacha ri erachalal». Ri Tamar xb'e b'ik e kkanaj kan pa ri rachoch ri utat.

¹²Ok'owinaq chi sib'alaj q'ij e ri umi'al ri Su'a, che rixoqil ri Juda, kkamik. Aretaq chi' ok'owinaq chi ri ub'is ri Juda, kb'e ub'i pa Timna e krachi'laj ub'i ri Hira ri ajadulam, kb'e ub'i che usokaxik kiwi' ri e'uchij. ¹³Kkiya' ub'ixik chrech ri Tamar: «Ri tata' awalib' kb'e pa ri Timna arech kusokaj uwi' ri e'uchij». ¹⁴K'atek'uri' ri are' kuya' kan ri ratz'yaq rech malka'n, kuch'uq uwach ruk' ri uwi', e jewa' upo'ysam rib' kt'uyi' pa ri rokib'al ri Ena'im pa ri ub'e ri Timna. Rumal rech che krilo che ri Chela, nim chik e man kkyta ta ri are' chrech arech kokik rixoqilal.

¹⁵Ri Juda, aretaq chi' kril ri are', kuchomaj che ri are' jun ixoq kech nim ch'uti'n rumal rech che uch'uqum ri upalaj ruk' ri uwi'. ¹⁶Kb'e ruk' ri are' pa ri b'e e kub'ij chrech: «Chaya' b'e chwech arech kinb'e awuk'». Rumal rech che ri are' man reta'm taj che are ri ralib'. Kub'ij are' chrech: «Jas kaya' na chwech arech katpe at wuk'?» ¹⁷Kub'ij: «Ri in kintaq na uloq chawech jun alaj ama' chij k'o chkixo'l ri enujupuq». Kub'ij: «¿La k'o k'u jun k'utb'al kaya' kan chwech aretaq maja' kataq uloq?». ¹⁸Kub'ij chrech: «¿Jas k'utb'al kinya' kan chawech?». Kub'ij are': «Ri mulq'ab' rech t'iqomb'al, ri ab'atz' e ri ch'imi'y k'o pa aq'ab'». Kuya' chrech e kb'e ruk' e ri are' yawab' ixoq chik. ¹⁹Kwa'lijik e kel ub'ik. Kuya' kan ri ch'uqb'al upalaj e kukoj chi jumul ri ratz'yaq rech malka'n.

²⁰Ri Juda kutaq ub'i ri alaj ama' chij ruk' ri rachi'l ajadulam, arech ri ixoq kuya' uloq ri k'utb'al chi ruk' uq'ab', k'atek'ut ri are' man kuriq ta ri ixoq. ²¹Kuta' chkech ri kiwinaq ri k'olb'al: «Jawije' k'o wi ri tyoxlaj ixoq kech nim ch'uti'n, ri are' che k'o pa ri Ena'im chuchi' ri b'e?». Kkib'ij: «Waral man k'o ta jun tyoxlaj ixoq kech nim ch'uti'n».

²²Ktzelej ruk' ri Juda e kub'ij chrech: «Man xinriq ta ri are'; k'atek'uri' xoquje' ri winaq pa ri k'olb'al ri' xkib'ij: Waral man k'o ta jun tyoxlaj ixoq kech nim ch'uti'n».

²³Ri Juda kub'ij: «¿Chkanaj b'a' ri jastaq ruk'! Man kwaj taj che ketz'eb'ex qawach. Ri in qastzij xintaq ub'i ri alaj ama' chij, k'atek'uri' ri at man xariq ta ri are'».

²⁴Oxib' ik' chi aq'anoq, kopan ub'ixik chrech ri Juda we tzij ri': «Ri Tamar ri awalib', ri are' jun ixoq kech nim ch'uti'n e ri are' yawab' ixoq chik». Kub'ij ri Juda: «¿Chiwesaj loq ri are' e poroxoq!». ²⁵Aretaq chi' kesax chi uloq ri are', kutaq uloq jun tzij chrech ri tata ralib': «Ri jun achi che k'o we ujustaq wuk' ri', rumal ri are' che ri in, in yawab' ixoq chik». K'atek'uri', kub'ij chik: «Utz rilik chab'ana' jachin rech we mulq'ab' rech tiqb'al ri', we b'atz ri' e we ch'imi'y ri'». ²⁶Ri Juda kril weri' e kub'ij: «Ri are' suk' ixoq chnuwach; rumal rech che qastzij nak'ut che ri in man xinya ta ri are' chrech ri nuk'ojol Kela». K'atek'uri', mawi kuriq chi rib' ruk' ri are'.

²⁷K'atek'uri' aretaq chi' kril uwach ri ral, eyo'x ek'o pa ri uchuch upam. ²⁸K'atek'uri' aretaq chi' kril uwach, jun chkech ri eyo'x kresaj uloq ri uq'ab'; ri iyom kuchap ukoq ri uq'ab' e kukoj jun kyaq b'atz chrech e kub'ij: «Are are' xel uloq nab'e». ²⁹K'atek'uri', ri ak'al kujik' ri uq'ab' e are ri rachalal kel uloq. Ri iyom kub'ij: «Ri at xator ab'e». K'atek'uri' kukoj ub'i' ri are' Peres. ³⁰K'atek'uri' kel chi uloq ri rachalal che k'o ri kyaq b'atz' chrech ri uq'ab'; k'atek'uri', kukoj ub'i' ri are' Serah.

Ri Jose pa ri Egipto

39¹Kk'am ub'ik ri Jose pa ri Egipto. Ri Putifar, jun mencho'r achi rech ri Fara'on, che kinimal ri erajch'o'jab' ri rachoch ri Fara'on, kuloq' ri are' chkech ri e'ajisma'el che xkik'am uloq ri are'.

²Ri Yahweh xk'o'ji' ruk' ri Jose; ri are' kuxik jun utz achi pa ri uchak e kkanaj kan pa ri rachoch ri rajaw ri jun ajegipto. ³Ri rajaw krilo che ri Yahweh k'o ruk' are' e pa ri uchak, ri Yahweh kub'ano che utz kel ronojel pa uq'ab'. ⁴Ri Jose utz chuwach we achi ri' e kukojo

upataninel; ri Putifar kukoj ri are' kinimal puwi' ri rachoch e kuya' puq'ab' ri are' ronojel jastaq rech.

⁵K'atek'uri', chi pa ri jun q'ij che xukoj kan ri are' kinimal puwi' ri rachoch e che xuya' kan puqa'b' ronojel ri jastaq rech, ri Yahweh kutewchi'j ri rachoch ri ajegipto rumal ri Jose e ri tewchi'b'al rech ri Yahweh kopan puwi' ronojel ri jastaq rech pa ri rachoch e pa ri rulew. ⁶Xuya' kan ronojel ri ujustaq puq'ab' ri Jose, k'atek'uri' ruk' ri are' ri', man k'o ta chi jun jas uwach xrilij ri are', xaq xuwi chi ri uwa kutijo. Ri Jose utz winaq rilik e je'lik kka'yik.

Ri Jose e ri rixoqil Putifar

⁷K'atek'uri', ri rixoqil ri rajaw kril ri Jose e kub'ij chrech: «¡Chatq'oyol wuk' e kqariq qib'!».

⁸Ri are' man kraj taj e kub'ij chrech ri rixoqil ri rajaw: «Ri wajaw man k'o ta wuk', man krilij taj ri ujustaq k'o pa ri rachoch e xuya' kan pa nuq'ab' ronojel ri jastaq rech. ⁹¿La man nim ta ri are' chnuwach pa we rachoch? e man k'o ta jun jas uwach xuq'atij chwech, xaq xuwi ri at, rumal rech che at ri at rixoqil ri are'. ¿Jas k'u che ri' che kinb'an we nimalaj itzel ri' e kinmakun ri' chuwach ri Dyos?».

¹⁰Ri are' chjujunal q'ij kukoj uchuq'ab' arech kzijon ruk' ri Jose, k'atek'uri' ri are' man xuya ta alaj arech kk'oji' ruk' are' e che kkotz'i' ruk' ri are'.

¹¹Kuriqa' jun q'ij che ri Jose kok ub'ik pa ja arech kub'ana' ri uchak e k'atek'uri' man k'o ta jun chkech ri winaq che ke-chakun pa ja. ¹²Ri ixoq kutzuyej ub'i ri are' cho ri ratz'yaq e kub'ij chrech: «¡Chatkotz'ol wuk' e chqariqa' qib'!».

K'atek'ut, ri Jose kuya' kan ri ratz'yaq puq'ab' ri ixoq e kanimaj ub'ik chuwach. ¹³Ri ixoq, aretaq chi' krilo che xuya' kan ri ratz'yaq puq'ab' e xanimaj ub'ik, ¹⁴xoquje' kel ub'ik e ke'usik'ij ri ewinaq e'ajupaja e kub'ij chkech: «¡Chiwila'mpe'! Xuk'am uloq jun ajheb're'o chqech arech kretz'eb'ej qawach; xpe wuk' arech kkotz'i' wuk' e kqariq qib', k'atek'uri' ri in xinraqaqej nuchi'. ¹⁵Aretaq chi' xuto che ri in xinraqaqej nuchi' e che ri in xe'insik'ij ri winaq, xuya' kan ri ratz'yaq wuk', k'atek'uri', xanimaj ub'ik».

¹⁶Kuya koq ri ratz'yaq ri Jose chunaqaj ri are' e kreye'j che ri rajaw kopan pa ri rachoch. ¹⁷K'atek'uri', kub'ij weri' chrech: «Ri apataninel ajheb're'o che ri at xak'am uloq chqech, xpe wuk' arech kinkotz'i' ruk' e kqariq qib', ¹⁸k'atek'ut aretaq chi' xinraqaqej nuchi' e xe'insik'ij ri winaq, xuya' kan ri ratz'yaq wuk' e xanimaj ub'ik».

¹⁹Aretaq chi' ri rajaw ri Jose kuta' ri taq tzij che kub'ij ri rixoqil chrech: «Jewa' xub'an ri apataninel chwech'», ri are' sib'alaj xpe royowal. ²⁰Ri rajaw ri Jose kuchap ri are' e kukoj pache', pa ri jun k'olb'al jawi' ek'o wi ri e'tz'apatalik rumal ri ajawinel. K'atek'uri', ri Jose kkanaj kan pache'.

Ri Jose tz'apatalik pache'

²¹Ri Yahweh k'o ruk' ri Jose; kutoq'ob'isaj uwach e ri are' kurij utzil chuwach ri kinimal pache'. ²²Ri kinimal pache' ke'uya' kan puqa'b' ri Jose konojel ri e'tz'apatalik pache' e ronojel ri kb'an chila' are are' kb'anowik. ²³Ri kinimal pache' man k'o ta jun jas uwach krilij che xuya' kan puq'ab' ri Jose, rumal rech che ri Yahweh k'o ruk' are' e ronojel ri jastaq che kub'ano, ri Yahweh kub'an utz chrech.

Ri Jose e ri kichik' ri ekinimal ri Fara'on

40¹K'atek'uri', ri ajpajanel amaja' e ri ajb'anal kaxlanwa rech ri Fara'on kkib'an itzel chuwach ri kajaw, ri rajawinel Egipto. ²Ri Fara'on kpe royowal kuk' ri keb' e'umencho'r, ri ajpajanel amaja' e ri ajb'anal kaxlanwa, ³k'atek'uri' ke'ukoj ri e'are' elaq'ab'atalik pa ri rachoch ri kinimal ri e'rajch'ojab' ri Fara'on, pache' jawi' tz'apatal wi ri Jose. ⁴Ri kinimal ri e'rajch'ojab' ri Fara'on, kuya' ri Jose chkech arecha' kokik kipataninel, k'atek'uri' kekanaj kan chila'.

⁵Ri ekeb' ri' k'o jun kichik', xe'ichik'inik ronojel jun aq'ab', chkijunal kichik' k'o jun uk'utb'al, ri ajpajanel amaja' e ri ajb'anal kaxlanwa rech ri rajawinel Egipto, ri e'are' che etz'apatalik pache'. ⁶Aretaq chi' ri Jose kok ub'ik kuk' pa ri kik'olb'al aq'ab'il, krilo che ri e'are' kemayowik. ⁷Kuta' chkech ri emencho'r achijab' erech ri Fara'on che etzapatalik ruk' pa ri rachoch ri rajaw: «¿Jasche che qajinaq iwach pa we jun q'ij ri'?».

⁸Kkib'ij chrech: «Ri uj xqab'an jun qachik' e man k'o ta jun winaq kakowinik kub'ij chqech ri kub'ij». Ri Jose kub'ij: «¿La man ruk' ta ri Dyos k'o wi ri awatalik taq k'utb'al? Chib'ij b'a' chwech».

⁹Ri ajpajal amaja' kub'ij chrech ri Jose ri richik'. Kub'ij chrech: «Pa ri nuwichik' in, k'o chnuwach jun uche'al uva, ¹⁰k'atek'uri' ri che' k'o oxib' uq'ab'. Xas aretaq chi' ktuxnik, chanim ksi'jinik e kq'anar ri uva. ¹¹Ri upajb'al ri Fara'on k'o pa nuq'ab', kink'am koq ri uva, kinyitz' pa ri upajb'al ri Fara'on e kinya ri pajb'al puq'ab' ri Fara'on».

¹²Ri Jose kub'ij chrech: «Are wa' ri kub'ij: Ri oxib' uq'ab' ri che', are oxib' q'ij. ¹³Pa oxib' q'ij ri Fara'on kuwa'lisaj na ri' ajolom; katukoj chi na jumul ri' pa ri achak e ri at kakoj na ri' ri pajb'al ramaja' ri Fara'on pa ri uq'ab', jacha xab'an na kanoq aretaq chi' ri at, at pajanel ramaja'. ¹⁴Wene' kinana'tisaj arechi' utz chik at k'olik, wene' kb'an jun toq'ob' chwech, chab'ij b'a' jun tzij panuwi' chrech ri Fara'on, kinta' weri' chawech: chab'ij jun tzij panuwi' chrech ri Fara'on arecha' kinel ub'i waral; ¹⁵rumal rech che xink'am uloq chi pa ri kulew ri e'ajheb're'o uloq, k'atek'uri', waral man k'o ta xinb'ano che rumal kinokisax pache'».

¹⁶Ri ajb'anal kaxlanwa krilo che utz ri kub'ij ri Jose, ri are' kub'ij: «Xoquje' ri in pa ri nuwichik' k'o pa nujolom oxib' chakach saq taq kaxlanwa. ¹⁷Pa ri jun chakach che k'o ajsik, k'o ronojel uwach kaxlanwa che kutij ri Fara'on e ri echikop ajuwokaj kkitijo pa ri chakach che k'o pa nujolom». ¹⁸Ri Jose kub'ij chrech: «Wa' weri' kub'ij. Ri oxib' chikach are oxib' q'ij. ¹⁹Pa oxib' q'ij ri Fara'on kuyak na ri' ri ajolom; katuxekb'a na cho jun che' e ri echikop ajuwokaj kekitija' na ri' ri ati'ojal».

²⁰K'atek'uri', pa oxib' q'ij, aretaq chi' ri Fara'on ktz'aaqat ujunab', ri are' kub'an jun ula'nik chkech konojel ri e'upataninel, k'atek'uri' xeresaj pache' ri ajpajnel amaja' e ri ajb'anal kaxlanwa chkiwach ri e'upataninel. ²¹Kukoj chi jumul ri ajpajnel amaja' pa ri uchak e ri are' kukoj chi ri pajb'al pa ri uq'ab' ri Fara'on, ²²k'atek'uri', ri ajb'anal kaxlanwa kuxekb'a' cho jun che', jeri' jacha ri utzij ri Jose; ²³k'atek'ut, ri kinimal e'ajpajnel ri amaja' man kna'taj ta ri Jose chrech.

Ri taq richik' ri Fara'on

41¹K'atek'uri', keb' junab' chi apanoq ri Fara'on k'o jun richik'. Ri are' k'o chunaqaj ri uchi' ri Nilo, ²e xas pa ri Nilo ke'el uloq wuqub' chom e je'lik taq wakax e kekanaj kan che wa'im pa taq ri q'ayes. ³K'atek'uri', xoquje' ke'el chi uloq wuqub' b'aaq e b'isb'al taq wakax xas pa ri Nilo e kekanaj kan kuk' ri ewuqub' wakax chik chuchi' ri Nilo. ⁴K'atek'uri', ri eb'aaq e b'isb'al taq wakax ke'kitij ub'ik ri wuqub' chom e je'lik taq wakax. K'atek'uri' ri Fara'on kk'astajik.

⁵Ri are' kwar chi jumul e k'o jun richik' chik. Wuqub' uwach triko, chom e utz, k'o cho xa jun uqab' triko. ⁶K'atek'uri', wuqub' uwach triko chik, b'aq kel uloq e k'atinaq rumal ri kyaqiq' rech ri relb'alq'ij kk'iy chunaqaj ri wuqub' chom e'utz uwach triko. ⁷K'atek'uri', ri wuqub' b'aq uwach triko kutij ub'i ri chom e nojinaq uwach triko. Ri Fara'on kk'astajik e weri' xa jun richik'.

⁸Pa ri aq'ab'il ri' k'ax k'o ri ruxlab'al e ke'usik'ij konojel ri saq kiwach che ri ch'ob'nik pa ri Egipto e konojel ri winaq che sib'alaj keta'mb'al, k'atek'uri' ri Fara'on kub'ij chkech ri richik', k'atek'ut man k'o ta jun winaq kkowinik che uch'ob'ik chuwach ri Fara'on. ⁹K'atek'uri' ri nim ajpajnel amaja' kub'ij chrech ri Fara'on: «Kamik ri' in kna'taj chwech ri numak. ¹⁰Ri Fara'on xyakataj royowal chkech ri e'upataninel e xinuya' pa laq'ab'nik pa ri rachoch ri kinimal ri e'ajch'o'jab', ri in e ri kinimal ri ajb'anal kaxlanwa. ¹¹Ri uj k'o jun qichik' xqab'an jun aq'ab', ri in e ri are'; chjunal qichik' k'o ri kub'ij. ¹²Chila' quk' k'o jun ala ajheb're'o, pataninel chrech ri kinimal ri e'ajch'o'jab'. Xqab'ij ri qichik' crhech are' e xuya' ub'ixik chqech ri ucholaj; xuya' ri ucholaj chqech chjunal ri qichik'. ¹³K'atek'uri', jacha xub'ij ri are' chqech, jeri' xb'antajik, ri in xinok chi na jumul pa ri nuchak e ri are' xxekab'axik cho jun che'».

¹⁴Ri Fara'on kusik'ij ri Jose. Aninaq kk'am la' uloq ri are' qas pache' uloq. Kusokaj ri rismachi', kujal ri ratz'yaq e kok pa ri rachoch ri Fara'on. ¹⁵Ri Fara'on kub'ij chrech ri Jose: «Ri in k'o jun wichik' xinb'ano e man k'o ta jun winaq kkowin che uch'ob'ik ri kub'ij. K'atek'ut, ri in nutom utzijol che ri at, aretaq chi' kata jun ichik' katkowin che uch'ob'ik ri kub'ij». ¹⁶Ri Jose kub'ij chrech ri Fara'on: «Man in taj, are' ri Dyos kuya na ub'ixik ucholajil chrech ri Fara'on».

¹⁷Ri Fara'on kub'ij ri rich'ik' chrech ri Jose: «Pa ri wichik', ri in, in k'o chuchi' ri Nilo, ¹⁸k'atek'uri', chi pa ri Nilo ke'el uloq wuqub' echom e eje'lik taq wakax che kekanaj kan pa ri q'ayes. ¹⁹K'atek'uri', ewuqub' wakax chik eb'aq e eb'isb'al, ke'el uloq chkij ri ewuqub' chik; ri in man wilom taj jun b'aq e b'isb'al wakax jacha we nik'aj ri' pa ronojel ri tinimit. ²⁰Ri eb'aq e eb'isb'al taq wakax kkitij ub'i ri ewuqub' nab'e taq wakax, ri echom e eje'lik, ²¹e aretaq chi' ri e'are' k'o chik chkipam, man q'alaj taj che xtitaq kumal; ri kek'ayik jeri' jacha nab'e kanoq. K'atek'uri' xink'astajik. ²²Xoquje', xinwil pa jun wichik' chik, che k'o wuqub' uwach triko che k'o cho xa jun uq'ab' triko, nojinaq e je'lik. ²³K'atek'ut, wuqub' uwach triko chik, chaqi'j, matz' e k'atinaq rumal ri kyaqiq' rech ri relb'alq'ij, kk'iyik chuwach chi aq'anoq ri enika'aj chik. ²⁴K'atek'uri' ri matz' taq uwach triko kkitij ub'i ri wuqub' je'lik taq uwach triko. Ri in xinb'ij weri' chkech ri ech'ob'nel taq winaq, k'atek'ut, man k'o ta jun kakowin che ub'ixik chwech ri kub'ij weri'.

²⁵Ri Jose kub'ij chrech ri Fara'on: «Ri richik' ri Fara'on xa junam: Ri Dyos xuya' ub'ixik chrech ri Fara'on ri jastaq che kub'an na. ²⁶Ri wuqub' je'lik taq wakax, weri' wuqub' junab' jawi' k'o wi sib'alaj uwach ri uwachulew e ri wuqub' uwach je'lik taq triko, xoquje', weri' wuqub' junab'; weri' xa jun chi ichik'. ²⁷Ri wuqub' b'aq e b'isb'al taq wakax che ke'el uloq chkij ri wuqub' chik, wa' wuqub' junab' e ri wuqub' matz' uwach triko che k'atinaq rumal ri kyaqiq' rech ri relb'alq'ij, weri' wuqub' junab' rech wi'jal.

²⁸Are wa' ri tzij xe'imb'ij in chrech ri Fara'on: Ri Dyos xuk'ut chuwach ri Fara'on ri jastaq che kub'an na. ²⁹Kpe na ri' wuqub' junab' rech nim utzil pa ronojel ri tinimit rech ri Egipto. ³⁰Katek'uri' kpe chi na ri' wuqub' junab' rech wi'jal; man kna'taj ta chi ri' ronojel ri nim utzil pa ri tinimit rech ri Egipto e ri wi'jal kukamisaj na ri' ronojel ri tinimit. ³¹Man kch'ob'taj ta chi jumul ri' ri nim utzil pa ri tinimit, rumal we wi'jal ri', che kpe na ri'; ³²K'atek'uri' che kamul we ichik' xub'an ri Fara'on, kub'ij wa' che ri jastaq ri' qastzij xuchomaj ri Dyos e ri Dyos chi xaqb'i' wa' kub'an na ri' ri are'.

³³Xa jek'uri', ukamik ri', ri Fara'on chrila' b'a' jun achi che k'o sib'alaj' unojib'al e reta'mb'al e chukojo' b'a' ri are' chuwach ri tinimit Egipto. ³⁴Chub'ana' b'a' weri' ri Fara'on, che'ukojo' b'a' e'ajtinimit e'ajwaral chuwach ri tinimit e chumolo' b'a' ri uro' uch'aqapil ri utinimit ri Egipto aretaq chi' k'o ri wuqub' junab' rech utzil. ³⁵E'are' ri e'ajtinimit ri' rech waral kemolowik ronojel ri wa rech we utz taq junab' ri' che petinaq uloq, chkimolo' ri triko chuxe' raqan uq'ab' ri ukowinem ri Fara'on -chkimolo' ri wa pa ri taq tinimit e chkik'olo'-. ³⁶We wa ri' kkanaj kanoq pa ri tinimit e kk'ol kanoq ri rech ri wuqub' utz taq junab' rech ri junab' jawi' kpe na wi ri wi'jal pa ri tinimit rech ri Egipto e xa jek'uri', ri amaq' man kchup ta uwach ri' rumal ri wi'jal».

Ri Jose, na'b'e ajk'amalb'e

³⁷Ri utzij ri Jose utz chuwach ri Fara'on e chkiwach konojel ri e'upataninel. ³⁸Ri Fara'on kub'ij chkech ri erapataninel: «¿La kujkowin churiqik jun achi jeri' jacha ri are', che k'o ri ruxlab'al ri Dyos ruk' ri are'?».

³⁹K'atek'uri', ri Fara'on kub'ij chrech ri Jose: «Kamik ri', che ri Dyos xuk'ut chawach ronojel we jastaq ri', man k'o ta jun winaq wa' che jewa' ri uno'jib'al e ri reta'mb'al k'olik jacha ri awech at. ⁴⁰Ri at, katkanaj kan wa' at k'amal b'e pa ri wachoch; konojel ri enuwinaq kekanaj kan chuxe' ri ataqanik; xuwi ri nutem in, nim ri' chawach». ⁴¹Ri Fara'on kub'ij chrech ri Jose: «Je' nak'utu, ri in katinkojo at k'amal b'e chrech ronojel ri ramaq' ri Egipto».

⁴²K'atek'uri', ri Fara'on kuk'am ukoq ri umulq'ab' cho ri uq'ab' e kukoj chrech ri uq'ab' ri Jose, kukoj chrech nik'aj taq atz'yaq b'anom ruk' utzalaj taq lino e kukoj cho ri uqul q'an taq pwaq chachal. ⁴³K'atek'uri' kuk'am ub'ik ri are' puwi' ri ukab' uch'ich' e kkiraqaqej kichi' enab'e ub'ik chuwach ri are': «¡Ab'rek!». Jeri' ukojik k'amal b'e ri are' xub'an chrech pa ronojel ri amaq' ri Egipto.

⁴⁴K'atek'uri' ri Fara'on kub'ij chech ri Jose: «¡In ri in Fara'on!: Xuwi awumal ri at, pa ronojel ri Egipto, jun winaq kuyak na ri uq'ab' on ri raqan». ⁴⁵Rumal ne ri' ri Fara'on kukoj chech ub'i' Jose Safnat-Pane'ah, k'atek'uri' kuya' chech rixoqil ri Asnat, ral ri Poti-Fera, chuchqajaw pa ri On. Ri Jose xk'oji' requelem puwi' ri ramaq' ri Egipto.

⁴⁶K'atek'uri', ri Jose k'o juwinaq lajuz unjab' aretaq chi' kok ub'i chuwach ri Fara'on rajawinel ri Egipto, ri Jose xel ub'ik chuwach ri Fara'on e xe'b'inoq pa ronojel ri ramaq' ri Egipto. ⁴⁷Pa ri wuqub' junab' rech nim utzil, ri uwachulew kuya' sib'alaj uwach. ⁴⁸Ri are' kumolo ronojel ri wa rech ri wuqub' junab' aretaq chi' k'o utzil pa ri amaq' Egipto, k'atek'uri', kuk'olo pa taq ri tinimit. Kukoj pa ronojel tinimit ri jetaq wa che kuya ri uwachulew, naqaj chrech chjunal tinimit. ⁴⁹Ri Jose kuk'ol ri triko jeri' jacha ri sanyeb' rech ri polow, sib'alaj xib'al nim e rumal nak'uri' man krejalaj ta chik, rumal rech che kq'ax uwi' chrech ronojel pajb'al.

Ri e'uk'ojol ri Jose

⁵⁰Chuxe' taq kanoq ri junab' che kpe ri wi'jal, ri Jose xk'oji' keb' uk'ojol che xe'ril kiwach ri Asnat, ri are' che umi'al ri Poti-Fera, che chuchqajaw pa ri On. ⁵¹Ri Jose kukoj ub'i' ri nab'e'al Manasses, rumal rech che kub'ij: «Are ri Dyos xb'anowik che ri in ma kinna'tisaj ta chi ronojel ri jetaq k'ax nuriqom e ri rachoch ri nutat», ⁵²k'atek'uri' kukoj chech ri ukab' uk'ojol Efra'im, rumal rech che kub'ij: «Ri Dyos kub'an chwech che ri in utz xe'eloq ri nuk'aslemal pa ri tinimit rech ri nuk'axk'ol».

⁵³Aretaq chi' xkis ri wuqub' junab' rech nim utzil pa ri amaq', ⁵⁴kuchaple'j ri wuqub' junab' chik rech wi'jal, jeri' jacha xub'ij ri Jose: Kk'o'ji' na wija'l pa ronojel ri tinimit Egipto. K'atek'ut pa ronojel ri tinimit Egipto k'o kaxlanwa. ⁵⁵K'atek'uri' ronojel ri tinimit Egipto kuna' ri wi'jal e ri winaq kkiraqaqej kichi', kkita' kaxlanwa chrech ri Fara'on, k'atek'ut ri are' kub'ij chkech konojel ri e'ajegipto: «Jix ruk' ri Jose e chib'ana' ri kub'ij na are' chiwech».

⁵⁶Rumal rech che k'o ri wi'jal pa ronojel ri amaq, ri Jose kujaq ri taq uk'uja ri triko e kuk'ayij ri triko chkech ri e'ajegipto. Sib'alaj wi'jal chi na k'o pa ri amaq' Egipto, ⁵⁷k'atek'uri', konojel taq tinimit chik, kepe pa ri Egipto, che uloq'ik ri triko chrech ri Jose, rumal rech che k'o ri sib'alaj wi'jal pa ronojel ri uwachulew.

Ri erachalal ri Jose pa ri Egipto

42¹Ri Jakob' krilo che kk'ayix ri triko pa Egipto e kub'ij chkech ri e'uk'ojol: «¿Jasche ri ix kika'yej iwib'?».²K'atek'uri' kub'ij chkech: «Je nak'ut; ri in xinwetamaj che kk'ayix triko pa ri Egipto. Jix b'a' jela' e jiloq'o' uloq qech ri triko, arech ri uj kujk'asi'k e man kujkam taj». ³Ri elajuj rachalal ri Jose, xeqaj ub'ik pa ri ub'e ri Egipto arech ke'kiloq'o uloq ri triko. ⁴K'atek'ut ri B'enjamin che rachalal ri Jose, ri Jakob' man kutaq ta ub'ik ri are' kuk' ri erachalal, rumal rech che kub'ij: «¿Wene' k'o jun jas uwach kuk'ulmaj!».

⁵Ri e'uk'ojol ri Isra'el kepe uloq chkixo'l nik'aj taq winaq chik arech ke'kiloq'o ri triko; rumal rech che k'o ri wi'jal pa ri tinimit Kana'an. ⁶K'atek'uri' ri Jose are ajaw puwi' ronojel amaq' e xas are are' kk'ayin ri triko chkech konojel ri winaq chuwachulew. Ri erachalal ri Jose kepe uloq e kkiqasaj ri kiwach cho ri ulew chuwach ri are'.

⁷Aretaq chi' ri Jose ke'ril ri erachalal, kreta'maj kiwach, k'atek'ut ke'uch'ab'ej jeri' jacha jun kaxlan winaq e ruk' k'ax kch'aw chkech. Kub'ij chkech: «¿Jawi' kixpe wi?».⁸Kakib'ij chrech: «Ri uj, ujajkana'an, xujpe che uloq'ik triko». ⁸Ri Jose kreta'maj kiwach ri erachalal, k'atek'ut ri e'are' man xketa'maj ta uwach ri are'.

⁹Ri Jose kna'taj chrech ri taq richik' pakiwi' ri e'e'are' e kub'ij chkech: «Ri ix xa ixk'ak'anel; xa xixpe che uk'ak'alexik jachike qajinaq wi ri tinimit». ¹⁰Kakib'ij chrech: «Man je ta ri', qajaw; ri e'apataninel are xepe che uloq'ik ri kiwa. ¹¹Ri uj qonojel uj uk'ojol xa jun chi achi; ri uj qastzij uj utz taq winaq, ri uj, uj apataninel, man xa ta ujk'ak'anel chrech ri tinimit».

¹²Kub'ij chkech: «Man je taj. Ri ix xixpe che uk'ak'alexik jachike qajinaq wi ri tinimit». ¹³Kakib'ij: «Ri e'apataninel ekab'lajuj achalaxik, ri uj, uj uk'ojol xaq jun chi achi che ajkana'an; ri ch'i'p kanajinaq kan ruk' ri qatat e ri jun chik xkamik». ¹⁴Ri Jose kub'ij chkech: «Qastzij ri nutzij xinb'ij chiwech, ri ix, xa ix k'ak'anel che ri tinimit. ¹⁵Rumal weri' kixq'ax na pa ri k'ax, itza rumal ri uk'aslemal ri Fara'on! Ri ix man kixel ta ub'ik pa we k'olb'al ri' we man kape na ri ch'ip. ¹⁶Chitaqa' ub'i jun chiwech ix, arech kuk'ama' uloq ri iwachalal; k'atek'ut ri ix kixb'e pa che'. Ruk' wa' weri' kqil na ri itzij che xijikab'a' ub'ixik; jeri' retama'xik kqab'ano we qastzij kixhch'awik. We man je taj, rumal ri uk'aslemal ri Fara'on! ri ix, ixk'ak'anel chrech ri tinimit». ¹⁷K'atek'uri', ke'ukojo kelaq'ab'axik oxib' q'ij.

¹⁸Kab'ij chi aq'anoq, ri Jose kub'ij chkech: «Chib'ana' weri' e ri ix kixk'asi' na wa'; ri in xoquje' kinna' wib' chuwach ri Dyos! ¹⁹We qastzij ix utz taq winaq, jun chiwech ix achalaxik, chkanaj kan pa che' jawi' ix k'o wi ri' e ri enik'aj chik, jix b'a' e chik'ama' ub'ik ri triko che sib'alaj rajawaxik pa taq ri iwachoch rumal ri wi'jal. ²⁰K'atek'uri' kik'am na uloq ri ch'i'p chnuwach; xa jek'uri' kilitajik che qastzij ri kib'ij e man kixkam ta ri'». jJeri' kakib'ano ri e'are'! ²¹K'atek'uri', kkib'ij ch'ib'il kib': «¿Je' na k'ut! Ri uj, uj ajmakib' chrech ri

qachalal; ri uj xqil ri k'ax xuriq ri ruxlab'al aretaq chi' xuta' chqech che kqatoq'ob'isaj uwach ri uk'aslemal e ri uj man xqata' ta ri utzij! Rumal wa' weri', ri uj, uj k'o pa we k'ax ri'».

²²Ri Rub'en kub'ij chkech: «¿La man xinb'ij ta ri' chiweh: mixmakun rumal we ak'al ri', k'atek'ut ri ix man xita' ta ri nutzij?, e kamik ri' kch'a' ri ukik'el chqech». ²³K'atek'uri', ri e'are' man keta'm taj che ri Jose kuch'ob' ri kkib'ij weri', rumal rech che k'o jun q'axal kitzij. ²⁴Ri Jose kel ub'i kuk' e koq'ik, k'atek'uri', ktzalej chi uloq e ke'uch'ab'ej; kuk'am ukoq chkixo'l ri Sime'on e kuxim ri are' chkiwach.

Ri e'uk'ojol ri Jakob' ketzalej Kana'an

²⁵K'atek'uri' ri Jose ktaqanik che knojisax ri kikoxtar chrech ri triko, che ktzalejisax ri kipwaq pa taq ri kikoxtar e che kya' ub'i kiwa rech ri kib'e; jeri' nak'ut xb'an chkech. ²⁶Ri e'are' kkik'am ub'i ri kitriko cho taq ri kib'urix e keb'e ub'ik. ²⁷Aretaq chi' chaq'ab' chik, jun chkech kujaq ri ukoxtar rech utriko arech kuya' uwa ri ub'urix, k'atek'uri' kril ri upwaq pa ri uchi' ri koxtar. ²⁸Kub'ij chkech ri erachalal: «¿Xtzalejisax uloq ri nupwaq; k'o pa ri «nukoxtar rech ri triko!». K'atek'uri' ri e'are' kq'oxow kanima' e kkib'ij chb'il taq kib': «¿Jas wa' weri' che xub'an ri Dyos chqech?».

²⁹Aretaq chi' ke'opan chuwach ri Jakob' ri kitat, pa ri amaq' rech ri Kana'an, kkib'ij chrech ronojel ri jastaq xkik'ulmaj: ³⁰«Ri achi, ajaw pa ri tinimit, k'ax qach'ab'exik xub'ano e xuchomaj che ri uj xa ujk'ak'anel che ri utinimit. ³¹Ri uj xqab'ij chrech: Ri uj, uj utz taq winaq, man uj k'ak'anel ta chrech ri tinimit. ³²Ri uj, ujkab'lajuj achalaxik, uj uk'ojol jun chi tatzel, jun chqech xkamik e ri ch'i'p kamik ri k'o kan ruk' ri qatat pa ri tinimit Kana'an».

³³K'atek'ut, ri achi che are ajaw chrech ri tinimit xub'ij chqech: Chiya'a' kanoq wuk' jun chiwech ri ix achalaxik, chik'ama' ub'ik ri wa arech kixto'taj ix e ri ewalk'uwa'l chuwach ri wi'jal e jix ub'ik. ³⁴K'atek'ut, chik'ama' uloq chnuwach ri ch'i'p ichaq' e xa jeri' nakuri', ri in kinweta'maj che ri ix man ix k'ak'anel ta chrech ri tinimit e che qastzij ix utz taq winaq. K'atek'uri', ri in kintzalejisaj na ri' chiwech ri iwachalal e ri ix kixkowin na ri' kixb'in pa ri tinimit».

³⁵K'atek'uri', aretaq chi' kijam ri kikoxtar, konojel k'o pa ri kikoxtar ri kipwaq. Ri e'are' e ri kitat, aretaq chi' kkil ri pwaq, kkix'e'j kib'. ³⁶Ri kitat Jakob', kub'ij chkech: «¿Ri ix man k'o ta jun nuk'ojol kiya kanoq: ri Jose xkamik, ri Sime'on man k'o ta chi quk' waral, e ri ix kiwaj kik'am ub'ik ri B'enjamin! ;K'o panuwi' ronojel ri k'ax!».

³⁷Ri Rub'en kub'ij chrech ri utat: «Kekam na ri' ri keb' nuk'ojol we ri in man kintzalejisaj ta chawech ri B'enjamin. Chaya' kan weri' pa nuq'ab' ri in, e ri in kintzalejisaj na ri' ri are' chawech». ³⁸Ri Jakob' kub'ij chkech: «Ri nuk'ojol man kb'e ta ri' iwuk', rumal rech che ri rachalal kaminaq chik e xaq utukel chi ri are' k'o wuk'. We k'o kuk'ulmaj pa ri ib'e, ri ix nak'uri' kiqasan ub'i' ri' ri saq taq nuwi' pa ri Se'ol».

Ri e'uk'ojol ri Jakob' ketzalej ub'ik, e kkik'am ub'i ri B'enjamin

43¹Ri wi'jal sib'alaj k'ax kub'an pa ri tinimit. ²Aretaq chi' xkik'is utijik ronojel ri triko che xkik'ama' ri e'are' chi tza pa ri Egipto uloq, ri kitat kub'ij chkech: «Chixtzalejoq e ji'loq'o' uloq keb' oxib' qawa».

³Ri Juda kub'ij chrech: «We achi ri' utz ub'ixik xub'an chqech: Ri ix mixpe uloq chnuwach we man iwuk'am uloq ri iwachalal iwuk'. ⁴We ri at kaya' alaj che kb'e ri qachalal

kuk', ri uj kujb'e ub'ik e kqaloq' o uloq ri wa, ⁵k'atek'ut we man kaya' ta alaj, man kujb'e ta ri', rumal rech che ri achi xub'ij chqech: Mixpe uloq chnuwach we man iwuk'am uloq ri iwachalal iwuk'».

⁶Ri Isra'el kub'ij: «¿Jasche, che xib'an ri itzel chwech aretaq chi' xiya' ub'ixik chrech ri jun achi ri' che k'o chi na jun iwachalal?». ⁷Kkib'ij: «Are ri jun achi ri' xumajij uk'otik qachi' paqawi' uj e pakiwi' ri iqija'al. Xub'ij: ¿La k'as na ri itat kamik? ¿La k'o na jun iwachalal? K'atek'uri' ri uj xqab'ij ri saqalajtziq chuwach. ¿La kujkowin k'ut ri uj chreta'maxik che ri are' kub'ij na ri' chqech: Chik'ama' uloq ri iwachalal?».

⁸Ri Juda kub'ij chrech ri utat Isra'el: «Chaya' alaj che kb'e ub'ik ri ala wuk'; ¡chujwa'lijoq! ¡Jo' b'a'!, xa jeri nak'uwa' kujk'asi'k e man kujkam ta ri', ri uj, ri at e ri eqalk'uwa'l. ⁹In kinya' kan ri nutzij chawech puwi' ri are'; ri at chwech ri in kata na ri are' we man xink'am ta chi uloq. Ri in, wema kintzalijsaj ta chi uloq ri are' awuk', k'o jun numak chawach pa junalik. ¹⁰Ri uj, weta mat xujb'eytajik, ujtzalejinaq chi nu uloq ri'».

¹¹Ri kitat Isra'el, kub'ij chqech: «¡We jeri', utz nak'uri'! Chib'ana' b'a'; chik'ama' ub'ik pa ri ikoxtar utzalaj taq jastaq rech we qatinimit, chik'ama' ub'ik nik'aj taq sipanik chrech ri jun achi, jub'iq' b'alsamo, jub'iq' uwa'lche', jub'iq' engomado rech ri rulewal ri adragante, ladano, pistaches e almendras. ¹²Chik'ama' ub'ik kamul chi na ri pwaq kik'am ub'ik e ketzalejisaj chi na ri pwaq che k'o uloq chuchi' ri ikoxtar rech triko; wene xa xesachik. ¹³Chik'ama' ub'ik ri iwachalal e jix ub'ik. Chixtzalij b'a' b'i ruk' ri jun achi. ¹⁴K'atek'uri' are ta b'a' ri Are'-Sadday kb'anowik che kiriq toq'ob' chuwach ri jun achi' arech kutzalejisaj uloq chiwech ri jun chik iwachalal e we B'enjamin ri'. K'atek'uri', we rajawaxik che ri in ke'intzaq ri ewak'uwa'l, jas ta ne' kqab'an chrech».

Ri ukab' b'inem chuwach ri Jose

¹⁵Ri achijab' kkik'am ub'ik we sipanik ri', kkikamulij ub'i uk'amik ri saq pwaq, xoquje' kkik'am ub'i ri B'enjamin, kexuli' ub'i pa ri ub'e ri Egipto e kkik'utu kib' chuwach ri Jose.

¹⁶Aretaq chi' ri Jose krilo che k'o ub'i ri B'enjamin chkixo'l, kub'ij chrech ri k'amal b'e pa ri rachoch: «Che' ak'ama' ub'i we achijab' ri' cho ri wachoch, chakamisaj jun chqech ri awaj, je'lik ub'anik kab'ano, rumal rech che we achijab' ri' kewa' wa' wuk' paq'ij». ¹⁷Ri jun achi kub'ano ri jastaq, jacha xub'ij ri Jose chrech e ke'uk'am ub'i ri achijab' pa ri rachoch ri Jose.

¹⁸Ri achijab' kkixib'ij kib' aretaq chi' kek'am ub'i pa ri rachoch ri Jose e kkib'ij: «Are rumal ri' ri saq pwaq che xtzalixik pa taq ri qakoxtar ri jumul kanoq, che kujk'am uloq waral; kujch'a'y na wa' e kujokisax wa' uj ajpataninel, xoquje' jeri' na wa' ri eqab'urix». ¹⁹Xeqib' ruk' ri k'amal b'e pa ri rachoch ri Jose e kkib'ij chrech chi pa ri rokib'al ri ja: ²⁰«Chatoq'ob'isaj qawach ajaw; ri uj nab'e xujb'e che uloq'ik qawa. ²¹K'atek'uri', aretaq chi' xujopan pa ri qak'olb'al jawi' kqaq'axij jun aq'ab', xqator ri qakoxtar triko, xqilo che ri saq pwaq k'o chuchi' ri qakoxtar, sib'alaj al e xqatzalij chi uloq. ²²E ri uj qak'amom chi uloq nik'aj saq pwaq chik rech kqaloq' ub'ik ri qawa. Man qeta'm taj jachin xukoj ri saq pwaq pa ri ukoxtar qatriko». ²³K'atek'uri' kub'ij chqech: «Chkanaj b'a' ri utzil iwuk', mixib'ij iwib': Ri Udyos e ri Udyos ri itat are are' xya'ow ri jun sipanik pa ri koxtar rech itriko. Ri saq pwaq che iwech ix k'o chi wuk'». K'atek'uri' kuk'am uloq chkiwach ri Sime'on.

²⁴Ri achi ke'u'okisaj pa ri rachoch ri Jose; kuya kija' arech kkich'aj ri kqan, xoquje' kuya' ri kiq'ayes ri ekib'urix. ²⁵Ri e'are' kkisuk'umaj ri sipanik e xkeye'j kopan ri Jose paq'ij, rumal rech che xketa'maj che ri are' ku'tija' ri uwa chila'.

²⁶Aretaq chi' xok ub'ik ri Jose pa ri rachoch, kkijach chrech ri jun sipanik che kik'amom ub'i kuk' e xkimej kib' cho ri ulew chuwach ri are'. ²⁷Kuya jun rutzil kiwach e kub'ij chkech: «Ri itat che nim winaq chik che xitzijoj chwech ¿la utz uwach?, ¿la k'as na?». ²⁸Kkib'ij chrech: «Utz uwach ri apataninel, che are ri qatat; ri are' k'as na». K'atek'uri', kkiqasaj kib' cho ri ulew e kkimej kib'.

²⁹Ri Jose kuyak ri uwoq'och, kril ri B'enjamin, ri ral ri unan, k'atek'uri', kub'ij: «¿La are wa' ri ch'i'p chixo'l che xitzijoj chwech?». Kutz'aqatisaj ri utzij e kub'ij: «Chuya' b'a ri utzil ri Dyos chawech nuk'ojol».

³⁰Ri Jose kukoj anim rumal che kq'utut ranima' che ri uchaq' e kraj koq'ik, kok ub'ik pa ri uk'olb'al e chila' koq' wi. ³¹K'atek'uri', kuch'aj uwach, kel uloq e kukoch'ej ri roq'ej e kub'ij: «Chiq'axej ri wa».

³²Kkiq'axej ri uwa ri are' pa jun chik k'olib'al e pa jun chik k'olib'al ri kech e'are', xoquje' pa jun chik k'olib'al ri kiwa ri e'ajegipto, rumal rech che ri e'ajegipto man kkich'ij taj kewa' kuk' ri e'ajheb're'o: weri' itzel chkiwach ri e'are'. ³³Ket'uyi' chuwach ri are', kkicholej kib' jeri' jachin ri nab'e'al e ri k'isb'al; e chkib'il kib' ksach kik'u'x. ³⁴Ri Jose ruk' ri uwa kuk'am ukoq kiwa ri e'are' e kuya' chkech e ri uwa ri B'enjamin uro'mul china unimal chuwach ri kech konojel. Kkitij ri amaja' e keq'ab'ar ruk' ri Jose.

Ri B'enjamin kkanaj pa ri Egipto

44¹Ri Jose, jewa' ktaqan chrech ri umarto'm pa rachoch: «Chanojisaj che wa ri taq kikoxtar we achijab' ri' ruk' ronojel ri katkowin chrech e kakoj ri pwaq chuchi' ri ukoxtar kitriko. ²K'atek'uri', ri nupajb'al amaja', ri jun saq pwaq pajb'al kaya ub'ik chuchi' ri ukoxtar utriko ri ch'i'p, xoquje' ri pwaq rech ri utriko». Jeri' kub'an ri are' jacha xub'ij ri Jose.

³Aretaq chi' kpakak uloq ri uxe' kaj, xejach ub'i ri achijab' ruk' taq ri ekib'urix. ⁴Maja' naj e'elenaq ub'ik chrech ri tinimit aretaq chi' ri Jose kub'ij chrech ri umarto'm: «¿Chatwa'lijoq! Je'awoqataj ri e'achijab' ri' e aretaq ke'ariqo, kab'ij chkech: ¿Jasche che ri ix itzel utojb'alil ri utzil xib'ano? ⁵¿Jasche che xiwelaq'aj uloq ri saq pwaq pajb'al amaja' rech ri wajaw e xoquje' jawi' kpajan chrech ri saqil. Sib'alaj itzel ri xib'ano».

⁶Ri marto'm xe'uriqua' e xub'ij we jetaq tzij chkech ri'. ⁷Ri e'are' kkib'ij: «¿Jasche jeri' kch'aw ri wajaw? ¿Man qab'anom ta jun jas uwach che je'wa'! ⁸Chawilampe', ri uj xqatzalij ri saq pwaq chi pa ri Kana'an uloq che xqariq chuchi' ri ukoxtar qatriko. ¿La kqilaq'aj k'u uloq pa ri rachoch ri awajaw saq pwaq on q'an pwaq? ⁹Ri jun chkech ri apataninel che kriqitaj ruk' ri pajb'al amaja', chkamoq e ri enik'aj chik kujokik e'upataninel ri awajaw».

¹⁰Ri marto'm kub'ij: «Jeri' kb'antajik jacha ri tzij kib'ij: ri jun che kriqitaj ri pajb'al amaja' ruk', kokik nupataninel e ri nik'aj chik kixkuytajik».

¹¹K'atek'uri', aninaq kkiqasaj ri kikoxtar cho ri ulew e chkijujunal xkitor uchi'. ¹²Ri are' kumajij utzukuruk' ruk' ri nab'e'al e kuk'is ruk' ri ch'i'p; k'atek'uri' xriqatajik ri jun pajb'al amaja' pa ri koxtar utriko ri B'enjamin. ¹³K'atek'uri', ri e'are' xkijis ri katz'yaq e konojel ruk' ri kib'urix che reqam ri keqa'n, xetzalij chi jumul pa ri tinimit.

¹⁴Ri Juda e ri erachalal ke'ok pa ri rachoch ri Jose jawi' k'o wi ri are' e xkiqasaj kib' cho ri ulew chuwach ri are'.

¹⁵Ri Jose kub'ij chkech: «¿Jas wa' we xib'ano ri'? ¿La man iweta'm taj che jun winaq jeri' in jacha in kkowin che uch'ob'ik weri'?». ¹⁶Ri Juda kub'ij: «¿Jas k'u kqab'ij wa' chrech ri wajaw? ¿La k'o jun utz tzij ri' kqab'ij? Ri Dyos xuraq kimak ri e'upataninel. Ri uj uj k'o waral ri' ujupataninel ri wajaw; ri uj e xoquje' ri jun che k'o ri pajb'al amaja' puq'ab'».

¹⁷K'atek'uri', ri Jose kub'ij: «¡Ri in man kinb'an taj weri'! Ri jun che k'o ri pajb'al ruk', kokik nupataninel; k'atek'uri', ri ix chik ruk' utzil kixtzelij wa' ruk' ri itat».

¹⁸K'atek'uri', ri Juda kqib' chuwach ri are' e kub'ij chrech: «Chatoq'ob'isaj nuwach wajaw, ri apataninel kub'ij jun tzij cho ri uxikin ri wajaw, e man wa'laj ak'anal chrij ri apataninel, rumal rech che at, at jeri' jacha ri Fara'on.

¹⁹Ri wajaw xuta chkech ri e'upataninel: ¿La k'o itat on jun chik ewachalal? ²⁰E ri uj xqab'ij chrech ri wajaw: K'o ri qatat che are' ri'j winaq chik e k'o jun uk'ojol che xk'oji' pa ri uri'job'ik. E jun rachalal we are' xkamik; xuwi' we are' ri', ri xuya ri unan chrech kanajinaq kanoq utukel ri are'; e ri utat kuloq'oq'ej ri are'.

²¹E ri at xab'ij chkech ri e'apataninel: chik'ama' uloq ri are' chnuwach arech kinwilo ri are'. ²²Ri uj xqab'ij chrech ri wajaw: Ri ala man loq' taj kuya' kan ri utat, weta kuya kanoq, ri utat kkam ri'.

²³K'atek'uri', ri at xab'ij chkech ri e'apataninel: We man kpe ta uloq ri ich'aq iwuk', ri ix man kixpe ta chi wa chnuwach in.

²⁴Xa jek'uri'; aretaq chi' ri uj xujb'e ruk' ri apataninel che are ri nutat, ri uj xqaya ub'ixik chuwach ri utzij ri wajaw. ²⁵K'atek'uri', aretaq chi' ri qatat xub'ij chqech; chixtzelij ub'ik che uloq'ik qawa, ²⁶ri uj xqab'ij: "Man loq' taj kujb'ek, xuwi ri' loq' we kb'e ri qachaq' quk', rumal rech che man kuya ta ri' kujopan chuwach ri jun achi we man k'o ta ub'ik ri qachaq' quk'".

²⁷K'atek'uri', ri apataninel che are ri nutat, xub'ij chqech: Ri ix iweta'm che ri wixoqil xe'uaya ri ekeb' chwech. ²⁸Ri jun man k'o ta chi wuk' e xinb'ij: Qastzij ri', che ch'qe'taq ri xb'an chrech e kamik ri' man jumal ta chik wilom uwach. ²⁹We kik'am ub'ik ri are' chnuwach e k'o kuk'ulmaj, ri ix kitaq ub'ik wa' ri usaqil nuwi' pa ri Se'ol.

³⁰Xa jek'uri', we kinopan chuwach ri apataninel, che are ri nutat e man k'o ta quk' ri ala che k'o ri ruxlab'al ruk' ri ruxlab'al ri are'; ³¹aretaq chi' krilo che man k'o ta ri ala quk' kkam ub'i ri'; e ri e'apataninel xkitaq ub'i ri' ruk' nimalaj b'is ri usaqil uwi' ri apataninel, che are ri qatat, pa ri Se'ol.

³²E ri apataninel, xch'aw ruk' ri nutat puwi' ri ala: We man kintzalijisaj ta chi uloq awuk', ri in kkanaj numak chuwach ri nutat chub'eq'ij chub'esaq.

³³Xa jeb'a ri', kamik ri' kanajoq ri apataninel pa uk'exwach ri ala jeri' jacha upataninel ri wajaw e ri ala chtzalij kuk' ri ewachalal. ³⁴¿Jas ri nutzalijik in kinb'an chuwach ri nutat we man k'o ta ub'i ri ala wuk'? Ri in man kwaj taj kinwil ri b'is kuriq ri nutat».

Ri Jose kuk'ut rib' chkiwach ri erachalal

45¹K'atek'uri', ri Jose man kkowin ta chik kuq'i' ri roq'ej chkiwach konojel ri winaq che naqaj ek'o ukoq ruk' e kuraqaqej uchi': «Che'iwesaj ub'ik konojel we winaq che ek'o wuk'», k'atek'uri', man k'o ta jun winaq kkanaj kan ruk' ri Jose aretaq chi' kuk'ut rib' chkiwach ri erachalal. ²Ko kuraqaqej uchi' e koq'ik e xkita loq konojel ri e'ajegipto, xoquje' xtatajik utzijol pa ri rachoch ri Fara'on.

³Ri Jose kub'ij chkech ri erachalal: «¡In ri in Jose! ¿La k'as na ri nutat?». K'atek'uri', ri erachalal man loq' taj kkib'ij jun tzij rumal rech che sib'alaj kixib'im kib' chuwach.

⁴Ri Jose kub'ij chkech ri erachalal: «Chixqib' uloq wuk'». Ri e'are' keqib' ukoq e kub'ij: In ri iniwachalal Jose che xinik'ayij pa ri e'ajegipto. ⁵Kamik ri, man k'ax mina'o, xoq man pe iwoyowal rumal che xinik'ayij uloq waral; rumal rech che ri Dyos xinutaq uloq nab'e chiwach ix arech kixk'asi'k.

⁶Ruk' we junab' ri', b'enaq keb' junab' chik che k'o ri wi'jal pa ri tinimit e kraj na job' junab' che man k'o ta tikonajik e man k'o ta uyakik uwach ri ulew ri'. ⁷Ri Dyos xinutaq uloq nab'e chiwach arech kk'o'ji' ch'aqap iwa' pa we tinimit ri', e xoquje' arech kukol ri ik'aslemal chuxe' kanoq che kixto'tajik. ⁸Xa jek'uri', man ix taj xinitaq uloq waral, xane are ri Dyos e xinu'okisaj in utat ri Fara'on, in rajaw ronojel ri rachoch e in q'ataltzij puwi' ronojel ri tinimit Egipto.

⁹Aninaq jix ruk' ri nutat e jewa' kib'ij chrech: «Jewa' kub'ij ri ak'ojol Jose: Ri Dyos xinukojo in rajaw ronojel ri Egipto. Aninaq chatpet uloq wuk'. ¹⁰Ri at katjeqi' na pa ri tinimit Gosen e naqaj ri' katk'o'ji' chwech; ri at ri e'ak'ojol e ri kik'ojol ri e'ak'ojol, ri ejupuq taq achij, ri awakax e ronojel uwach ajastaq. ¹¹Ri in, katintzuq na ri' chila' –rumal rech che k'o na job' junab' rech wi'jal– arecha' man at meb'a' taj katkanajik, ri at, ri awija'al e ronojel ri k'o awuk'!

¹²Ruk' iwoq'och tajin kiwilo e xoquje' ri wachalal B'enjamin tajin kril ruk' ri uwoq'och; qastzij nak'ut che are ri nuchi' kch'aw iwuk'. ¹³Chib'ij b'a' chrech ri nutat ronojel ri nuq'ijil pa Egipto e ronojel ri xiwilo; e aninaq chik'ama' uloq ri nutat waral».

¹⁴K'atek'uri', kuq'aluj ri rachalal B'enjamin che ri uqul e koq'ik; xoquje' ri B'enjamin uq'alum ri Jose cho ri uqul e koq'ik. ¹⁵K'atek'uri', ke'utz'umaj konojel ri erachalal e sib'alaj koq'ik, aretaq chi' xb'antaj weri', ri erachalal xe'ok pa tzij ruk'.

Ri uwarb'al ri Fara'on

¹⁶Xopan utzijol weri' pa ri rachoch ri Fara'on: «Xepetik ri rachalal ri Jose». Weru' utz xril ri Fara'on e xoquje' ri e'upataninel.

¹⁷K'atek'uri', ri Fara'on kub'ij chech ri Jose: «Chab'ij chkech ri e'awachalal: chi'k'ama' ub'ik ri jetaq chikop e jix pa ri tinimit Kana'an. ¹⁸Chik'ama' uloq ri itat e ri iwija'al e chixe'saj uloq wuk', ri in kinya na chiwech ronojel ri sib'alaj utz k'o pa ri tinimit Egipto e kitij na ri q'analaj ti'j k'o pa ri amaq'.

¹⁹Rumal ri atat che'ataqa chech weri'. Chib'ana' weri': chik'ama' ub'ik pa ri tinimit Egipto nik'aj taq weresab'al kech ri e'iwalk'uwa'l e ri iwixoxil; chik'ama' uloq ri itat e chixpet uloq. ²⁰Mixka'y chrech ri jastaq iwech che kkanaj kanoq, rumal rech che ronojel ri sib'alaj utz k'o pa ri Egipto, iwech ix ri'».

Ri tzalejem pa ri Kana'an

²¹Jewa' xkib'an ri e'uk'ojol ri Isra'el. Ri Jose xuya taq weresab'al chkech jeri' jacha xtaqan ri Fara'on; xoquje' xuya' ub'i kiwa rech ri kib'e. ²²Chkech konojel kuya b'i katz'yaq, k'atek'uri' chrech ri B'enjamin kuya ub'i jo'lajuj k'al saq pwaq e job' jowkaj ratz'yaq rech nimaq'ij. ²³Xoquje', chrech ri utat kutaq ub'i elajuj b'urix che keqam ub'i ronojel ri sib'alaj utz jastaq k'o pa ri Egipto, xoquje' kutaq ub'i elajuj ati't b'urix keqam triko, kaxlanwa e ronojel uwach wa, rech ub'e ri utat.

²⁴K'atek'uri', ke'uch'ab'ej ub'ik ri erachalal e aretaq chi' kkimajij ri kib'e kub'ij chkech: «K'o mik'ulmaj pa ri b'e».

²⁵Ke'el uloq pa ri Egipto e ke'opan pa ri Kana'an ruk' ri Jakob' che are ri kitat. ²⁶Kkib'ij chrech: «K'as na ri Jose e are are' q'ataltzij puwi' ronojel ri Egipto». K'atek'uri', man ksilib' ta ri ranima' rumal rech che man kukoj ta ri kitzij.

²⁷Aretaq chi' xkib'ij chi jumul chrech ronojel ri utzij ri Jose e xril ri jetaq weresab'al che utaqom uloq ri Jose chrech uk'amik ub'ik ri are', ri ruxlab'al ri Jakob' che are kitat xk'astaj

chi jumul. ²⁸Kub'ij ri Isra'el: «Utz wa' weri', ri Jose che ri nuk'ojol, k'as na. In, kwaj kinwil na uwach aretaq chi' maja' kinkamik».

Ri Jakob' kb'e ub'ik pa Egipto

46¹Ri Isra'el kel ub'i ruk' ronojel ri jastaq rech. Aretaq chi' kopan pa B'erseb'a kuya' tab'al toq'ob' chrech ri Udyos ri utat Isa'ak.

²Ri Dyos kub'ij chrech ri Isra'el pa taq ri rachik' chaq'ab': «Jakob', Jakob'». Ri are' kub'ij: «In k'o waral ri'». ³Ri Dyos kub'ij chrech: «In ri in Dyos; in inudyos ri atat. Maxib'ij awib' che ri b'e che katuk'am ub'ik pa ri Egipto, rumal rech che jela' ri', in kinb'an na ri' chawech at jun nimalaj amaq'. ⁴Xoquje', ri in katinwachi'laj na ub'ik pa ri ab'ik pa Egipto e chi ri in ri' kinesan na uloq awech pa ri tinimit ri'. K'atek'uri', are ri Jose katz'apin na ri awoq'och».

⁵Ri Jakob' kuyak ub'i rib' pa ri B'erseb'a e ri e'uk'ojol ri Isra'el, kki'aq'anisaj ub'ik ri kitat Jakob', xoquje' ri ekik'ojol, e ri ekixoqilal pa taq ri weresab'al che utaqom uloq ri Fara'on che uk'amik ub'i ri are'.

⁶Kkik'am ub'i ri jupuq taq awaj e ronojel ri jastaq kech che kib'anom pa ri Kana'an, e keb'e pa ri Egipto, ri Jakob' e konojel ri erija'lil are', ⁷ri e'uk'ojol, ri eri'umam kuk' ri e'uk'ojol; ri e'umi'al e ri eri'uman kuk' ri e'umi'al –konojel ri erija'lil– ke'uk'am ub'ik pa Egipto.

Ri rija'al ri Jakob'

⁸Are wa' ri kib'i' ri e'uk'ojol ri Isra'el che ke'okik pa ri Egipto: Jakob' e ri e'uk'ojol. Ri nab'e'al uk'ojol are ri Rub'en. ⁹Ri e'uk'ojol ri Rub'en are ri: Henok, ri Pal-lu, ri Jesron e ri Karmi. ¹⁰Ri e'uk'ojol ri Sime'on: ri Yemu'el, ri Yamin, ri Ohad, ri Yakin, ri Sojar e ri Sa'ul ri jun ralk'uwa'l ruk' ri jun ajkana'an. ¹¹Ri e'uk'ojol ri Levi: ri Guerson, ri Quehat e ri Merari. ¹²Ri e'uk'ojol ri Juda: ri Er, ri Onan, ri Sela, ri Peres e ri Seraj, k'atek'ut ri Er e ri Onan ekaminaq chi kanoq pa ri Kana'an. Ri e'uk'ojol ri Peres: ri Jerson e ri Jamul. ¹³Ri e'uk'ojol ri Isakar: ri Tola, ri Puva, ri Yasub' e ri Simron. ¹⁴Ri e'uk'ojol ri Sab'ulon: ri Sered, ri Elon, ri Yajle'el. ¹⁵E'are wa' ri eral ri Li'a che xek'oji' ruk' ri Jakob' pa ri Paddan Aram, xoquje' ri jun ali ralk'uwa'l ub'i Dina. Konojel ri e'uk'ojol e ri e'umi'al ejuwinaq oxlajuj (33).

¹⁶Ri e'uk'ojol ri Gad: ri Sefon, ri Jaggui, ri Suni, ri Esb'on, ri Eri, ri Arodi e ri Areli. ¹⁷Ri e'uk'ojol ri Aser: ri Yimna, ri Yisva, ri Yisvi, ri B'eri'a e ri Seraj che kanab' ri e'are'. Ri e'uk'ojol ri B'eri'a: ri Jeb'er e ri Malki'el. ¹⁸E'are wa' ri eral ri Silpa, ri are' che ri Lab'an xuya' b'i chrech ri umi'al Li'a; ri are' xk'oji' waqlajuj ral erija'al ri Jakob', ewaqlajuj winaq.

¹⁹Ri eral ri Rakel, che rixoqil ri Jakob': are ri Jose e ri B'enjamin. ²⁰Pa ri Egipto, ri Jose xeralk'uwa'laj ri Manasses e ri Efra'im, eral ri Asnat, che umi'al ri Poti-Fera, ri are' che chuchqajaw pa ri On. ²¹Ri e'uk'ojol ri B'enjamin: Ri B'ela, ri B'eker, ri Asb'el, ri Guera, ri Na'aman, ri Eji, ri Ros, ri Muppim, ri Juppim e ri Ard. ²²E'are na k'uwa' ri eral ri Rakel che xek'oji' ruk' ri Jakob', ekajlajuj winaq.

²³Ri uk'ojol ri Dan: ri Jusim. ²⁴Ri e'uk'ojol ri Neftali: ri Yajse'el, ri Guni, ri Yeser e ri Sillem. ²⁵Are wa' ri eral ri B'ilha, ri are' che ri Lab'an xuya' ub'ik chrech ri umi'al Rakel; ri B'ilha xek'oji' wuqub' ral, erija'al ri Jakob'.

²⁶Konojel ri winaq che xe'el ub'i cho kqan e xe'ok ub'ik pa Egipto ruk' ri Jakob' e oxk'al waqib'. Man e'ejalan taj ri kixoqilal ri e'uk'ojol ri Jakob'. ²⁷Ri e'uk'ojol ri Jakob' che xe'alax pa ri Egipto: xa ekeb' winaq. Konojel ri winaq che erija'lil ri Jakob' che xeb'e ub'ik pa Egipto, e'oxk'al lajuj (70).

Ri opanem pa ri Egipto

²⁸Ri Isra'el xutaq ub'ik pa ri Juda, arech knob'ejik ub'ik chuwach ruk' ri Jose, arecha' we are' ri' kanab'ej chuwach jela' pa ri Gosen. Aretaq chi' xe'opan pa ri tinimit Gosen, ²⁹ri Jose ktaqan che usuk'umaxik ri jetaq uch'ich' arech kuk'ulu' ri utat Isra'el pa ri Gosen. Aretaq chi' kril uwach ri utat, kuxekb'a' rib' chuqul e sib'alaj koq'ik.

³⁰Ri Isra'el kub'ij chrech ri Jose: «Kamik ri', ri in loq' kinkamik rumal rech che xinwil chi na awach e che ri at, at k'aslik na».

³¹Ri Jose kub'ij chkech ri erachalal e chkech ri erija'al ri utat: «Ri in, kinb'e na wa' ruk' ri Fara'on che ub'ixik chrech: ;Ri ewachalal e ri rija'lil ri nutat che ri ekanajinaq kan pa ri tinimit Kana'an xepe uluq wuk'! ³²Ri e'are' e'ajyuq'ab', rumal rech che ri e'are' k'o jupuq taq kichikop, e kik'amon uluq ri e'alaj taq awaj, ri enimaq taq awaj e ronojel ri jastaq kech.

³³Xa jek'uri', aretaq chi' kixusik'ij ri Fara'on e kub'ij chiwech: ;Jas ri ichak? ³⁴Ri ix kib'ij na ri' chrech: Ri e'apataninel ek'o jupuq taq kichikop chi aretaq chi' ek'ojol taq alab'om e jeri' kamik ri' jacha ri qatat. Xa jek'uri', loq' ri kixkanaj kan pa ri tinimit Gosen». Rumal rech, che we jun ayyuq', itzel chkiwach ri e'ajegipto.

Ke'opan chuwach ri Fara'on

47¹Ri Jose, kb'ek e kulub'ij chrech ri Fara'on: «Ri nutat, ri ewachalal, ri eko'lik e ri enima'q kijupuq kichokop e ronojel ri jastaq kech petinaq chi pa ri Kana'an uluq; ri e'are' ek'o chi pa ri tinimit Gosen». ²Chkixo'l ri erachalal, xe'uk'am ub'i job' e xe'uk'utu' chuwach ri Fara'on. ³Ri Fara'on kub'ij chkech ri erachalal: «;Jas ri ichak?». Xkitzalej utzij ri Fara'on: «We e'apataninel ri' e'ajyuq'ab' ejeri' jacha ri kitat». ⁴Xoquje' kkib'ij chrech ri Fara'on: «Ri uj xujpetik arech kujjeqe' pa we tinimit ri' rumal rech che man k'o ta chi kiq'ayes ri jupuq taq kichikop ri e'apataninel, rumal rech che nimalaj wi'jal k'olik pa ri tinimit Kana'an. Chaya' b'a' alaj arech ri e'apataninel kekanaj kan pa ri rulew ri Gosen».

⁵Kub'ij ri Fara'on chrech ri Jose. Ri Jakob' e ri eralk'uwa'l xepe uluq pa ri Egipto che usolixik ri Jose. Ri Fara'on, rajawinel ri Egipto, xreta'maj che ri Jakob' xopan pa Egipto, xub'ij chrech ri Jose: «Ri atat e ri e'awachalal xe'opanik awuk' at. ⁶Ri amaq' Egipto awech ri at, chakojo' ri atat e ri e'awachalal pa utzalaj ulew. Ri atat e ri e'awachalal chijeqel b'a' awuk'. Chijeqel b'a' pa ri Gosen. K'atek'uri', we aweta'm at che ek'o achijab' chkixo'l che sib'alaj kichok'ab', che'akojo' b'a' e'chajinel chkech ri ejupuq taq nuchikop». ⁷Ri Jose kuk'am ub'i ri utat Jakob' chuwach ri Fara'o'n. Ri Jakob' kuya' jun rutzil uwach ri Fara'on.

⁸Ri Fara'on kuta chrech ri Jakob': «;Joropa' ajunab' k'olik?». ⁹Ri Jakob' kub'ij chrech ri Fara'on: «Ri ujunab' ri nub'e nub'anom ok'al juwinaq lajuj. Man k'i ta ri nujunab' e k'ax nuk'aslemal, e man kjunamitaj ta ruk' ri ujunab' xuk'aslemaj ri nutat pa uq'ijil taq ri ub'e». ¹⁰Ri Jakob' xuya' jun rutzil uwach ri Fara'on e xel ub'ik chuwach.

¹¹Ri Jose xe'ujeqeb'a' ri utat e ri erachalal e xe'ukoj cho ri utzalaj taq rulew ri Egipto, pa ri rulew ri Ramses, jeri' jacha xtaqan ri Fara'on chrech. ¹²K'atek'uri', kuya' ri tzuqb'al kech ri utat, ri erachalal e konojel ri rija'al ri utat.

Ri Jose kuloq' ronojel ri ulew chrech ri Fara'on

¹³Man k'o ta wa pa ronojel ri tinimit rumal rech che nimalaj ri wi'jal k'olik. Ri tinimnit Egipto e ri Kana'an xaq etuqa'r chik rumal ri wi'jal. ¹⁴Ri Jose kumulij ronojel ri saq pwaq

che k'o pa ri tinimit Egipto e pa ri Kana'an uk'exwach ri triko che kkiloq'o ri e'are'; e ri Jose kuk'am b'i ri saq pwaq pa ri rachoch ri Fara'on.

¹⁵Aretaq chi' man k'o ta chi saq pwaq pa ri Egipto e pa ri Kana'an, konojel ri e'ajegipto ke'opan ruk' ri Jose e kkib'ij chrech: «Chaya' qawa. ¿Jasche che kujkam wa' chawach xa rumal che kamik ri' man k'o ta chi saq pwaq?». ¹⁶Kub'ij ri Jose chkech: «Chijacha' ri jupuq taq ichikop e ri in kinya na ri wa chiwech pa uk'exwach, rumal che xk'is ri saq pwaq». ¹⁷Kekik'am uloq chrech ri Jose ri jupuq taq awaj; e ri are' kuya ri wa pa uk'exwach ri kej, ri eko'lik taq awaj, ri enima'q taq awaj e ri eb'urix. Xe'utz'aqatisaj che ri kiwa pa ri jun junab' ri' uk'exwach ronojel ri ejupuq taq kichikop.

¹⁸Aretaq chi' xtz'aaqat jun junab', kepe chuwach ri Jose pa ri jun junab' chik e kkib'ij chrech: «Ri uj man kqawaj ta chuwach ri qajaw che man k'o ta chi qasaq pwaq, e ri ejupuq taq qachikop rech chi ri qajaw; man k'o ta chi k'o quk' che kqaya chrech ri qajaw, xuwi chik ri qab'aqil e ri qulew. ¹⁹¿Jasche k'uri' che kujkam ub'i chawach, ri uj e ri qulew? Chujaloq'o' b'a' ri uj, xoquje' ri qulew pa uk'exwach ri qawa, xajek'uri' ri uj ruk' ri qulew kujok ri' uj ajpataninel rech ri Fara'on. K'atek'ut chaya' b'a chqech ri jetaq ija' arecha' kujk'asi'k e man kujkam taj e arecha' man k'o ta k'ax kuriq ri ulew».

²⁰Xa jek'uri', ri Jose xuloq' ronojel ri rulew ri Egipto e krechb'ej ri Fara'on rumal rech che ri e'ajegipto kkik'ayij ronojel ri kulew rumal ri wi'jal. E ronojel ri tinimit xokik rech ri Fara'on. ²¹K'atek'uri', konojel ri winaq xe'okik e'ajpataninel chi pa ri umajib'al ri retal ri ulew e kopan pa ri uk'isb'alil retal ri Egipto. ²²Xuwi man xuloq' ta ri kulew ri echuchqajawib', rumal rech che ri e'are' kya' ri kipwaq rumal ri Fara'on. Xa jek'uri', ruk' we pwaq ri' k'o ri kiwa, ruk' ri pwaq che xuya ri Fara'on chkech; rumal k'u weri' man xkik'ayij ta ri kulew.

²³Ri Jose kub'ij chkech ri winaq: «Ri in xixinloq'o, ix e ri iwulew e ix rech chi Fara'on. K'o ri ija' ri'; chitika' ri ulew. ²⁴K'atek'ut, aretaq chi' kyakitaj uwach ri' tiko'n, kiya' ri uro' uch'aaqapil chech ri Fara'on, e ri kijeb' uch'aaqapil chik iwech ri ix ri', ija' rech ri tiko'n, rech ri tzuqb'al iwib' e tzuqb'al kech ri e'ajjupaja e tzuqb'al kech ri e'iwalk'uwa'l». ²⁵Kkib'ij ri e'are': «Xakol ri qak'aslemal. Xqariq utzil chuwach ri qajaw e kujokik uajpataninel chech ri Fara'on».

²⁶Ri Jose xukoj ri q'atojtzij pakiwi' ruk' ri ulew, we q'atojtzij ri' kanajinaq na chi pa we q'ij kamik ri': jun oro' uch'aaqapil kya chech ri Fara'on. Xuwi' ri kulew ri echuchqajawib' man xq'ax ta pa uq'ab' ri Fara'on.

Ri k'isb'al utzij ri Jakob'

²⁷Ri Isra'el xjeqi' pa ri Egipto pa ri tinimit Gosen. Kkiloq' ch'aaq ta kulew, xpoq' kiwach e xek'yarik. ²⁸Ri Jakob' xk'asi' wuqlajuj junab' pa ri Egipto. Ri jetaq q'ij xk'asi' ri Jakob', ri ujunab' xk'asi' choq'ijsaq are ok'al kawinaq wuqub'. ²⁹Aretaq chi' ri Isra'el, man naj ta chik k'o wi ri ukamikal*²⁰, kusik'ij ri uk'ojol Jose e kub'ij chrech: «We in, in utz chawach, chakojo' ri aq'ab' chuxe' ri wa', chab'ana' we toq'ob' chwech ri' e mub'an keb' ri atzij: Minamuq pa ri Egipto. ³⁰Aretaq chi' ri in, kinkotz'i' kuk' ri enutat, kinawesaj ub'i pa we Egipto e kinamuqu' pa ri kimuqb'al ri e'are'». Ri Jose kub'ij: «Ri in qas kinb'an wa' ri atzij». ³¹Ri Isra'el kub'ij: «Chajikib'a' chwech we atzij ri'». Ri are' xujikib'a' ri utzij. K'atek'uri' ri Isra'el xuq'oyb'a ri ujolom cho ri uch'akat.

**Ri Jakob' ke'utewchij
ri ekeb' uk'ojol ri Jose**

48¹K'atek'uri', kya ub'ixik chrech ri Jose: «Ri atat yawab'». E ri are' ke'uk'am ub'i ri ekeb' uk'ojol, ri Manasses e ri Efra'im. ²Kya ub'ixik we tzij ri' chrech ri Jakob': «Xpetik ri ak'ojol Jose che awilik». Ri Isra'el ruk' chuq'ab' kt'uyi' cho ri uch'at.

³Ri Jakob' kub'ij chrech ri Jose: «Ri Sadday che chuk'ut rib' chnuwach pa Saqil pa ri tinimit Kana'an, xinutewchi'j, ⁴e xub'ij chwech: Je nak'uri', ri in kinb'an na che ri at kpoq' awach choq'ijsaq e sib'alaj kak'yar awach, ri in katinokisaj na ke'amulij ri jetaq tinimit; e we tinimit ri' kinya na chkech ri awi'jalil e kkechb'ej na pa junalik. ⁵Kamik ri', ri ekeb' ak'ojol che xe'alax pa Egipto chuxe' kanoq che kinpe in pa Egipto, ewech in ri e'are': ri Efra'im e ri Manasses, xa junam ejacha ri Rub'en e ri Sime'on che ewech in. ⁶K'atek'uri' ri e'awalk'uwa'l che xe'k'oji'k chkiwach chi aq'anoq ri e'are', ewech ri', ruk' ri kib'i ri ekachalal kesik'ij ri' pa ri ucholaxik ri kechb'al.

⁷«K'atek'uri' ri in, aretaq chi' xintzalej uloq pa ri Paddan, ri Rakel, ri are' che are anan xkam, pa ri tinimit Kana'an, naqaj chik chrech ri Efrata; chila' xinmuq kan wi, pa ri b'e rech ri Efrata, ri kqab'ij B'elem chrech».

⁸Aretaq chi' ri Isra'el ke'ril ri e'uk'ojol ri Jose, kub'ij: «¿Ejachin wa' we e'are' ri'?» ⁹Ri Jose kub'ij chrech ri utat: «E'are ri enuk'ojol xe'uya' ri Dyos chwech waral». Ri Isra'el kub'ij: «Kinta chawech, che'ak'ama' uloq chnuwach arech ke'intewchi'j».

¹⁰Ri uwoq'och ri Isra'el xaq q'equ'm chik rumal ri uri'job'ik, ma k'o ta chi krilo. Ri Jose ke'uqib'isaj ruk', e ri are' ke'uq'aluj e ke'utz'umaj. ¹¹Ri Isra'el kub'ij chrech ri Jose: «Ri in, man xinchomaj taj che kinwil chi na awach, e kamik ri' ri Dyos xuk'ut chnuwach ri awija'al». ¹²Ri Jose, xe'resaj ub'ik chuxo'l xo'l uch'e'k ri utat e xumej rib' cho ri ulew.

¹³Ri Jose ke'uk'am ub'i ri ekeb', ri Efra'im ruk' ri rikyaq'ab' che k'o ukoq pa ri umox ri Isra'el, e ri Manasses ruk' ri umox che k'o ukoq pa ri rikyaq'ab' ri Isra'el, e ke'uqib'saj ruk' ri are'. ¹⁴Ri Isra'el kulik' ri rikyaq'ab' e kukoj puwi' ujolom ri Efra'im –ri ko'lik– e ri umox cho ri ujolom ri Manasses: Xraj xujalk'atij ri uq'ab', xane are ri Manasses ri nab'e'al chkech. ¹⁵Kutewchi'j ri Jose e kub'ij:

«Ri Dyos, che chuwach xeb'in ri enutat Ab'raham e Isa'ak, ri Dyos, che are wajyuq' pa ronojel nuk'aslemal chi k'ate' pa we q'ij ri', ¹⁶ri anjel che inuto'tajisam pa ronojel k'ax, che'utewchi'j we alab'om ri'; che'utewchi'j we alab'om ri', kuk' ri e'are' kkanaj kan ri nub'i' e ri kib'i' ri enutat Ab'raham e Isa'ak, chepoq' b'a' e chek'iyooq chuxo'l ri jetaq tinimit».

¹⁷Aretaq chi' ri Jose krilo che ri utat Isra'el ukojom ri rikyaq'ab' cho ri ujolom ri Efra'im, man utz taj krilo weri' e kresaj ri uq'ab' ri utat puwi' ri ujolom ri Efra'im arech kuya' cho ri ujolom ri Manasses. ¹⁸K'atek'uri' ri Jose kub'ij chrech ri utat: «Mab'an jela' nutat, rumal rech che are are' ri nab'e'al, chakojo' b'a ri aq'ab' cho ri ujolom». ¹⁹E ri utat man kraj taj e kub'ij: «Weta'm wa' nuk'ojol, qas weta'm, xoquje' ri are' kopan wa' nimalaj ri ub'antajik e jun nimalaj tinimit wa'. K'atek'uri' ri uchaq' are kub'ana chi na nimalaj ub'antajik chuwach ri are' e ri rija'al jun nimalaj tinimit ri'».

²⁰Ke'utewchij pa we jun q'ij ri' ruk' we taq tzij ri': «Chtewchu'x b'a' ri ib'i' pa ri Isra'el, chatub'ana' b'a' ri Dyos jeri' jacha ri Efra'im e ri Manasses». Xukoj ri Efra'im chuwach ri Manasses.

²¹K'atek'uri' ri Isra'el kub'ij chrech ri Jose: «Ri in kinkam wa'. K'atek'ut ri Dyos kk'oji' ri' iwuk' e kexutzalijisaj na ri' pa ri kitinimit ri itat. ²²E ri in kinya ri Sikem chawech chkiwach ri e'awachalal: weri' in xintoqij pa kiq'ab' ri e'ajamorre'o ruk' ri nuch'ich' e ruk' ri nuch'ab'».

Ri utewchi'b'al ri Jakob'

49¹Ri Jakob' ke'usik'ij ri e'uk'ojol e kub'ij chkech: «Chimulij iwib' e kinb'ij na chiwech ri petinaq chiwach chwe'q kab'ij. ²Chimulij iwib' e chitatb'ej ri ix che ix uk'ojol ri Jakob', chitatb'ej ri utzij ri Isra'el che are Itat.

³Ri RUB'EN, at ri at nab'e'al nuk'ojol, at nuchuq'ab', e at ri nab'e uwach ri nukowil, nojinaq che utzil e che ri nuchuq'ab'. ⁴Katb'ulb'utik jacha ri ja': ;Chab'ana' kuenta, mattix uloq, rumal rech che xataq'an uloq cho ri uch'at ri atat, xa jek'uri' rumal che xataq'an uloq xawetzelay we nuch'at!

⁵Ri SIME'ON e ri LEVI che iwachalal iwib' xixuk'am ub'i ri jetaq ich'ich pa ri k'ax. ⁶Wuxlab'al, matok pa ri kichomab'al, wanima', man junamatisaj awib' kuk' pa mulin ib' kkib'ano, rumal rech che arechi' koyowal, xekikamisaj achijab', e pa ri kich'ujilal xkib'an k'ax chkech ri taq ama' wakax. ⁷Itzel ri kiwal rumal rech che sib'alaj xub'an k'ax, xoquje' ri kich'ujalil rumal che sib'alaj itzel! Kinjach na kiwach we e'are' pa ri Jakob', kinjub'uj na kiwach pa ri Isra'el.

⁸Ri at JUDA, nim katkil wa' ri e'awachalal, ri aq'ab' kakoj ri' puwi' ri kijolom ri e'ak'ulel, ri e'uk'ojol ri atat kkiqasaj na kib' ri cho ri ulew chawach.

⁹Ri Juda, are' jun alaj koj, ri at nuk'ojol uloq pa uq'ab' ri k'ax, ri are' kuq'oyb'a rib' jacha jun koj, jeri' jacha jun ati't koj: ;Jachin kuwa'lisaj na ri' ri are'?

¹⁰Ri ch'ich' rech ri ajawinel man kutzoqopij ta kan ri' ri Juda, ri ch'imi'y rech ajawaremal k'o ri' chuxo'l taq ri awaqan, chi k'ate' na kopan ri siloh ruk', ri are' kkinimaj na ri utzij ri jetaq tinimit.

¹¹Kuxim na ri' ri alaj ub'urix cho ri uche'al uva, cho jun utzlay che' rech ri utinb'al uva kuxim na ri ral ri ub'urix. Kuch'aj ri ratz'yaq pa ri amaja', e pa ukik'el uva kuch'aj ri roqrik ratz'yaq. ¹²Ri are' che kel uloq ri uwoq'och rumal ri amaja', ri uware saq jacha ri leche.

¹³Ri SAB'ULON jeqel chuchi' ri polow, ri are' b'insanel rech ri jetaq jukub', pa ri utzaltmal e naqaj che ri Sidon.

¹⁴Ri ISAKAR, jun b'aqalaj b'urix, q'oyol chkixo'l ri echikop rech uwotaq ja. ¹⁵Ri are'; kne'b'a' kuna'o che utz ri uxlanem xoquje' ri uwachulew sib'alaj utz kuna'o, ri are' kukoj rib' chuxe' ri eqa'n, ri are' kok che ri k'ax taq chak.

¹⁶Ri DAN, kub'an q'atojtzij ri' puwi' ri utinimit jeri' jacha' jun chkech ri ujuq'at ri Isra'el. ¹⁷Ri Dan jun kumatx k'o pa ri b'e, ri are' jun itzel kumatx pa ri b'inem che kuti' ri raqan ri kej e ktzaq uloq ri winaq che b'enaq chrij.

¹⁸;Yahweh, kinweye'j ri akolotajem!

¹⁹Ri GAD, ri elaq'om ke'elaq'an chrech ri are' e ri are' kerelaq'aj chkij.

²⁰Ri ASER utz ri ukaxlanwa kuya utzalaj taq wa'im jacha rech jun ajawinel.

²¹Ri NEFTALI, are' jun masat che tzoqopitalik kuya' je'lik alaj taq masat.

²²Ri JOSE, jun utux che', jun utux che k'o chunaqaj jun b'ulb'u'x; ri taq uq'ab' kurab'aj rib' cho ri tapya. ²³Ri e'ajch'ab' kech'o'jin ruk', kkik'yaq taq ch'ab' chrech e kkib'an k'ax chrech. ²⁴K'atek'uri', kq'aj ri kich'ab', e kcho'ptajik ri uti'ojal uq'ab', rumal ri uq'ab' ri kowlaj Jakob' rumal ri ub'i' ri ajuqu', ri Ab'aj rech ri Isra'el.

²⁵;Rumal ri Udyos ri atat, ri are' katukol na ri! Rumal ri Sadday, ri are' katutewchi'j na ruk' ri jetaq tewchu'b'al rech ri kaj. Ruk' taq tewchu'b'al rech ri nimalaj siwan che sib'alaj naj qajinaq wi. Ruk' tewchu'b'al cho ri uwok'u'x. ²⁶Nimalaj ri utewchi'b'al ri atat, chuwach ri utewchi'b'al ri junalik taq juyub', e ri urayib'al ri alaj taq ojer juyub'. ;Wa' weri' erech ri ujolom ri Jose, rech ri ukursal upalaj ri tyox chkixo'l ri erachalal!

²⁷Ri B'ENJAMIN jun pitz'nel utiw, aq'ab'il kutij ri xikop xuriqo, chaq'ab' kujach ri xuriqo».

²⁸E'are wa' konojel ri ujuq'at ri Isra'el, ekab'lajuj, e are wa' ri utzij ri kitat kub'ij chkech, chkijujunal ke'utewchij ri e'are'.

Ri ukamikal ri Jakob'

²⁹K'atek'uri' kuwuqxa'nij weri' chkech: «Ri in kine' wa kuk' ri enukaminaqib'. Chinimuqu' b'a' kuk' ri enutat pa ri pek che k'o pa ri ulew ri Efron ri ajhitita, ³⁰pa ri pek che k'o pa rulew ri Makpela, chuwach ri Mamb're pa ri Kana'an, ri ulew che xuloq' ri Ab'raham chrech ri Efron ri ajhitita, rech muqub'al. ³¹Jela' xmuq wi ri Ab'raham e ri rixoqil Sara, jela xmuq wi ri Isa'ak e ri rixoqil Reb'eka, jela' xmuq wi ri Li'a. ³²Ri jun ulew ri' e ri jun pek che k'o chila', xkiloq' ri e'are' chkech ri e'uk'ojol ri Het».

³³Aretaq chi' ri Jakob' xuk'is ri utzij kuk' ri e'uk'ojol, xujik' ri raqan pa ri ch'at, xujach ri ruxlab'al e xuriq rib' kuk' ri e'ukaminaq.

Ri umuqik ri Jakob'

50¹Ri Jose kuk'yaq rib' cho ri upalaj ri utat, koq'ik e kutz'umaj. ²Tek'uri', ke'utaj ri e'ajkunanel taq e'upataninel che kkisuk'umaj ri ub'aqil ri utat e ri e'ajkunanel kkisuk'umaj ri ub'aqil ri Isra'el. ³Kawinaq q'ij xkikoq' che ub'anik weri', rumal rech che are wa' ri q'ij kokisax che usuk'umaxik ri ub'aqil jun kaminaq. Ri e'ajegipto koq'ej oxk'al lajuj q'ij. ⁴Aretaq chi' kk'isik ri q'ij che ri oq'ej, ri Jose ke'ch'awoq pa ri Rachoch ri Fara'on ruk' we tzij ri': «We qastzij ne' in utz kiniwilo, kinta toq'ob' chiwech keq'axej we tzij ri' chuxikin ri Fara'on. ⁵Ri nutat xuta chwech che kinjikib'a' ri nutzij chuwach, xub'ij chwech: Ri in kinkam wa'; pa ri jun muqub'al che xinb'an in pa ri tinimit kinamuqu wi. K'atek'ut, kamik ri' kwaj kinb'e che umuqik ri nutat, e aretaq chi' kb'antaj weri' kintzaliq uloq' ri'». ⁶Ri Fara'on kub'ij: «Jat e ja'muqu' ri atat jeri' jacha xuta chawech che kajikib'a' ri atzij».

⁷Ri Jose kb'e che umuqik ri utat e ruk' ri are' keb'e konojel ri e'upataninel ri Fara'on, ri enim taq winaq pa ri rachoch e konojel ri enim taq winaq pa ri Egipto. ⁸E konojel ri erija'lil ri Jose, ri erachalal e ri erija'lil ri utat. Xuwi' ri e'ak'alab', ri e ko'lik e ri enim taq chikop kekanaj kan pa ri tinimit Gosen. ⁹Xoquje' keb'e ruk' nik'aj ch'ich' e nik'aj taq kej: jun sib'alaj winaq xeb'ek. ¹⁰Aretaq chi' ke'opan pa Goren-Ha'atad che k'o apan chuwach ri Jordan, chila' kb'an jun nimalaj oq'ej e ri Jose kroq'ej wuqub' q'ij ri utat chuxe' kan ri umuqik. ¹¹Aretaq chi' ri e'ajkana'an kkil ri nimalaj oq'ej pa ri Goren-Ha'atad, kkib'ij: «jNimalaj ub'antajik wa' we oq'ej kech ri e'ajegipto!». Rumal k'u wa' weri' ri jun k'olb'al ri' xokisax ub'i' Ab'el Misra'im, che k'o chi apan chuwach ri Jordan.

¹²Ri e'uk'ojol ri Jakob' kkib'an che umuqik jeri' jacha xtaqan kan chkech. ¹³Ri e'are' kkik'am ub'i pa ri tinimit Kana'an e kkimuqu pa ri pek k'o pa ri rulewal ri Makpela che xuloq' ri Ab'raham arech kokik muqb'al, che xuloq' chrech ri Efron ri ajhitita, e che k'o chuwach ri Mamb're.

¹⁴Ri Jose ktzalej pa ri Egipto, ruk' ri erachalal e kuk' konojel ri winaq che xepe uloq' ruk' che umuqik ri utat.

Ri uk'isb'alil ri uk'aslemal ri Jose

¹⁵Ri erachalal ri Jose, aretaq chi' kkilo che xkamtajik ri kitat, kkib'ij: «Wene' ri Jose uk'olom pa ranima' ronojel ri itzel che xqab'an chrech e wene' kutzalej uk'axel chqech ronojel ri k'ax xqab'an chrech». ¹⁶Rumal k'uri' kkitaq ub'i we tzij ri' chrech ri Jose: «Ri atat

xuchilb'ej weri' chuxe' kan ri ukamikal: ¹⁷Ri ix jewa' kib'ij chrech ri Jose: Chatoq'ob'isaj kiwach ri e'awachalal, chakuyu' ri kimak. Qastzij ne' che xkib'an ri' itzel chawech, k'atek'ut, kamik ri', ri at chatoq'ob'isaj kiwach ri e'upataninel ri Dyos, che erech ri atat». Ri Jose koq'ik aretaq chi' kkib'ij we tzij chrech ri'.

¹⁸Xa jek'uri', ri erachalal, ke'opan chuwach ri Jose, kkik'yaq kib' cho ri ulew chuwach ri are' e kkib'ij: «iUj k'olik waral ri', ri uj, uj apataninel ri at!». ¹⁹K'atek'uri', ri Jose kub'ij chkech: «Mixib'ij iwib' ɔla in k'o puch pa uk'olb'al ri Dyos? ²⁰Kne'b'a' ri ix xichomaj ri ub'anik ri k'ax chwech, ri Dyos xuchomaj rech utzil, arech kopan we q'ij ri' che kukol ri kik'aslemal ek'ilaj winaq pa ri tinimit. ²¹Xa jek'uri', kamik ri' mixib'ij iwib', ri in kinya na ri iwa e ri kiwa ri ewalk'uwa'l». Kukub'a' kik'u'x e ke'uch'ab'ej ruk' loq' taq tzij.

²²Ri Jose kjeqi' pa ri Egipto, xoquje' ri erija'al ri utat. Ri are' xopan pa ok'al lajuj junab'. ²³Ri Jose xe'ril na ri exikin taq umam ri Efra'im, xoquje' ri e'uk'ojol ri Makir che uk'ojol ri Manasses, ri e'are' xe'alax cho taq ri raqan ri Jose. ²⁴Pa uk'isb'al, ri Jose kub'ij chkech ri erachalal: «Ri in kinkam wa', k'atek'uri' ri Dyos kpe ri' iwuk' e kixrilij ri'; e kixresaj ub'i wa' pa we jun tinimit ri', e kixuk'am ub'i ri' pa ri jun tinimit che xujikib'a' chkech ri Ab'raham, ri Isa'ak e ri Jakob'». ²⁵K'atek'uri' ri Jose kub'an chkech ri e'uk'ojol ri Isra'el che kkijikib'a' we tzij ri': «Ri Dyos qastzij kpe na ri' iwuk' e ri ix kiwuk'aj ub'i ri' iwuk' ri jetaq nub'aq pa ri k'olb'al ri'».

²⁶Ri Jose xkamik aretaq chi' k'o ok'al lajuj unjab'. Xkunax ri ub'aqil e xokisax ri ub'aqil pa jun muqub'al pa ri Egipto.